

YIL: 4 CİLT: 4 SAYI: 19 KASIM – ARALIK 2020

Av. Sencer Karacahoğlu

Prof. Dr. Ömer Demircan

Doç.Dr. Okan Baba

Prof.Dr. Süreyya Ülker

Nuray Gök Aksamaz

Tunca Tünay

Prof.Dr.Yıldız Tümerdem

Türkay Korkmaz

Hasan Akarsu

Turgut Acar

Hikmet Kurter

CUMHURİYETİMİZ 97YAŞINDA

KUTLU OLSUN

İÇİNDEKİLER

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ Yıl: 4 Cilt : 4 Sayı: 19 Kasım — Aralık 2020

Sencer Karacalıoğlu	Ulus Devlet (V)	01-02
Prof. Dr. Ömer Demircan	ABC Sümerden...	03-06
Doç.Dr.Okan Baba	Cumhuriyet Devrimi	07-18
Prof Dr.Süreyya Ülker	Yavışkı	19-37
Nuray Gök Aksamaz	Ekimde Kiev Yolculuğum ve Dağlarca...	38-46
Tunca Tünay	Düşleri Yeşertmek	47
Prof.Dr.Yıldız Tümerdem	Delphi Tapınağı...	48-49
Türkay Korkmaz	Türkçe Sözcükleri Nasıl Tanıyacağız	50-54
Hasan Akarsu	İrem Uzunhasanoğlu-Evvel Bahar	55
Turgut Acar	Mor Kapı	56-63
Hikmet Kurter	Gaz Dedektörü	64-67

ŞURADAN BURADAN**SENCER KARACALIOĞLU****ULUS DEVLETİ KURMA VE GELİŞTİRME SÜRECİNDE
CUMHURİYET HALK PARTİSİ**

Cumhuriyet Halk Partisinin kuruluş çalışmaları, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde ikinci dönem milletvekilleriyle 7.Ağustos.1923 te başlatılmış ve 9. Eylül. 1923'te Halk Fırkası adıyla resmi kuruluşu tamamlanmıştır. 10.Kasım.1924'te Halk Fırkası önüne "Cumhuriyet" sözcüğü eklenerek partinin adı Cumhuriyet Halk Fırkası olmuştur.

Cumhuriyet Halk Fırkasının ilk Kurultayı/Kongresi 15.Ekim.1927 Cumartesi günü TBMM toplantı salonunda parti genel başkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün başkanlığında toplanmıştır. "Matbuat Müdiriyet-i Umumiyyesinin yayınladığı Ayın Tarihi, 1927 Kongresi'ne ayırdığı Ekim 1927 tarihli 43. Sayısında başlık olarak 'Cumhuriyet Halk Fırkasının İlk Kongresi'nin toplanmakta olduğu haberini vermesine rağmen, Mustafa Kemal Atatürk, kurultayın açış konuşmasında Halk Fırkası'nı Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin devamı saymış ve 1919 Sivas Kongresi'ni ilk kongre kabul ederek 1927'yi ikinci kongre olarak ilan etmiştir... 1927 kongresi zabıtlarını(tutanaklarını) içeren kitabın kapağında ikinci kongreden söz edilmemesine karşın kongreyi kapatırken İsmet Paşa 'Efendiler Cumhuriyet Halk Fırkasının ikinci büyük kongresi hitam bulmuştur' ifadesini kullandığını kaydediyordu. Bundan böyle 1927 Kongresi parti tarihine ikinci kurultay olarak geçti. Nitekim 1931 Kongresi tutanakları C.H.F. Üçüncü Büyük kongre Zabıtları 10-18 Mayıs 1931 başlığı ile yayınlanmıştır.(Aktaran Zafer Toprak, ATATÜRK Kurucu Felsefenin Evrimi,Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,1. baskı 2020,s.271)

22.Ekim.1927 günü kabul edilen yeni tüzüğün gerekçesinde, fırkanın amacının çok açık ve kesin bir dille saptandığı, Fırkanın: "cumhuriyetçi, halkçı, milliyetçi" olduğu ve devlet yönetiminde din ile dünya işlerinin birbirinden kesinlikle ayrılmasından yana olduğu açıklanıyordu. İlk üç ilkenin ardından adı konulmasa da dördüncü ilke olarak Laiklik ilkesi de tüzükte yer almıştır.Laiklik

ilkesi 1927 programının “maarif siyaseti” ara başlıklı bölümde ilk kez “laiklik” olarak belirtilmiştir.

Cumhuriyet Halk Fırkası’nın 22.Ekim. 1927 tarihinde toplanan kurultayında kabul edilen Tüzüğü’nün Genel Esaslar başlığını taşıyan ilk yedi maddenin 1.maddesinde Fırkanın: “cumhuriyetçi,halkçı,milliyetçi,siyasi bir cemiyettir” hükmü yer aldıktan sonra, 2.maddesinde Fırka,Türk milletini itibar ve refah mevkiine devamlı yükseltmekte olan ve her türlü üstibdat ve tahakküm idaresi imkanını kapayan yegane devlet idaresi şeklinin , milli hakimiyetin en gelişmiş şekli olan Cumhuriyet olduğunu ve cumhuriyetin bugün ve gelecekte her türlü tehlike ve taarruzlardan korunmuş bulunmasının en yüce bir milli ve vatani vazife bulunduğunu en esaslı bir kanaat ve siyasi gaye olarak kabul ve ilan eder. 3.maddesinde “...devlet ve millet işlerinde din ile dünyayı tamamen birbirinden ayırmayı en mühim esaslarından sayar.” 4.maddesinde: “Fırka ,milli hakimiyet ve idarenin alakalı olduğu bütün faaliyet şubelerinde halk tarafından ve halk için kaidesini hakim kılmayı gaye edinmiştir.Kanun nazarında mutlak bir eşitliği kabul eden ve hiçbir ailenin ve hiçbir sınıfın, hiçbir cemaatin hiçbir ferdin imtiyazlarını tanımayan fertleri halktan ve halkçı olarak kabul eder.” 5.maddede: “VATANDAŞLAR ARASINDA EN KUVVETLİ BAĞIN DİL BİRLİĞİ, HİS BİRLİĞİ,FİKİR BİRLİĞİ OLDUĞUNA KANI OLARAK, TÜRK DİLİNİ VE TÜRK KÜLTÜRÜNÜ HAKKIYLA YAYMAYI VE GELİŞTİRMİYİ VE BÜTÜN FAALİYET ŞUBELERİNDE BU ESASI İTİBAR VE YÜRÜRLÜK BULUNDURMAYI VE KONULACAK KANUNLARIN HER ŞEYİ VE HERKESİ KAPSAMASINI VE HER FERDE EŞİT OLARAK TATBİKİNİ ESAS UMDE OLARAK BİLDİRİR.6.madde: “CHF.nın umumi reisi Fırka’nın kurucusu olan Gazi Mustafa Kemal Hazretleridir.” denildikten sonra 7.maddesinde: “İşbu genel esaslar, hiçbir şekilde değiştirilemez .” hükmü yer almaktadır.

1927 DE KABUL EDİLEN PROGRAMIN “Dahili,Harici ve Adli Siyaset” ara başlığı altında yer alan bölümünde. “... fiili eşitlik temin eden karşılıklılık dairesinde milletler arası dostane münasebetlerin sağlamlaştırılması ve genişletilmesi taraftarıyız” denildikten sonra: Maarif Siyaseti arabaşlığı altında “ Maarifin milli,laik ve tek mektep esasına dayalı olması umdemizdir. Terbiyede hedefimiz,milli cemiyetin medeni ve toplumsal kıymetini yükseltecek ve iktisadi kudretini artıracak vatandaşlar yetiştirmektir” Sürecek

Sümerlere “ilk-ABC”yi bulduran dilsel matematik¹

Ömer Demircan (Prof. Dr.):

Sözlü-dil iki ayrı işleve koşulur: birincisi dili “konuşanlar arası andaş ve yerdeş **iletişim**”in düzenlenmesi, ikincisi ise “ussal işlemlere bağlı **düşünsel üretim**”. Sözel iletiye yüklenen içerik, ya da bilgi bireysel belleğe yazılıp yeniden iletiye dönüştürülürken anlatım değişebilir. Üretilen bütün ileti ve bilgiler insan belleğinde kayıpsız tutulamaz. gereken zamanda istenilen yere değişmeden taşınamaz, istenilen zaman ve hızda herkese yayılamaz, süresiz saklanamaz.

Sözel iletiyi taşıyanın konumsal yer değiştirmesi artınca, iletiyi **kaynak** (üreten), **bellek** (saklayan), **zaman** ve **mekân** dan bağımsızlaştıran bir araç gerekir. O ilk araç, sözü “görsel-birim”lere yüklemekle aracı olan “**yazı**”, yazının en ussal biçimi de ABC’dir. Gerek içerik, gerekse kaynak anlatımı yazı ile korunup değişmesi önlenir. Her sözlü-dil kuruluşunda var olan sesbirimsel-anlamlama, yazımsal evrim sürecinde (İsa’dan önce / İÖ -3000-) **kavramyazım**, **heceyazım**, aşamalarından geçerek (İÖ 1250) yıllarında ilkönce “**sesel bir ünsüz-ABC’si**”ne dönüşür. Bilgisel paylaşım, ussal gelişme, düşünsel evrim toplumsal ilerleme giderek hızlanıp yaygınlaşır. Genel ABC evriminde Çinliler ile Sümerlere tarihsel önceliği sağlayan önkoşullar, ayrıcalıklar, geçilen aşamalar şöyle verilebilir:

1. **Resim-yazı ile başlangıç. (İÖ. -3250-)**
2. **Resimleri yazma araçlarına göre, çizgisel soyutlama. (İÖ. -3000-2500)**
3. **Yalın-birimlere (kök, ek) koşulan ayrımları (ulam, işlev) “çekimsiz” biçimleyen diller**
Konuşan toplumların başı çekmesi. (İÖ -3250-)
4. **Birimleri tek-heceli dil konuşan toplumların öne geçmesi. (İÖ. -2500-)**
5. **Tek-ünsüz içeren, tek-heceli² (ZÜ, ÜZ) anlamlı birimlere dayanma. (İÖ. -3250-)**
6. **İlkin, anlam taşıyıcı tek ünsüz ile anlamlı birim (Sümerce ek, Samice tek heceli sözcük) eşleme.**
7. **Ekleri uyumsal Sümerce, kimi kökleri tek-heceli Sami dillerine dayanma. (İÖ. -2250-)**
8. **Bulunan ABC’yi yazmak için ayrı ayrı ünsüz-harfleri biçimleme. (İÖ 1250-)**
9. **Uygulamada yönetim gücünün etkin kullanımı. (İÖ 1250-)**
10. **En ussal ABC birimi, “sesbirim”in bilimsel tanımı. (İS 1880-)**
11. **SesbirimselABC’nin çağdaş, örgün ve yaygın ulusal eğitim-öğretimde kullanılması, Türkiye Cumhuriyetinde 1 Kasım 1928- Harf Devrimi.**

1. Resim-yazı ile başlayan bire-bir, görsel anlatım (İÖ. -3250-).

İÖ 3000’li yılların sonlarına doğru, “İpek-Yolu”nun iki ucunda bir yandan doğu uçta **Çinliler**, öte yandan, Ortaasyadan batıya Hazar Denizi kuzeyine, oradan da Mezopotamya güneyine inerek batı uçlarından birine yerleşen **Sümerler** kendi dillerini yazma aracı geliştirme gereğini duymuşlar³. Verilen bilgilere göre başlangıç resimle anlatımdır: göz resmi “**göz**, görmek”, ayak çizimi “**ayak**, yürümek”, öküz resmi “**öküz**”, ev resmi “**ev**”, kapı resmi “**kapı**” yeri-ne geçer. O yol her dili konuşan topluma açık bir uygulamadır, dilsel bir kısıtlılık söz konusu değildir.

2. Yazma araçlarına göreresimleri çizgisel soyutlama. (İÖ. -3000-2500)

Sümer resim-yazı biçimleri İÖ 3000’den sonra soyutlanıp: (i) çivi-biçimli çizgilerden oluşan yazım-birimlerine dönüşür. (ii) O dönüşümderesimleri soyutlayan yazımsal çizimler 90 derece sağa yatırılır. Örneğin başlangıçta “A” (= öküz) harfinin çatalı “V”, “B” (= ev/beth/ba) harfinin, tıpkı Harran evleri gibi iki kubbesi, D harfinin göbeği yukarı bakar. 90 derece sağa çevrilince A’nın çatalı, “B”nin kubbeleri, D’nin göbeği sağa döner. İlk Fenike ünsüz abecesine bakılırsa, o özelliklerino harflerde de bulunduğu görülür. Metinler yaş kilden tabletlere, çivi-izi yapan bir kalemle yazılır.

Çince kök anlamı, her sesel tabana, örneğin /ma/ gibi bir ses dizisine, onu örten bir “ses-perdesi değişimi”, yani birton koşullarıyla seçilir. Her sözlüksel heceye dört ayrı ton koşullarıyla dört ayrı ilk anlam yüklenir. O nedenle **Çince kökler zorunlu olarak açık-heceli**, (“ZÜ”: “ünsüz+ünlü”sesel yapıda) olmak zorundadır. [ma] ses dizisinin kendi tekil bir anlamından söz edilemez; dört ayrı tondan her biri ona ayrı bir sözlüksel-anlam koşar. /ma/ hecesi: i) yüksek, düz-ton ile “anne”, ii) orta perdeden çıkan-ton ile “keten”, iii) alçak perdeden çıkan-ton ile “at”, iv) orta perdeden düşen-ton ile

“**azarla-**” anlamlarını taşır. Çince köklerde **23 ünsüz + 34 ünlü** olmak üzere **57** dolayında **sesel-birim** bulunduğu anlaşılıyor.⁴ Gerek eksiz Çince, gerekse sonekli Sumercede yalın birimler tek-hecelidir.

3. Yalın-birimlere (kök, ek) koşulan ayrımları (ulam, işlev) “çekimsiz” biçimleyen diller konuşan toplumların başı çekmesi. (İÖ -3250-)

Hint-Avrupa dilleri ile Sami dilleri “çekimli” (inflectional) dillerdir. O işlemde sözcük tabanları (*kişi, sayı; eylem zamanı* gibi) *ulamsal, dizimsel* ayrımlara göre bütünsel olarak ayrı biçimlere girerler. Örneğin İngilizce “*git-*” eylemi “*git= go / gitti = went / gitmiş = (has /had) gone; “iyi” sıfatı “good”/ daha iyi = better, en iyi = best,* biçimlerine girer. Çekimli biçimlerin hece ya da kavram düzeyinde sesbirim-üstü, tek-biçimle gösterilmesi olanaksızdır. Sesel yazıma inilmesi için sözlüksel, dizimsel birimlerin değişmez, tek biçimli olmaları gerekir. Çince ile Sumerce, Türkçe öyle göstergelemeye uygundur. O nedenle Çinliler ile Sumerler İÖ 3000- yıllarında yazı evriminde öne geçmişler.

4. Birimleri tek-heceli dil konuşan toplumların öne geçmesi. (İÖ. -2500-)

Gerek Çince kökler, gerekse Sumerce kökler ile ekler tek-hecelidir. **Yazım birimleri başlangıçta “anamlı” birer hece:** ya **bir kök**, ya da **bir ek yazar**. Çince sözcük anlamları ton ile yüklendiğinden, tonu taşıyan en küçük sesel birim ancak bir açık hece: “ZÜ” olabileceğinden, Çince en küçük yazım birimi ancak açık heceli / ZÜ olur, ondan aşağı inilemez, birimsel yalınlama orada durur.

Sumercede, birimsel anlam tıpkı Türkçe gibi “*anlam-ayırıcı en küçük sesel-birim*” sayılan “**sesbirim**”lere inebilir. Kök ya da ek içinde anlam ayrımını tek tek **ünlüler, ünsüzler** belirler. Sumerce, tıpkı Türkçe gibi son eklemeli bir dildir. Aydın (2013), Sumercede de **ses-uyumu** uygulandığını, 4 ünlü /**a, i, u, e**/ 13 ünsüz /**b, d, g, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, z**/ bulunduğunu bildirir.⁵ Öyleyse Sumercede, tıpkı Türkçe gibi, kökler tek heceli, son ek biçimleme de uyumsaldır.⁶ Kökler çoğunlukla kapalı hece oluşturur, açık ZÜ hece yapılı (Türkçe: *su, ye-, ne, de-, ...* gibi) kökler çok az olsa gerek.

5. Tek-ünsüz içeren, tek-heceli (ZÜ, ÜZ) anlamlı birimler edayanma (İÖ. -3000-).

ABC’ye giden yolda tek ünsüz içeren ekin tek-im ile yazımı gerçekte Sumerce yazımda daha 3000-2500 arasında “**resim yazı**”dan “**çiviyazısı**”na geçerken ortaya çıkmıştır, denebilir. “**Koruma-sesli Türk-çek**”lere bakılırsa, dilde 25 dolayında “**-(Ü)Z**” yapılı **ek** (“seçimli/düşen ünlü + ünsüz”den oluşan) vardır.⁷ O tür ekler ünsüzle biten bir tabana “**-ÜZ**” olarak (kes-ik), ünlü ile biten bir tabana ise yalnızca ünsüz / “**-Z**” ile katılır: *işle-k*. Türkçe: **-(A)C: yürüt-eç, topla-ç; -(İ)K: san-ık, tanı-k; -(Ü)r: yaz-ar, sür-er, gel-ir, kal-ır, dur-ur, gör-ür, yürü-r, ... , tanı-Ş, tanı-N, tanı-M, tanı-T, tanı-R, doğa-L, işle-V, dola-Y, iki-Z, ...** gibi. Bu tür ekler sondaki ünsüzleriyle yazılabilir. Sumerler Ortaasya halklarından olup sondan eklemeli, dizim ve türetme işlemlerini *ses-uyumlu* eklere koşan Türkçe gibi bir dil konuştuklarına göre, tek-ünsüze indirgenerek yazılan ekler o dilde de olmalı. Demek ki, Sumercede “*ses-uyumu*” uygulandığı için, ayrıca, eklerde ünlü belirtmenin gereksizliği, **tek-ünsüzle anlamlı-birim-yazımı** daha İÖ 3000-2500 arasındaki uygulamalarda ortaya çıkmış olmalı. Öyleyse, çiviyazısının evriminde tek-ünsüze indirgenip “**ünlüsü önceki birimle belirlenen, tek-ünsüzle ek-yazımı**” ilk önce Sumerce ek-yazımında en az 1500 yıl süreyle uygulanmış!⁸

Diyelim ki, öyle “**-(Ü)Z**” ek birimleri Sumercede yok. Ancak, İÖ 2150- sonrasında ülkelerini işgal eden Akad-Samileri için Sumerli yazıcılar “**Akadça-Sumerce Sözlük**” düzenler. Çiviyazısını onlara da öğretirler. Sami dillerinde üç ünlü /**a, i, u**/ bulunur, kök sözcükler “**ptk/k-t-p**” gibi genellikle üç-ünsüzlü çerçeveler içerir. Ünlüler, **sözcüktürü, işlev, sözel bağlama** göre seçilen anlamlama ile sözlü dile yansır: *k-t-p: katab (yaz-, kitap (yazılmış), kâtip (yazan), ...* . O durumda sözcükler yalnızca ünsüzlerle yazılabilir. Nitekim Arapça öyle yazılmaktadır. İlk ünsüz ABC’si biçimlenirken (İÖ 1250): Fenikece’de 22 kadar tek heceli, ya “ZÜ”, ya da “*ZÜZ” biçimli sözcük bulunduğu bildirildiğine göre, ZÜ biçimli az sayıda kök Akadça’da da vardı. **O tür sözcüklerin sayısı 22’den fazla ise de bu, sözcük-başı ünsüz ile anlam ayrımı 22 ünsüz ile gerçekleşiyordu demektir:** *A=gu = öküz, Ş=şe= tahıl, ...* gibi.⁹

Ayrıca, Samice “ZÜ” yapılı “**ma-**” gibi örneklerin Osmanlıca “*btm / m-ktb (= /mekteb/)*” yazımı da yalnızca ünsüze indirgenmiş olabilir. Öyleyse, **tek-ünsüz ile gerek kök-yazımı, gerekse ek-yazımı, yani “anamlı tek-heceli birim tek-ünsüz ile eşlenmesi”** Sumer uygulamalarında ortaya çıkmıştır. O ilişki, sözlü-dil oluşum evresinin bir ayrımı olup herkesin bilinçaltındaki bilişsel işlemleri arasında bulunur; sözel-üretimde sürekli kullanılan bir ayrımdır. Sumerli yazıcılar o işlemi Akadça’ya 1000 yıl, öteki Sami dillerine de 750 yıl süreyle uygulamışlardır. Doğrusu, **ABC ile yazımı Sumerler**

belirlemiştir. Sümerlerin yarattığı uygarlık üzerine Kramer (1981)'den derlediğimiz bir özet okunursa, ortada hiç kuşku kalmaz.¹⁰

6. İlk, anlam taşıyıcı tek-ünsüz ile anlamlı birim (Sümerce ek, Samice tek heceli sözcük) eşleme.

Yukardaki beşinci bölümde açıklanan ayrımlar, **“anlam ile tek-ünsüz”** ile Sümerce **sonek**, Samice **önek**, **tek-heceli sözcük** yazımlarının eşlenmesi, gerçekte **“sesel-birim ile anlam-ayrımının eşlenmesi”** sayılır. Çiviyazısı, Akadça, Asurca, Elamca, Babilce, ... gibi Sami dillerine yüzlerle yıl uygulandığına göre, ilişkilerin görülmemesi, bir sesel-yazım olasılığının düşünülmemiş olması ileri sürülemez. Sümerli yazıcılar kral kitabemeterlerine İÖ 200'lü yıllara değin Sümerce anlatımı da eklediklerine göre, Sümerli kâtip, M. Hilmiye Çığ yorumunca, dönemin Ortadoğu yönetimleriyle son derece uyumlu çalışmıştır. i) **Abeceyi bulmak başka**, ii) **abece yazımı için harf biçimlemek**, yazının uygulanmasında yetki kullanmak başkadır. Batılı metinlerde verilen: **“ilk ünsüz-abecesile İÖ 1250'lerdeki Fenike ilişkisi”** olsa olsa kimi harflerin seçimi ve uygulamada yönetim erkinin kullanımı olabilir. Çünkü, yönetim uy-gun görmezse, öyle bir uygulama değişikliği, yönetime karşın olanaksızdır. Bana göre ilk abece uygu-lanışı üzerine verilen bilgiler, Fenike yönetimince ilk-abece kullanımına geçişle ilgilidir.

7. Sümerce ekler, Samice kökler gibi ünlü sesleri az, tek-heceli birimler kullanan Dilleredayanma. (İÖ. -2250-)

Abeceyi belirlemede: i) **‘ses-uyumu’ nedeniyle ünsüze indirgenen eklerde bulunan Sümerce gibi bir dilden başka**, ii) kök, ek ünlüleri **‘anlam+işlev’ seçimiyle belirlenip**, ayrıca **tek ünsüz içeren tek açık-heceli az sayıda da olsa kök sözcükleri olan Samice gibi komşu dillerin bulunması gerekmiş** (İÖ, 3250-). Öyleyse, **“İLK ÜNSÜZABECE”** sibir **SÜMER buluşudur** (Fenikeli değil) ! Sonuçta, **“biçimbirim-yazımı”** nı **“ünsüz-yazımı”** ile eşleme (İÖ 3000-2500), sözcüklerin yalnızca ünsüz harflerle yazımı için, dilde kök ünlüsüne bağlı olarak seçilebilen ek ünlülerinin, Sümerce gibi birimleri tek-heceli ses-uyumlu bir dil ile, Sami dilleri gibi üç ünlüsü /a, i, u/ bulunan ve sözlü biçimlemede (İÖ 1250-) ünlüleri: **işlem türü, işlev** ve **bağlama** göre seçilip yazımda bir yokbirim (ø) ile gösterilebilen bir dilin olmasını gerektirmiş. **Ünlü yazımı**, Dringer (1968)'e göre, sözde, abecenin Grekçeye uygulanmasında (İÖ 1000-900) gerçekleşmiş.

Sözde, ABC'yi Fenikeliler buluvermiş! Onlardan ABC'yi alan Grekler de ünsüz-harf eşlemesini Fenike ünsüz-harf ilişkisine göre yaptıktan sonra artan beş harf /a, e, i, o u/ ile ilk kez ünlüleri yazıvermiş.¹¹ Oysa, o tür ünlü-yazımı yalnızca bir **harf-koşma** sayılır; çünkü, tıpkı Türkçe **“çoğul”** ayrımının **“-lâr”** ekiyle, tekilin ise, bir **yokbirim** (-ø-) ile gösterilmesi gibi, ünlü yazımı da Sümerlerce **“harfsiz-yazım”** olarak daha İÖ 2500 öncesinden başlanıp uygulanmış bir işlemdir.

8. Bulunan ABC'yi yazmak için ayrı ayrı ünsüz-harfleri biçimleme. (İÖ 1250-)

Sümer çiviyazısında, Sümerce-Akadça (İÖ 2250-1250), sözlük derlemesinde **598** yazım imi kullanılmış. ardından **Babilce**'ye (İÖ 2100-1800), **Asurca**'ya (İÖ 2000-640), Hint-Avrupa dili sayılan **Hititçe**'ye (İÖ 2000-1200) uygulanmış. Dringer (1968, II: s.19)' göre **Asurca 570** yazım birim ile yazılmış. Elâmlar (**80** hece yazan) **113** birim, Hititler ise, (**57**'si hece yazan) **220** birim kullanmışlar. Sümerler Tarih sahnesinden 1400'den sonra çekildiklerine göre, çiviyazısı dokuzyüz yıldan uzun süreyle (İÖ 2150-1250) uygulanırken, Samice, Hititçe **çekimli** diler olduğundan, sesel-hecelere bölme işlemi sürmüş, tek açık-heceli sözcüklerin yazımları tek-ünsüz yazımı olarak gerçekleşince, tek ünsüze bağlı imler de tekil yalın biçimlere dönüşmüşlerdir.

Görülüyor ki, yazımsal ayrım açısından o toplumların katkısı yalnızca Sümercede **“anlamlı-hece”** yazan birimlerden Samice ve Hititçede tek yazım imi ile **“anlamsız-hece”** yazımına geçiştir. **Abeceyi bulmak** başka, ünsüz seslerin yazımı için **harf belirlemek** başkadır. Üstelik ilk Fenike harflerine bakılırsa, harflerin 90 derece yana dönük, harflerdeki çizgi uçları da çivi başı gibidir. Bugünkü harflerde de öyledir. O uygulamalar Sümer çiviyazısının ilk özelliklerindendir.

9. Uygulamada yönetimin onayı ile yönetimin etkin kullanımı. (İÖ 1250-)

ABC'yi bulduktan sonra onun yaygın biçimde ortak kullanımı için, tıpkı bizim 1928 **“Harf Devrimi”**nde olduğu gibi, yönetimin güçlü onayı ve uygulamakararlılığı gerekir. Bir yandan bir heceyazı olan çiviyazısı kullanımı sürerken, Kuzeybatı Suriye Akdeniz kıyısında egemen, güçlü Fenike yönetimi ilk ünsüz-abecesine geçişi onaylamış ve ilk uygulamayı başlatmıştır (İÖ 1250-), diyor. Onları **Aramiler**, bölgenin öteki toplumları izlemiş. Daha sonra Hristiyan mezhepleri Katolik,

Ortodoks, ... İslâm mezheplerine (İS 620-), ... abece ayrı biçimli harflerle ve yazım yönleriyle uygulanmış. Dillere abece yapımı yaygınlaşmış.

Sümer okulu varlıklı aile çocuklarını eğitirmiş. Demek ki sınıf-ayrımı var. Bölgede İÖ 3000’lerde başlayan o ayrım Müslümanlar için Osmanlı İmparatorluğusununa değin (İS -1918) sürmüş sayılır. Yazıdiline bireye sağladığı ayrıcalığı anlayan Osmanlı yönetiminde Müslümanlara kendi dillerinde eğitim alma yolunu kapatmış onaltıncı yüzyılda medresede akli ilim/fenderslerine son vermiştir. Halk için o kısıtlama ancak (1 Kasım 1928) **Harf Devrimi** ile sona erdirilir.

10. En ussal ABC birimi, “sesbirim”in bilimsel tanımı. (İS 1880-)

İS 1880’de dil çalışmalarında **anlam ayırıcı sesel birim / sesbirim** kavramına ulaşılarak bir anlamda “**Phonemics / Yazımbirim**” alanı biçimlenmiş. Dringer (1968) içinde, ayrımsal, görelî uygulamayı “*Alphabet follows religion / Din nereye abece oraya*” sözüyle verir. Abecenin kullanılmaya başlanmasıyla insanın dilsel: “*duyduğunu-anlama*” ve “*konuşma*” becerilerine iki beceri daha, “*okuma*” ve “*yazma*” becerileri eklenir. Halkın konuştuğu sözlü dile dayalı olarak evrilen yazı dil aracılığıyla topluma sunulan çağdaş eğitim bireye bütün aydınlanma yollarını açar. **Öyle bir süreçte ussal yeteneklerin, dilsel becerilerin gelişmesine en verimli katkı yoğun “oku-ma” ile sağlanır.** O nedenle yönetimler halkı yazıdilden yoksun, okuma araçlarından uzak tutar.

Kaynakça: Aydın, Nafiz (2000) *Sümerce Dilbilgisi*, Antalya. -(2013): *Büyük Sümerce Sözlük*, TDK y. Bloomfield, L. (1933) Language. Çığ, Hilmiye (2002, 2003) *Ortadoğu Uygarlık Mirası* 1, 2; Kaynak y. Demircan, Ö. (1979): *Türkiye Türkçesinin Ses Düzeni*, TDK y. Der y. 2012. -(1996, 2012): *Türkçenin Seseşizimi*, Der y. Dringer, D. (1968): *The Alphabet* I, II. 3rd edition, Funk and Wagnals. Faulmann, Carl (1878): *Yazı Kitabı* (Çev. İtir Arda), T.İş B. Y. 2001. Güneri, Semih (2018): *Türk Altay Kuramı*, Kaynak y. Kramer, Samuel Noah (1981): *Tarih Sümerde Başlar*. (çev.: Hamide Koyukan), Kabaıcı y. 488s. Özakıncı, C. - L. Yıldız (2019): “*Tarihin Bilinmeyen Yüzü*”, Kanal B, (cumartesi 21.30-23.00). Said, Edward W. (1978): *Şarkiyatçılık, Batının Şark Anlayışları*, Metis y., 2012. Ülken, Hilmi Ziya (1935/2016): *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, İş Bankası y.

¹İlk yayın: Demircan, Ömer (2020) Sümerlere “ilk-ABC”yi bulduran dilsel matematik, Çağdaş Türk Dili, Ocak 2020: 656-662.

²Z = ünsüz, Ü = ünlü. ZÜ = açık hece, ZÜZ, ÜZ = kapalı hece. () = bağlama göre kullanılır.

³Kramer 1981; Çığ 2002, 2003.

⁴Kök-üstü anlamlamada “*tatlısu*” gibi tamlama, “*uzun uzun*” (anlat-) gibi *ikileme*, *görelî konumlama*’ya başvurulur.

⁵Doğrusu, Aydın (2000, 2013)’te karşılaştığım kimi aykırılıklar, Sümerce sesbirimlerin daha çok olması gerektiği kuşkusunu uyandırdı. Terim kullanımında terslikler var: arada kalan ekler “*çek*” denmiş; doğru değil. Eğer Sümerce sözcükler “*ilk heceleri kapalı ve anlamlı heceler*” olarak değil de “*anlamsız sesel heceler*” Hititçe’ye göre okunmuşsa, okumaların da doğruluğu kuşku götürür.

⁶Türkçe kökler ise, “*de- ye-, su, ne, bu, şu, o*” dışında kapalı-hece (ZÜZ: ünsüz+ünlü+ünsüz) oluşturur; kök anlamını, konuma göre seçilen sesbirimler belirler: *ben, ten, *fen, sen, şen, yen-; ben, ban, bön, *bun, bin; ben, *bet, *bek, *bes, bez, beş, bel, bey, ...* ABC ile yazılan 8 ünlü, 21 ünsüz (bir de sestelleri kapantısı /r/ olmak üzere) **Türkçe kök biçimlemede 30 sesbirim kullanılır**. Bu sayı uyumsal işlemler nedeniyle son eklemelerde 15’e iner.

⁷Yalnızca sondaki ünsüzü ile yazılabilen Türkçekoruma ünlüsü “-(Ü)Z” alan ekler: 1.-(Ä)ç, 2.-(İ)K, 3.-(Ä)K, 4.-(İ)K, 5.-(Ä)l, 6.-(İ)l, 7.-(İ)l/(n)ş, 8.-(Ä)m, 9.-(İ)m, 10.-(İ)n/l, 11.-(Ä)n, 12.-(İ)n, 13.-(Ä)r, 14.-(İ)r, 15.-(Ü)r, 16.-(Ä)ş, 17.-(İ)ş, 18.-(Ä)t, 19.-(İ)t, 20.-(Ü)t, 21.-(Ä)v, 22.-(Ä)y, 23.-(Ü)z, 24.-(İ)z. ...

⁸Nitekim Osmanlılar, “*son eklemelerde ek ünlüsü önceki birime uyar*” kuralına göre Türkçe eklerde ünlüleri yazmamışlardır. Kapalı hece “-ZÜZ” oluşturup Osmanlıcada ünlüsü yazılmayan “-Dlr” > /dr/ gibi Türkçe eklerin bir bölümü: 1. -CÄk>kc, 2. -CİK>kc, 3. -DÄm>md, ...

⁹Cem Karasu: “M. D. / M. Alpaslan (Hz): Hititler, YKY, 2019: 61” içinde.

¹⁰Kramer: “*Sümerler yazı dizgesini icat eden birkaç halktan biridir; aynı zamanda bunu canlı ve etkin iletişim aracı olarak da geliştirirler. İÖ 4000’lerde resim yazı olarak başlar, İÖ 2500- Sümer yazı tekniği en karmaşık tarihsel ve edebî yapıtların bile kolaylıkla yazılmasına yetecek esnekliğe erişmişti (s. 13). İbraniler Eski Ahitlerini, Yunanlılar “İlyada ve Odiseia”larını yazmadan bin yıl önce, Sümerde mitler, destanlar, ilâhiler, ve ağıtlar, sayısız atasöz, fabl ve deneme derlemesinden oluşan zengin ve olgun bir edebiyat buluruz (s. 14). Nuh’un memleketi Şuruppak kentinde İÖ 2500’lerden kalma çok sayıda “ders kitabı” çıkarıldı. (s. 21). Sümer okulu başlangıçta mesleki diyebileceğimiz bir eğitim vermeyi amaçlıyordu. ... programın gelişmesiyle okullar Sümerde kültür ve bilim merkezleri haline geldi. Tanrıbilim, bitkibilim, hayvan-bilim, madenbilimi coğrafya, matematik, dilbilgisi, dilbilim eğitimi alan öğrencilerden, zamanla bu bilim alanlarına katkıda bulunan bilim adamları, bilginler yetişti (s. 22). Sümer dilbilgisi çalışması okul tabletlerinde çok iyi sunulmuştur. İlk Atasözleri ve özdeyişler en eski Mısır atasözlerinden birkaç yüzyıl öncesine gider. İÖ 1500 yıl öncesinde derlenip yazıya geçirilmiş, sözlü olarak yüzlerce yıl öteye gider (s. 150-158). İlk hayvan fablları Ezop doğma dan en az bin yıl önce Sümerde bulunuyordu (s. 159). Gilgames Destanı, İbrani yaratısı değil, Babil tufan miti de bir Sümer yaratısı (s. 187). Sonunda Aşağı Mezopotamyada ilk uygar kent devleti doğdu”¹⁰ (s. 288).*

¹¹Çünkü, Rossental’a göre (Dringer 1968: 435) eski Yunanlılar yazımda ünlü imlerinin gerektiğinin farkında bile değillerdi! Tarih metinlerine göre Finikelilerin Kıbrıs, Girit, Yunanistan kıyılarında koloniler kurdukları dönemde kendi yazılarını Grekçeye de uyguladılar

ULUS DEVLET’İ KURMA VE GELİŞTİRME SÜRECİNDE CUMHURİYET DEVRİMİ

M. Okan Baba

Cumhuriyeti anlamak için kendisinden önceki dönemin özelliklerini bilmek için Osmanlı devlet Sistemini anlamak yerinde olacaktır.Osmanlı Devleti dine dayalı monarşiydi.Bu sistemin dört temel ögesi vardı.Hükümdar,ordu, ulema,reaaya.

1- Hükümdar, bu sistemin en üstünde olan makamdır. Bütün güçler onun elindedir. Hükümdarın yetkisi sonsuzdur.Yalnız tanrıya karşı sorumludur. Bütün yetkiler elindedir.Siyasal, askeri, adalet ve hukuksal,ve toplumsal yetkiler onun elinde toplanmıştır.Tanrının yerdeki temsilcisidir.Emir ve fermanları kanundur.Hükümdarlık miras yolu ile babadan oğla geçer.Oğul yoksa ailenin büyük oğlu Sürmüştür.Fakat Kanuni Sultan Süleyman döneminde sarayda iç çekişmeler,kadınların güç kazanması,Çocuk ve hasta hükümdarların tahta çıkması, gibi olaylar,ekonominin zayıflaması hükümdarlık kurumunu zayıflatmıştır.(1)

Tanzimat döneminde Batıdan hukukun üstünlüğü, herkesin mal, Can ve güvenliği kavramları alınınca hükümdarın yetkisini sınırlandırmıştır.Kimse yargılanmadan cezalandırmayacaktı.Herkes Kendi malını çocuklarına miras bırakabilirdi.Bu düşünceler sonunda Osmanlı devleti yeni bir monarşiye geçmiştir.Kanun-i esasi ilan edilmiş bu kanunda hükümdarlıkla ilgili Olarak’’Devlet bir bütündür,Saltanat ve hilafet Osman oğullarının en büyük evladına aittir. Vekillerin tayin ve azli, yabancı devletlerle sözleşme yapılması , savaş ve barış ilanı,hutbede isminin okunması, Kara ve Deniz komutanlığı, meclisi umuminin ve tatili, mebusan meclisinin fesi padişahın dokunulamaz haklarından dir. ’’Meclis-i umumi iki kısımdan oluşur.Heyet-i Ayan ve Meclis –i Mebusan .Padişahın Meclis Mebusanı . fesh etmek Heyet –i Ayanın görüşünü alması gerekiyordu.1878’deMeclisi Mebusan Tatil edildi çalışmalar askıya alındı.II. Meşrutiyete kadar böylece yönetildi.II.Meşrutiyet kanun –i esaside bazı değişimler yaptı.Padişahın Kanun-i Esasiye bağlı kalacağına yemin etmesi,hükümet üyelerinin sadrazam tarafından seçilip, padişahın onayına sunulması Meclis-i Mebusan üyelerinin meclise Karşı sorumlu olması gibi. Fakat durum değişmemiş hükümdarların kişisel yetersizliği.Dünya Harbi hükümdarlık ve halifelik kurumun yetersiz ve içi boş olduğunu göstermişti(2)

2- Osmanlı devletinde ikinci temel öge ordudur.Padişah ordunun komutanıydı.Askeri bir devlet olan Osmanlı ordusu üçe ayrılırdı Kapı kulu ocakları, eyalet askerleri, akıncılar.Osmanlı ordusunun temelini paralı askerler olan kapı kulu ocaklarıdır.Bunla doğrudan padişaha bağlı askelerdir.BU askerler kılıç ve kalem diye ikiye ayrılırdı.Kılıç sınıfı savaşan yaya atlı teknik sınıflardan oluşurdu.Kalem devletin üst kademelerinde görev yapan askerlerdi Eyalet askerleri. Yerli halktan oluşmuş timarlı sipahilerdi.Bunlar barış zamanı hem toprakları işler hem askeri eğitim alırdı.Savaş zamanı askerler toplanır savaşa giderdi. Fakat Tımarlı sipahiler Fatih döneminde gözden düştü.Bir süre sonra kaldırıldı.Tımarlı sipahiler üretim yaptıkları için devlete yük olmuyordu.Hem savaşırılar he ekonomiye destek oluyordu. Sipahilik kaldırılınca ekonomi zayıfladı. Tımar sistemin değişmesi, savaşların uzaması, toprak kayıpları ekonominin zayıflamasına neden oldu. Askerlere yetecek para vermedikleri için yeniçeriler ticaretle uğraşmaya başladılarBu yeniçeri ocaklarının bozulmasına neden oldu.O kadar güçlendiler ki hükümdara kulluk etmek için Kurulan bu ocaklar,hükümdarlara karşı gelmeye başladı.Hükümdarları tahtan indirip öldürdü.I.Abdülhamit Batının gelişmiş savaş teknikleri karşısında yeni düzenlemeler yaptı.Bazı askeri teknik sınıflar açtı.Fakat yeniçerilere dokunmadı.III. Selim yenilikler yaptı ulema ve yeniçeriler ayaklandı onu öldürdüler.Alemdar Mustafa Paşa II.Mahmut'u tahta geçirdi.Fakat Yeni çeriler isyan eti onu da öldürdüler.II. Mahmut 1826 Yeni çeri ocaklarını kaldırdı. Harp okulunu kurdu. Fakat OsmanlıDevletinde erlikten gelen Çantadan yetiştirme subaylar vardı.Bunun için mektepli ve çantadan yetiştirme subaylar arasında çekişmeler vardı.Cumhuriyete kadar bu durum sürdü.31 matrt olayındaBu subay ve askerler yeniliklere karşı ayaklandılar.BU dönemde askerler iki bölüme ayrılmış oldu.Birinci dünya savaşı sırasında bu durum devam ediyordu.(1)

3-Osmanlı devletin sisteminde üçün temel öge Ulema sınıfıdır.3Şeyhülislam nakibüleşraf,kazıasker, kadı müderris gibi kişilerden oluşan bir meslek gurubu idi. Medreseler,İslam düşüncesine dayalı Osmanlı devletinin genel eğitim kurumuydu. Bunların belli dereceleri vardı.Bunlarda eskiden yazılmış fıkıh,kelam ,hadis, tefsir, kuran,Arapça ,gibi dersler öğretilirdi.Yeni bir düşünce üretmezdi.Özellikle devlet otoritesi zayıfladıkça sarayın her işine karışmaya başladılar.Güçlendiler hatta kendi aralarındaki düşünce ayrılıkları nedeniyle sık sık kargaşa yaratırlardı.Bunlar,sarayın desteği ile kendilerine bazı unvanlar vermişlerdir.Hocazadeler,Feraizcizadeler,kadı zadeler gibi İmtiyazlı sınıflar oluşturmuşlardır.Bununlar, beşikteki çocuklarına bile ulema diye maaş bağladılar.Yeni düşüncelere karşıydılar,kendilerinden farklı düşüncede olanları kafirlikle suçlayıp ölümlerine sebep oluyorlardı.Çoğu zaman yeniçeri ocağı ile birleşip padişahları tahtan indirmişlerdir

Osmanlı devleti İslamiyet esaslarına göre kurulmuş bir devlet olduğu için sistemin en önemli ögesi olarak, bu kurumlar ve medreseler Osmanlı Saltanatı sürdürükçe etkilini sürdürmüşlerdir.II.Mahmut'un Eğitimde yapmak yenilikleri engellemişlerdir.Tanzimat döneminde yeni ve çağdaş bilgileri öğretmek için yeni okullar açılmışsa da medreseler

değişmemiştir .Divan nazırlıklara döndüğü halde şeyhülislam Ve ona bağlı olan kurumlar korunmuştur.(3)

4- Osmanlı devletinde toplum iki kısımdır 4,asker ve raya. Bu iki kısım birbirinden ayrıdır.Asker iki kısımdır.Kılıç ve kalem diye ayrılır.Kılıç daha çok savaşılan askerlerdir. Kalem ise devletin üst görevlerinde bulunan asker sınıftır .Reaya iki kısımdır,Müslümanlar Müslüman olmayanlar.Reaya devlete vergi veren insanlardır.Bu iki kesim arasında vergi ödeme bakımından fark vardır.Müslüman olmayanlardan cizye ve haraç alınırdı. Osmanlı devletinde çağdaş hukuk normlarına göre hukuk yoktu.Fakat iki türlü hukuk sistemi vardı.Şeri Hukuk; bunlar İslam esaslarına göre ayrılmıştır.İslam üç esasa dayanır:İnanç,ibadet, muamelat(yaşamla ilgili esaslar). Şeri hukuk, Müslümanların inanç ve ibadete göre yaşamlarını .düzelirdi.BU kurallar fıkıh kitaplarında gösterilmiştir.Bunun kuralları değişmezdi ve değiştirilemezdi.Örfi hukuk günlük yaşamla ilgili hukuktur.Şeri hukuka aykırı olmadan toplumun yaşamını düzenleyen hukuktur.Yönetim hukuku , vergi hukuku, askeri hukuk ,toprak hukuk gibi .Örfi hukukun şeri hukuktan farkı şeri hukuk tanrı emri olduğundan değişmezdi,örfi hukuku y yap yetkisi hükümdara aitti.Hükümdarın emir ve fermanlarla koyduğu kurlardı her zaman değişe bilirdi.toplumu çeşitli devlet ve din toplumlarının bir karışımı idi.Şeri hukuk yalnız Müslümanlara uygulanırdı.müslüman olmayanlardan cizya ve haraç vergisi alınırdı. Kısaca Osmanlı monarşisinin bütün dayanakları zayıflamış gelişmemiş bir toplum halinde kalmış.Savaşlar sonunda yorgun bir devlet haline gelmişti(4)

5- .II:Mahmut döneminde Osmanlı Ordusunu organize etmek için İstanbul'a gelen Moltke 7 Nisan 1836' yazdığı oldukça uzun mektubunda Osmanlı devletinin durumunu şöyle anlatır."Uzun zaman Avrupa ordularının görevi, Osmanlı egemenliğine set çekmekti.Bugün ise Avrupa politikasının tasası, bu devletin kendi varlığını Koruya bilmesidir."Moltke bu uzun mektupta "Bir zamanlar o kadar kuvvetli devlet yapısının dış uzuvları kurumuş bütün hayat kalbine çekilmiştir..Başşehirin sokaklarındaki bir ayaklanma Osmanlı hükümdarlığının ölüm olayı ola bilir.BU devlet düşme sırasında durabilir ve kendini organik bakımdan yenileye bilir mi yahut yok olmak kaderinde midir., bunu gelecek gösterecek"Ne yazık ki yapılan yeni düzenlemeler ,Tanzimat. 1. Meşrutiyet, 2. Meşrutiyet topluma yeni kavramlar,getirmiş, ancak saltanat düşüncesinden kurtulamamıştı.(5)

6- Tarık Zafer Tunaya meşrutiyet dönemlerini şöyle değerlendirir."Meşrutiyet, birbirine Abdülhamit Politikasının harçları ile bağlı unsurların dağılmasından doğan sorunları çözebilecek güce ve yetkiye sahip değildi.Hastalıkları görmekte açık kalpli olan insanlar ve kurumlar, onları tedavi konusunda cesaretli olamamışlardır.Her şeyi sakat ve yaralı bir gövdeyi koruma kaygısı içinde çözme yoluna gitmişlerdir..Aydınlara göre, her şey yapılabilirdi,ama Osmanlılık kadrosu içinde.Oysa, hemen hiç bir şey bu kadro içinde yapılamazdı.İmparatorluk, yabancı kuvvetlerin çarpıştığı,unsurlarının bağımsızlığa kavuşmak, tümünden kopmak istedikleri bir yapıya sahipti.Hatta Sadece siyasaldı.sosyal ve ekonomik alanlarda, vereceği ve yapacağı şey kalmamıştı.Meşrutiyet,gerçekleştirici, yapıcı devlet

adamlarından ve personelinden yoksundu.Kesin, kararlı, devrimci bir savaşın kumanda kurumundan yoksundu Cahillikle, tereddütle, gerici bir tutuculukla, sosyal yapıyı ayırıcı unsurlarla her karşılaştığı yerde savaşı kaybetmiştir.” Atatürk ve Atatürkçüler, Türk devrimcileri işte bu iklim koşulları içinde,siyasal laboratuvar deneyimleri içinde yetişmişlerdir. (.6)

7- '20.yüzyılın temel özelliklerinden biri belki de en önemli niteliği bağımsızlaşma özleminin Güçlü bir olgu olarak tüm dünyaya yayılmasıdır...Bağımsızlaşma devlet olma özlemi bir Fransız Devrimi 'iyle başlayan ve giderek çevreye yayılan ulusçuluk anlayışından kaynaklanmış öbür yandan da sömürgeci devletlerin sömürdükleri devletlerin halklarını kişiliksizleştirme uygulamalarına tepkiden, geri bırakılmış geri bırakılmış olmaktan ,sömürölmekten kurtulma, onlara yetişme,kişilik kazanma özlem ve inancından doğmuştur....Fakat bağımsızlaşma ,yeni devletlere bir devlet sınırın çizilmiş olmasının, bu sınırlar içinde benimsenen ' bir bayrağının dalgalanmasının " bağımsızlık" için yetmediğini ,yetmeyeceği kısa sürede göstermiştir..Bağımsızlık kavramı genişleyerek tam bağımsızlık anlayışına dönüşmüştür. Tam bağımsızlık aynı zamanda çağdaş olmayı gerektirir.Atatürk böyle bir dönemde yetişmiştir(7)

8- Mustafa Kemal Atatürk 1904' kurmay subay olarak Harp Okulundan mezun olup 1905'teŞam'daki 5. Ord uya atandı..Buradaki tanıdıkları ile konuşarak "Vatan Ve Hürriyet cemiyetini" kurdu(8) Bazı şubelerini açtı.Bu cemiyetin amacı bir devrim yapmaktı..Gizlice Selanik'e gider, orada bir şube açar.Fakat burada fazla durmaz görevi başına döner.Buradaki görev hizmeti bitince 27 Eylül 1907'de üçüncü orduya atanır.Manastır'a verirler.O Manastır' da iken Vatan ve Hürriyet Cemiyeti İttihat ve Terakki cemiyeti ile .Atatürk tanıdıkları yardımı ile Selanik'e atanır..Selanik'te yapılan toplantılara katılır. Konuşmaları ittihat ve terakki üyelerini rahatsız eder. Falih Rıfkı'nın anlattığına göre bir konuşmasında "köhneleşen ve hayatiyetini kaybeden Osmanlı İmparatorluğu gövdesi üzerine devlet oturtulamaz. Ancak Türk çoğunluğu toprağı Üzerine oturtulabilir." der.(9). İttihat ve Teraki Mustafa Kemal'in konuşmalarından hoşlanmaz. Mustafa Kemali toplantılara çağırmazlar. Bu uyuşmazlık 1914-! 918 Dünya savaşının sonlarına kadar devam eder.Atatürk'ün bu anlayışı ulus devlet kurma bilincinin göstergesidir.Bu noktada İttihat ve Terakki anlayışından ayrılır..

9 - 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi yapılır.Atatürk o dönemde Yıldırım Orduları komutanıdır.Bu mütarekenin çok tehlikeli olduğunu imzalanmamasını ister.Fakat hükümet ile anlaşamaz. 5. 11. 1918tarihli telgrafın son tümcesi şöyledir."Pek ciddi ve samimi olarak arz ederim ki mütareke şartları arasında anlaşmazlıkları giderecek tedbirler alınmadıkça orduları terhis edecek ve İngilizlerin her dediğine boyun eğecek olursak İngiliz ihtiraslarının önüne geçmek imkanı kalmayacaktır."(10)'İstanbul hükümeti Mustafa Kemal Atatürk'ü İstanbul çağırır. 19 Kasım 1918'de İstanbul'a gelir.İstanbul'da padişah ve hükümet adamlarıyla görüşür ;fakat bir sonuç alamaz.Vatanın kurtulması için Bu işlerin İstanbul'da olmayacağını anlayınca Anadolu'ya geçmeye karar verir.Bunun için yollar arar.O, bu

alışmaları yaparken düşman yer yer işgallere başlamıştı.Yerli direniş hareketle ortaya çıktı.Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri kurulur 15 Mayıs'ta İzmir'in işgali başlar. İşgal bölgelerinde bu hareketleri önlemek için işgal kuvvetleri,İstanbul hükümetine bir ltümatom verir.Osmanlı hükümeti, bunu fırsat bilerek Mustafa Kemal'i Anadolu'ya göndermeye karar verir.Böylece onun çalışmalarını engellemek ve ondan kurtulmak ister.

10- Atatürk, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkar,oradan Amasya'ya geçer .kendine bağlı olan komutanlarla,buluşmayı ister. İstanbul'dan yanına aldığı arkadaşlarıyla görüşerek 22 Haziran 1919'da Amasya'dan bir Tamim yayınlar.(11)"-Vatanın tamamıyeti, milletin istiklali tehlikeydedir.Hükümet-i merkeziye deruhte ettiği mesuliyeti icabatını ifa edememektedir..Milletin istiklalini yine milletin azmi kurtaracaktır."BU madde Atatürk'ün Türk halkına dayalı bir devrim yapak istediğı düşüncesinin kesin bir ifadesidir BU maddeler Cumhuriyet devriminin temelidir.Halkın iradesine dayalı, bir rejimin kurulacağını göstergesidir..Tamimin diğer maddeleri yapılacak devrimin bir planı gibidir.

11- Erzurum Kongresi 23 Temmuz 1919'da toplandı(12).Müdafaa-i Hukuk cemiyeti tüzüğü gereğince Temsil Heyetini seçti.Temsil Heyeti başkanlığına Mustafa Kemal'i getirdiler.Kongre sonunda Önemli kararlar alındı . Bunların en önemli maddesi"Vatanın istiklalini muhafazaya ve teminine Hükümet-i merkeziye muktedir olmadığı takdirde temin-i maksat için bir hükümet-i Muvakkate teşekkül edecektir""Kuva-yı milliyeyi amil ve irade-yi milliyeyi hakim kılmak esastır.""Manda ve himaye kabul edilemez"Bu maddeler, yeni bağımsız bir devletin temelini oluşturunuyordu.Açıkça geçici de olsa bağımsız ayrı bir hükümetin kurulacağını bildiriyor. Ulusun iradesini hakim kılmak istiyor. Yani halka dayalı bir hükümet bir yeni sistem öneriyor.Ayrıca bu hükümet üyelerini milli kongre seçecektir.Tam bağımsız bir kavramına vurgu yapılır

12- Heyet-i temsiliye 2:Eylül 1919'da Sivas'a geliyor.4 Eylül 1919'da Heyet-i temsiliye ile çeşitli illerden seçilerek gelen Temsilcilerle toplanıyor.Mustafa Kemal Atatürk Temsil heyetinin başkanı olarak Bir açış konuşması yapıyor.Fakat bu dönemde henüz çeşitli yerlerdeki kurulmuş olan cemiyetler henüz bir birliğe varmamıştı.Ortak yönleri olmakla birlikte amaçlar bakımından birlik sağlamak için ortak bir yönetime gereksinim vardı. Kongre önce Başkan seçimi yapıldı Mustafa Kemal Atatürk'ü başkan seçtiler.Kongrede Cemiyetin adını "Anadolu ve Rumeli ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" olarak değiştirdi Heyet-i Temsiliye'nin yetkisini genişletildi. Heyet-i Temsiliye'ye geçici bir hükümet kurma yetkisi verildi. Heyet-i Temsiliyenin sayısı artırıldı.Erzurum kongresinde alınan kararlar daha genişletilerek her tarafa duyuruldu. (13)Sivas kongresinde alınan kararlar,Heyet-i Temsiliyenin halk temsilcileri tarafından seçilmesi, Heyet-i Temsiliyeye geçici hükümet yetkisi vermesi, kongrenin Ali Fuat paşayı Batı Anadolu genel kumandanlığına ataması ülkeyi yönetmeye yetkili bir organ olduğu ortaya çıktı

13- Bunun üzerine İstanbul hükümeti, Mustafa Kemal ile görüşmek üzere bir temsilci gönderir. Amasya'da Mustafa Kemale görüşme yapılır. Bir takım kararlar protokole bağlanır. İstanbul hükümeti yalnız meclisinin yenilenmesi için çalışmalar yapar. Seçim yapılır. Atatürk İstanbul'a giden mebuslara bir misk-ı milli hazırlatır. (14) BU metin mecliste değiştirilir. Özellikle sınır konusunda yapılan değişiklik sonra da sorunlar yaratır. Değiştirilen metin mecliste okunur. (12. Ocak .1920) Metin yayınlanır, bunun üzerine 16 Mart 1920'de İstanbul işgal edilir. Meclis-i mebusan dağıtılır. Bir çok mebus sürgüne gönderilir. Bazı mebuslar Ankara'ya kaçmaya çalışır. Atatürk 19. mart. 1920'de bir bildiri ile meclisi Ankara'da toplantıya çağırır. Bildirinin birinci maddesi şöyledir. "Ankara'da olağan üstü yetkili bir meclis, ulusun işlerini yürütmek ve denetlemek üzere toplanacaktır." Diğer maddeler seçimin nasıl olacağını bildirir. Mustafa Kemal Atatürk , Vatan ve Hürriyet Cemiyetini kurduğu devrimci amacını ve Türk halkı üzerine oturacak, ulusal devleti kurmak için önce Amasya Tamiminde saydığı amacı gerçekleştirmek için 23 nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisini açar. (15

14- 24 Nisan 1920'de Meclise bir öneri verir (15), " Reissiz bir hükümet vücuda getirmek zerureti içindeyiz. Çünkü padişah ve halife hem Osmanlıların hem de Müslümanların başı olmakla beraber zor ve tehdit altındadır. Bu sebeple geçici olsa dahi Anadolu'da bir hükümet reisliği veya padişah Kaymakamlığı kurmak doğru olmaz . maksat saltanatı ve hilafeti kurtarmaktır. Başka bir makama devlet yetki vererek o makamı gayri mesul tutmakla felaketli netice doğar. Meclisin kendi içinden seçeceği başkan meclisi temsil fakat icra heyetinin de reisi olmalıdır. Başkan meclis adına yaptığı tasarruflardan dolayı diğer vekiller gibi meclis karlısında sorumlu olmalıdır, Atatürk Büyük Nutuk'ta Şu bilgiyi verir..

" Hükümet teşkili hakkında, teklifimi bir tahrir halinde takdim ettim.... Bu tahriri bu gün gözden geçirecek olursak orda esaslı umdelerin tespit ve ifade edilmiş olduğu görülür. Bu umdeleri belirterek sayacağım:

1 Hükümet Teşkili zaruridir.-

2-Muvakkat kaydıyla bir hükümet reisi tanımak veya bir padişah kaymakamı ihdas etmek uygun değildir.

3-Mecliste toplanmış milli iradeyi, doğrudan vatanın kaderini , tayin eden temel ilke olarak kabul etmek esastır. Türkiye Büyük Millet Meclisinden üstün hiçbir kuvvet yoktur.

4- Yasama ve yürütme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisine aittir. Meclisten ayrılacak ve onaylanacak bir heyet hükümet görevini yapar. Meclis Reisi bu heyetin de reisi dir "

Türkiye Büyük Millet Meclisi bu öneriyi kabul eder. Bu maddeler yeni bir devletin kuruluşunun gösterir Güçler bir kişide toplanır. Fakat halka dayalı bir sistemdir. Mustafa Kemal Atatürk, Büyük Millet Meclisi Hükümetini kurar. Anadolu'da yeni bir devlet kurulur.

Mustafa Kemal Atatürk TBMM'si başkanı olarak (18) hükümete ve sisteme hukuki bir dayanak oluşturmak için Teşkilat-ı Esasiye kanunu çıkarmak için çalışma başlatılır.

15- Meclisin açılmasından açılışından 9ay sonra 20 ocak 1921'de Teşkilat-ı Esasiye kanunu çıkar.Bu Türkiye Cumhuriyetinin ilk anayasasıdır(17).(18)

Teşkilat- Esasiye kanunu 23maddeden oluşur. Fakat bu kanun ilk üç maddesi sistemi ve amacın belirler.

1. Madde: Hakimiyet bilakaydı şart milletindir.İdare usulü halkın mukadderatını bizat ve bifiil idare etme esasına müstenittir.

2- İcra kudreti ve teşri salahiyeti meclisin yegane ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisinde tecelli ve temerküz eder.

3-Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve Hükümeti Türkiye Büyük millet Meclisi unvanını taşır.

Bu maddeler 1876 Kanuni esasiyi feshetmez.Ancak eskiden hükümdara ait olan yönetim erki halka verilmiştir..Bu yetkiler Türkiye Büyük Millet Meclisinde toplanmıştır.Tam bir rejim değişikliğidir.Saltanatın bütün yetkilerini kaldır.

16- Türkiye Büyük Millet Meclisi açılıp, meclis hükümeti kurulunca galip devletler iki hükmet ve iki devlet olduğunu ileri sürerek İstanbul Hükümetiyle 1o Ağustos1920 Tarihinde Sevr anlaşmasını imzalar.Amaçları Ankara'yı ortadan kaldırmaktır.Bu nedenle bir yandan işgaller sürerken bir yandan padişah tarafında olanlar,din elden gidiyor diye isyanlar çıkarırlar.Bu işgal ve isyanları bastıran kuva-i Milliye kuvvetleri, elerine geçirdikleri gücü bazıları kötüye kullanır. Hatta Atatürk' bile karşı gelenler vardır'(19)

17- Mustafa Kemal Atatürk düzenli bir ordunun kurulması için Albay İsmet Beyi Batı cephesi Komutanlığına atar(2o)Bu karışıklıklardan yararlanan Yunan ordusu saldırıya geçer.6.Ocak1921'de Türk ordusu İnönü'de düşmanı yener. Birinci İnönü zaferi 'Türkiye Büyük Millet Meclisinin gücünü artırır.Bu yeni Türk devletinin kazandığı ilk savaştır.Bunun üzerine Büyük devletler Londra'da bir konferans düzenler.Yunanlılarla Türkler arasındaki sorunları çözmek için.Fakat bu toplantılardan bir sonuç alamayan.Yunanlılar tekrar bir taarruza geçerler 23 Mart 1921 İnönü'de durdurulurlar.Fakat Kütahya-Afyon hattında Türk ordusu bozulur.Yunanlılar Ankara'ya doğru ilerlerler(21). .Mustafa Kemal Türk ordusunun Sakarya'nın doğusuna çekilmesini ister.Çünkü düşmanla araya önemli bir mesafe koyar.Amacı hem Türk ordusunun yeniden güçlendirmek hem zaman kazanmak hem Yunan ordusunu karargah merkezinden uzaklaştırmaktır. Meclis Mustafa Kemal Atatürk'ün ordunun başına geçmesini önerir.Mustafa Kemal Atatürk bunu kabul eder.Fakat meclisten meclis yetkisini de kullanmasını ister.Her iki öneri de kabul edilir.Mustafa Kemal Atatürk Tekalif-i Örfi Kanunu çıkarır. İcra vekilleri başkanı ve milli savunma bakanı olan Fevzi Çakmak

Paşayı Genel Kurmay Başkanı olarak görevlendirir. Orduyu savaş düzeninde tertiplerler.'Sakarya meydan muharebesi '23Ağstos 1921 13 Eylül 1921 tarihleri arasında 22 gün 22 gece sürdü. Türk ordusu bu savaşı kazandı.Bu savaşın kazanılmasından sonra Mustafa Kemal Atatürk'e Türkiye Büyük Millet Meclisi Gazi ve müşir rütbesi verir.Bu durum onun otoritesini güçlendirdi.Mustafa Kemal Mecliste Müdafaa-i Hukuk adı altında kendisini destekleyenlerden bir gurup kurdu .Bu savaştan sonra Fransa hükümrtil Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetiyle antlaşma yaptılar.Bu anlaşma Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti büyü devletlerden biri tarafından tanınmış oldu. Fakat galip devletler yeni bir dış işleri bakanları toplantısı yapmasını Millet Meclisi Hükümetine teklif etti. Bu teklifi de Mustafa Kemal reddetti. Bundan sonra orduya yeni bir düzen verdi. Başkomutan Mustafa kemal Atatürk26 Ağstos 1922 'de Taarruz emrini verdi. Yunanlılar yenildi .9. Eylül 1922'de kesin sonuç alınmıştır(22)

18- Bu büyük zafer Kazanılmıştı.Fakat henüz bir anlaşmaya varılmamıştı .Boğazlar ve Doğu Trakya İstanbul henüz işgal altındaydı.Fakat büyük devletler ,özellikle İngiltere Türk Ordusu'nun buraya yürümesine karşı çıkı yordu.Eğer Türk ordusu buraya girerse silahla karşı Koyacaklarını açıkladılar.Türkiye Büyük Millet Meclisine mütareke teklif ettiler.Atatürk Toplantının Mudanya'da toplanmasını istedi, taraflar kabul ettiler.Atatürk İsmet Paşa'yı Türkkiyeyi temsil için İsmet Paşayı görevlendirdi. Konu Boğazların ve Doğu Trakya'nın boşaltılmasıydı Görüşmeler oldukça sert ve üzerimde anlaşma sağlandı. 11 Ekim 1922'de Mudanya mütarekesi imzalandı. (23) Böylece Boğazlar, Doğu Trakya, İstanbul' un işgali çözümlendi

19- Türkiye Büyük Millet Meclisi kesin bir anlaşma yapmak için hazırlanırken büyük devletler, Ankara hükümetinin yanında İstanbul'dan bir heyet davet ettiler. Türkiye Büyük Millet Meclisi 1. Kasım 1922'de iki maddeik bir bikararla saltanatı kaldırıldı (24) .BU kararla Osmanlı Devleti sisteminin en önemli dayanağı ortadan kalkmıştır. Vahdetin bunun üzerine 18 .Kasım 1922'de Türkiye'yi terk etmiştir. Bu kararla "egemenlik Kayıtsız şartsız milletin olduğu ve bunu Türkiye Büyük Millet Meclisi kişiliğinde toplandığı "bir kez daha vurgulandı. Böylece Osmanlı sisteminin en önemli dayanağı tarihe karıştı..(24)

20- Lozan anlaşması Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Britanya İmparatorluğu,,Fransa,İtalya, Japonya,Yunanistan, ,Romanya,Sırp-Hırvat –Sloven Devletleri arasında yapılmıştır.Lozan Anlaşması bir tasfiye anlaşmasıdır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Lozan barış antlaşması için İsmet Paşayı Türk heyeti' başkanı olarak atadı.Bariş konferansı 13 .Kasım 1922'de toplanmasına kararlaştırılmıştı.Fakat Türk heyeti Lozan'a gittiği zaman Konferansın 20. Ekim 1922 ye ertelendiğini öğrendiler. Türkiye Lozan konferansın katılarak Misak-ı milli'yi gerçekleştirmeyi ,Türkiye'de bir Ermeni Devletinin kurulmasını engellemeyi,Kapitülasyonları kaldırmayı Türkiye ile Yunanlılar arasındaki sorunları((Trakya , Ege adaları, nüfus değişimi savaş tazminatı) Çözmeyi ve Türkiye ile Avrupa devletleri arasındaki sorunları (ekonomik,siyasal , hukuksal) çözmeyi amaçlamıştır.Bunlara karşılık

dünyanın en emperyalist devleti olan İngiltere bütün bu maddeleri reddeden 11 maddelik bir muhtırayı ortaklarına da dikte ettirerek ortak bir savunma hattı oluşturdu. BU durum konferansın çok gergin başlamasına neden oldu. Ermeni yurdu ve kapitülasyonlar,gibi konularda anlaşma sağlanamadığı için Türkiye görüşmeleri kesmiş tir.(4 şubat 1923) Müttefiklerin İsmet Paşanın Lozan'da beklemesini İsterler.Fakat İsmet paşa kabul etmez 7 şubat sabahı Anakara'ya hareket etti.Mustafa Kemal Türk ordusuna savaşa hazırlık emri verir. Artık bir savaşı göze alamayan Büyük devletler Türkiye cumhuriyeti hükümeti ile müttefik devletlerin hükümetleri arasında ortam yeniden oluşturuldu.23 Nisan 1923 te yeniden konferansın toplanması kararlaştırıldı. '23 Nisan 1923'te başlan konferas24 Temmuz 1923 e kadar sürdü. Taraflar arasında 24 Temmuz 1923 de anlaşma imzalandı. '23Ağustos 1923 'te Türkiye Büyük millet meclisi tarafından onaylandı. (25)

Osmanlı devletinin tümünden tasfiyesi dolayısı ile çok gergin bir ortamda geçti.Osmanlı devletinin yaptığı borçlar, kapitülasyonlar gibi konularda çetin tartışmalar oldu.Fakat sonunda Türkiye Büyük Millet Meclisi büyük bir başarı kazandı.Türkiye 'nin tam bağımsız bir devlet olduğu dünyaca kabul edildi.Bunun üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, işgal kuvvetlerine belli bir süre verdi.İşgal kuvvetleri o süre içinde Türkiye'de bulunan bütün kuvvetler Türkiye topraklarını terk etti.Böylece İstiklali tam bir Türkiye Devleti kuruldu.Bu anlaşma Türkiye Cumhuriyetinin Sınırlarını kesinleştirdi.Osmanlıdan kalan bütün sorunları bir çözüme bağladı.

21- Fakat bu devletin rejimi ve şekli kesinleşmemişti.İçeride ve dışarıda bu durum olumsuz etki yaratıyordu.Saltanatın karılmasından sonra saltanat taraftarlarını harekete geçirdi Bunlar halifeye padişah yetkisi vermek istiyorlardı. .Lozan barış görüşmeleri sürerken,. bu sorunu çözmek için süresi biten birinci meclis 1. Nisan 1923'te seçim kararı vererek dağıldı.Atatürk Meclis ve hükümet başkanı olarak yeni bir anayasa taslağı hazırlattı.seçim yapıldı meclis 2 Ağustos 1923'te açıldı.Saltanatçılar yeni bir grup oluşturdular.Bunun için önce 12 Ekim 1923 'te İsmet paşa bazı millet vekilleri ile Türkiye Büyük Millet meclisine Ankara'nın başkent olması için bir teklif sundu. Bu teklif Mecliste kabul edildi.Türkiye devletinin başkenti Ankara oldu. (13 Ekim1923.)Bu karar yeni devletin şeklini de ne olacağını gösteri yordu.

22- Atatürk devlet başkanlığını da yürütüyordu.Fakat Lozan anlaşması yapıldığı zaman devlet şeklinin ne olduğunu büyük devletler bilmek istiyordu.Fakat o güne kadar Atatürk cumhuriyet sözcüğünü kullanmamıştı.Soranlara da "zamanı geldiğinde belli olacağını" söylüyordu. Seçimler yapıldıktan sonra kurulan yeni hükümete cumhuriyet karşıtları hükümeti zor duruma düşürdüler. Çünkü o zaman icra vekillerini meclis seçiyordu. Cumhuriyet karşıtı olan muhalifler kendilerinden hükümete adam sokmak için sorun yaratıyorlardı.Yeni hükümetin kendileri tarafından Kurulması onlara bırakıldı .Fakat Hükümet kuramadılar. Bunun üzerine Atatürk 28 Ekimde arkadaşlarına bir yamak verdi. "yarın cumhuriyeti ilan edeceğiz" dedi. Toplantı sonunda İsmet Paşaya kalmasını söyledi..Atatürk ve

İnönü o gece Teşkilat- ı Esasiye kanunu değiştiren bir kanun taslağı hazırladılar..Teşkilat-ı Esasiye Kanunun (1.,2, 3., 4, 11, 12)değiştirdiler.(26)

1.Madde şu şekilde değişti “Hakimiyet, bilakaydū şart milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizat ve biffil idare etmesine müstenittir.Türkiye devletin şekli hükümeti cumhuriyettir”Böylece özlenen amaç gerçekleşmiştir. 29 ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edilmiştir(26)

23- 1.Kasım.1922'de saltanat kaldırıldı. Hilafet Vahdettin'in üzerinde kaldı.Fakat Vahdettin 18 Kasımda 1922'de İngilizlere iltica etti ve yurt dışına kaçtı.Türkiye Büyük Millet meclisi, hilafet makamının boşaldığı için Abdülmecit Efendiyi 18 Kasım 1922 yılında halife seçti.. Hükümet Seçildiği için sade bir tören yapmak istedi.Fakat o kendine göre görkemli bir tören yaptı.Yurt Dışından bazı kişilerle temaslar kurdu.Bu durum **Cumhuriyete karşı olanlar halifeye bir yeni bir makam verilmesini istiyorlardı. BU yolla Mustafa Kemali dışlamaya çalışıyorlardı. Hatta bazı kişiler “meclis halifenin ” diyorlardı. Halifenin yalnız dini değil dünyevi görevleri olduğunu ileri sürüyorlardı. İngiltere İstanbul Yüksek komiseri hükümetine bu konuda yazdığı raporda “İstanbul'da saltanatı diriltmek yönünde Önemli bir cereyan var.Doğu Anadolu da saltanatçı olduğu sanılıyor” diyoyordu.Hatta cumhuriyetin halifeliği bağımsız bir kurum olark düşünüyorlardı. Atatürk “devlet içinde devlet olmaz diyerek” bu tür düşünceler reddediyordu.Bu tür karışıklıkları önlemek için hükümet önlemler aldı.** 3mart 1924'te toplanan Türkiye büyük millet Meclisi üç kanun çıkardı. 431 sayılı kanun” Halifeliğin Kaldırılması ve Hanedanı Osmaninin Memleket Haricine Çıkarılması ile ilgili Kanun('27)'

Bu kanun 12 maddeden oluşuyor. Fakat bu kanun ilk iki maddesi önemlidir.Diğer maddeler Uygulama ile ilgilidir.

1.Madde Halife hal edilmiştir. Halifelik hükümet ve Cumhuriyet mana ve mefhumunda esasen mündemiç olduğundan hilafet makamı mülgadır.

2.Madde Mahlu Halife ve Osmanlı saltanatı münderisesi hanedanın erkek kadın bir cümle azası

Ve damatlar Türkiye Cumhuriyeti Memleketi dahilinde ikamet etmek hakkından ebediyen mahrumdurlar.Bu hanedana mensup kadınlardan mütevellit kimseler bu hükme tabidir.

Bu kanun çıkanca Abdülmecid Efndi aynı gün trenle isviçre'ye gönderilmiştir. Hanedan üyelerine bir süre tanınmıştır.Abdulmecid Efendi dışarıda da bazı girişimlere bulunmuş,fakat bunlar başarılı olmamıştır.Böylece kansız bir ihtilal olmuştur.(27)

24-- Osmanlı devleti zamanında Medrese cami ve tekel, ve vakıflarda eğitim yapılırdı. Bunlar dini eğitim yapıyorlardı.Bu zümre yalnız din işleri ile ilgili değil kazalardan başlayarak,kadı,

hakim belediye başkanı, müftü , müderris, gibi sivil görevler yaparlardı :Tanzimat’tan sonra çağdaş eğitim için okulların sayısı oldukça yetersizdi.Yeni okullarda öğretim yapan insanların çoğu da medrese lerden gelen kişilerdi.Yeni açılan okullarla medreseler eğitimde ikilik yaratıyordu. Ayrıca yabancı devletlerin kolej ismi altında kendilerine göre okullar açmışlardı Müslüman olmayan topluluklar kendilerine yeni okullar açıyorlardı..Bütün bu karmaşaya son vermek için ulusal bir devlette “Milli Eğitim yapmak” için 3Mart 1924’te 43o sayılı Tevhidi Tedrisat ‘(Eğitimi Birleştirme) Kanunu Türkiye Büyük Millet Meclisinden çıkardılar.Bu kanun beş maddesi önemlidir’(28).

1.Madde :Türkiye dahilindeki bütün müessesatı ilmiyeyi tedrisiye Marif Vekaletine merbuttur.

2.Madde: Şeriye ve Evkaf Vekaleti ve ya hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle Medrese ve mektepler Marif Vekaletine devir ve rapt edilecektir.

3.Madde: Şeriye ve Evkaf vekaleti bütçesinde mekatip ve medarise tahsis olunan mebaligh marif bütçesine nakl edilmiştir

4.Madde: Marif Vekaleti yüksek diniyat mütehassis yetiştirmek üzere Darülfünun bir ilahiyat tahsis ve imamet ve hitabet gibi hidamat vazifei diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşat edilecektir.

5.Madde Bu kanunun neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisatı umumiye ile müştagil olup şimdiye kadar Müdefai Milliye Mermbut olan askeri rüşti ve idadilerle Sihiye Vekaletine merbut olan darüleytamlar bütçeleri ve heyeti talimiyeleri ile beraber Marif Vekaletin raptolunmuştur. Mezkur rüşti ve idadilerde bulunan bulunan talim heyetlerinin ciheti irtibatı aynen olduğu gibi Vekaletler arasında tahvil tanzim edilecek o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduya nisbetlerini muhafaza edecektir.

Bu kanunla eğitim görevi doğrudan devlete verilmiştir.Eğitimde birlik sağlanmıştır.Çağdaş ve laik bir eğitim düzeni getirilmiştir,Böylece bütün dünyaya, çağdaş, uygar Türk ulusunun varlığı g gösterilmiştir. Ne yapmak istediği sorulduğu zaman “Milli Eğitimin vasıtalari da milli olacaktır.”.Atatürkçülüğün temeli ulusal kültürümüze dayanır.Atatürk bir devrimci olarak Ulus devlet yaratma düşüncesini daha Selanik’te iken ittihat ve Tarakki üyelerine öylemiştir “ Nüfusu Türk çoğunluğa dayanan bir devlet kurmak” düşüncesini adım adım gerçekleştirmişti r.Atatürkçülük bu nedenle Türkiye’de tek ulusalcı akımdır. Türk kültürünü Atatürkçülük temsil eder

Türk ulusunca Atatürk'ün öndeliğinde gerçekleştirilen devrim, ilk başından beri tüm devrimleri sürecinde ve özellikle Atatürk'ün döneminde dinamizmini yarata yarata, işlevini ,görevini, yetkisini ve sorumluluğunu belirleyen belirleye büyümüştür...Atatürk devrim modeli, anamalcı ya da Marksist **gelişme modellerinin kopyası değildir. Modelin oluşmasında hiçbir dış etkiyle, zorlama ile** karşılaşmamıştır. Devrimi oluşturan, devrim sürecinde alınan her karar her her düşünce ulusal boyutlarda ele alınmış , ulusal çözümler olarak düşünülmüştür.Bu niteliği ile Atatürkçü gelişme yöntemi kendine özgü ulusal bir modeldir.”²⁹

KAYNAKLAR:

1-İsmail Hakkı Uzun Çarşılı Osmanlı Devlet Tarihi Cild 1.s. 195 o 2-Kanuni Esasi Orijinal metni internet 3-Mehmet İpşirli, İlmiye,İA 4.Osmanlı devletinde toplup ,Vipiekti (İnternet syfası) 5-Falih Rıfki Atay Çankaya I, s41,İstanbul 1999. 6-Tarık Zafer Tunaya,DevrimHareketleri içinde ata Türkçülük, Cumhuriyet Kitap s28.İstanbul 1997 7 ,Suna Kili Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlama Modelidir.8-- Falih Rıfki Atay Çankaya .9 F.Rıfki.Çankaya,10- F:RIFKI Çankaya 11Amasya tamimi,internet,orijinal metin 12-Erzurum kongresi ,İnternet,13 Haluk selvi Sivas Kongresi(Makale)14 Cevdet Küçük, Misak-ı Milli (makale),İnternet15 Y.Aslan Meclis Hükümetini kurulması (Makale) 16 Kemal GözlerTeşkilat-ı Esasiye Kanunu (Makale) 17,Yusuf Aslan Teşkilatı Esasiye **kanun, 18 Teşkilatı** Easiye Kanunu İnternet(VİKİPEDİ) 19 Falih Rıfki , Kuva-yı milliye Çankaya, '20 F.Rıfki Düzenli Ordunun Kurulması Çankaya ,21 Falih Rıfki Birinci İnönü savaşları 22-F.Rıfki ,Sakarya, Başkomutanlık MeydanMuharebeleri, İzmirin Kurtuluş Çankaya.”23 İsmail Soysal Mudanya Mütarekesi Makale İnternet,24 Saltanatın Kaldırılması VİKİ Pedi İnternet '25 İnönü vakfı Sitesi Lozan Anlaşması 26-Cumhuriyetin ilanı Atatürk Araştırma Merkezi sitesi'27 Oguz Aytepe. Yenibelgele karşısındaHalifeliliğn Kaldırılması 28 Tevhidi Tedrisat Kanunu (İnternet sitesi) 29 Suna Kili,Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlama modelidir.

YAVIŞKI (CORONA)

Prof. Dr. Süreyya Ülker

Yapraklardan oluşan taç (Alm. Kranz, İng. garland), gaga, kuzgun (Corvus corone), kanca anlamlarına gelen Yunanca “korone”den (Ülker 2009) bozma Latince “corona” sözü yapraklardan oluşan taç anlamındadır (Cassell 1982). Yunanca korone kıvrık anlamına gelen “koronos”un türevidir ((en. wiktionary 2019). “Koronos”un Latince eşdeğeri “curvus” olup, bu nitemlerin kökeni İlk (Proto) Hint – Avrupa dilinde “kivir-“ anlamına gelen “(s)ker-“ eylem köküne dayanmaktadır (en.wiktionary 2019). Yunanca “koronos”un bir başka türevi olan “korax” sözü “karga” anlamında olup, Latincesi “corvus”tur (Ülker 2009).

“Corona” sözü dirgerlik dilinde taç biçiminde oluşumların adlandırılmasında kullanılmaktadır. Osmanlıca karşılıkları “iklil” ile “tac”dır (Lûgat- ı Tıb 1900). Bu terim “taç”, “koron” biçimlerinde yalınlaştırılmıştır (Zeren 1959, Tuğlacı 1971). Eskiden bütün kökleşik sözlüklerin Farsça olduğu konusunda birleştikleri “tac” sözünün (Ağakay 1945, Ağakay 1966, Ağakay 1974, Fraşerî 2010, Redhouse 1999, Tuğlacı 1971) kökeni son yıllarda tartışma konusu olmuştur. TDK taç sözünü 1983’ten beri Arapça bir alıntı olarak göstermektedir (Ağakay 1983, Ağakay 1988, Ağakay 1998, Ağakay 2005, Ağakay 2011). Dil Derneği de bu görüştedir (Koçak 1999, Kutlu 2005, Özel 2012, Özel 2018). Eyuboğlu’na göre Arapçadan Farsçaya, oradan da Türkçeye geçmiştir (1991). Räsänen’e göre Farsça “tag”dan (1969), Nişanyan’a göre Farsçada “eğmeç” anlamına gelen “tak”tan (2018) bozmadır. Eren (1999) ile Tietze (2019) bu söze sözlüklerinde yer vermemişlerdir. Steingass Farsça dışında bir kökene bağlamamıştır (1947).

“Corona” sözü dirgerlik dilinde bir örgeni çepeçevre saran kimi dilgisel ya da sayrıl oluşumların adlandırılmasında kullanılmaktadır. Bunun tek ayrı Latince adı “corona dentis” olan “diş tacı”dır. Osmanlıcası “iklîl – i esnân” (Unat 2004) ya da “iklîl – i sin”dir (Lûgat – ı Tıb 1900). Almancada “corona”nın ilk anlamı çelenk anlamına gelen “Kranz” sözüyle karşılanırken diş tacı “Zahnkrone” olarak adlandırılmaktadır (Duden 1998).

Bir örgeni çepeçevre saran oluşum anlamındaki “corona”nın Türkçe karşılığı olarak 1979’dan beri kullandığımız “yavışkı” sözü (Feneis 1979, Ülker 1986) Eski Uygur örülerinde “yavışgu” biçiminde “yaprak, çelenk” anlamlarında geçmektedir (Caferoğlu 1968). Törenlerde kullanılan ya da saygı belirtisi olarak

bir ölünün gömütüne konulan dolam biçiminde çiçek ya da yapraklı dal bağlamı anlamına gelen çelenk sözü (Yunancası “hormos”, İngilizcesi “wreath”) ayrı bir kavramı tanımladığından dolayı, yaygın olarak bilinen bir söz olmasına karşın bu anlamda kullanmak istemedik. Dişin düzgünle kaplı bölümünün adlandırılmasında kullanılan “corona”yı ise “duvak” sözüyle karşıladık (Feneis 1979, Ülker 1986). Dayanağımız duvak sözünün halk dilimizde “topraktan yapılmış tencere, çömlek, küp kapağı”; “yassı ve yuvarlak taştan veya yuvarlak tahtadan yapılmış tandır kapağı”; “baca üzerine dikilen yassı taşlar”; “kiremit parçası”; “mukavva külâh” anlamlarında kullanılması oldu (Derl).

Diş üzerine geçirilen yapay diş tacına ülkemizde yaygın olarak “kuron” denmektedir (Ağakay 2011, Özel 2018, Tuğlacı 1971). Bu, “corona”nın Fransızcası olan “couronne”dan bozmadır. Bu dişçilik terimine İngilizcede yapay taç anlamına gelmek üzere “artificial crown” ya da kısaca “crown”, “başlık” anlamına gelmek üzere “cap” (Dorland 2012); Almancada yapay taç anlamına gelmek üzere “künstliche Krone” (Psyschrembel 2004) ya da kısaca “Krone”; Fransızcada “couronne artificielle” ya da kısaca “couronne” denmektedir. Dilimizdeki doğal karşılığı “kaplama”dır . “Başlık”, “yapay duvak” sözleri de eşanlamli seçenekler olarak sunulabilir. Kuyumculukta pırlantanın üst bölümüne kuron (Tuğlacı 1971) ya da taç (altinbas.com 2020) denir. Tuğlacı’nın kuronu pırlantanın ara bölümü olarak tanımlaması yanlıştır (1971). Pırlanta tacına Almancada “Oberteil” ya da “Krone”, İngilizcede “top view” ya da “crown” denir (steine-und-minerale.de 2020). Bu kavram da “duvak” biçiminde özleştirilebilir. Almanca “Oberteil”ın çevirisi olan “üst bölüm” eşanlamli bir seçenek olarak sunulabilir.

Taç sözünün öz anlamı “hakan başlığı”dır. Sözcüğün bu anlamının Latincesi “corona” değil, “insigne regium”dur (Cassell 1982). Bunu, duvaktan esinlenerek “tuvaç” biçiminde özleştirmiştik (Rawlinson 1985). Bu bağlamda kullanılan Yunanca kökenli Latince terimlerden “diadema” ise “kaşbastı” anlamındadır. Alna bağlanan bağı tanımlar. Bu sözün Fransızcası olan “diadème” hakan başlığı anlamına dagelir. Şemsettin Sami kamus- ı Fransavîde karşılığını “tâc-ı hükümdârî” olarak vermiştir (Fraşerî 2017). Bu söz Soğdakça “dydm” üzerinden Eski Uygur Türkçesine “dıdım” biçiminde geçmiş (Caferoğlu 1968), oradan da Orta Türkçeye “gelin tacı” anlamında “didim” biçiminde girmiştir (Clauson 1972, Div, Gülensoy 2007). Kalmukçada taç (Krone), hotoz (Kopfputz) anlamlarına gelen “titim” de bu sözün Eski Uygur Türkçesi

(21)

üzerinden geçen bir biçimdir (Gülensoy 2007, Ramstedt 1935, Räsänen 1969). Tarama dergisinde, Farsçada taç anlamına gelen “dihim” sözü didimle birleştirilmiştir (1934).

İşçil –Elöve’nin (1944- 1948) Fransızca “couronne”un karşılığı olarak gösterdikleri “cığa” sözü tarama dergisinde ikilinin karşılığı olarak gösterilmiştir (1934). Bu söz halk dilimizde “gelinlerle genç kızların düğünlerde başlarına süs olarak taktıkları parlak renkli tel ya da tüy” anlamındadır (Derl). Radloff’ça Türkiye Türkçesi, Kazak Türkçesi, Çağataycadan taranan bu veri Nogaycada da kullanılmaktadır (Tar D 1934). Bu söz Türkiye Türkçesinde “horoz, ördek, turna gibi hayvanların kuyruklarında uzun tüy” anlamında 18. yy’ye dek “cığa”, cığal” biçimlerinde izlenmektedir (Tar).Doerfer, sözcüğe “çiğa” biçiminde Farsçadaki Türkçe alıntılar arasında “sorguç (Federbusch)” anlamında yer vermiştir (1963 - 1967). Sözcüğe “süs olarak kullanılan uzun kuş tüyü; ibik” anlamlarında “cığa, cığa” biçimlerinde yer veren Tietze, Dankoff’un (1991) bunları Farsça “cağa, ciğa” sözleriyle karşılaştırdığını, ancak Doerfer’e (1967) göre sözcüğün kökeninin ne Türkçe ne de Farsçaya dayandığını belirtmiştir (Tietze 2016).

Elimizde Doerfer’in dört dürümlük anıtsal yapıtının dizininin ışıklaması (fotokopi) bulunmaktadır. Yapıtın kendisini Doğu Kurunu (Orient - Institut) Kitaplığı’nda incelemekteydik. Bu değerli kitaplık salgın dolayısıyla geçici olarak kapandığından Doerfer’in bu sözcük üzerindeki görüşlerine birinci elden ulaşamadık. Yapıtın bulunabileceği umuduyla gittiğimiz İstanbul Bilgitayı Yazın Yetili Kitaplığı ile İstanbul Bilgitayı Türkbilim Kurunu Kitaplığı’nın da kent dönüşümü dolayısıyla kapalı olduklarını gördük. Salgın, deprem gibi nedenlerle en büyük kentimizde kitaplara erişimin kalkmış olmasını düşündürücü buluyoruz.

Danimarka, Estonya, İsveç, İzlanda, Norveç, Slovakya akçe birimine de “kron” (Ağakay 2011) ya da “kuron” (Redhouse 1999, Tuğlacı 1971) denmektedir. Hanlıkla yönetilen İskandinav ülkelerinin akçelerinin üzerinde taç resmi bulunmasına dayalı bir adlandırmadır. “Tuvaç” biçiminde özleştirilebilir.

Bir çiçeğin “taç yaprağı” da denen “yapırgan”larının (Osm. varak – ı tüveycî) oluşturdukları bütüne “taççık” anlamına gelmek üzere “corolla” denmektedir (Ülker 2009). Arapçadan bozma Osmanlıcası yine taççık anlamına gelen “tüveyç”tir. Karşılıkları “taç” (Orta Öğr 1963) ile “çiçek tacı”dır (Tuğlacı 1971).

(22)

Sözlüğümüzde “duvak”, “çiçek duvağı” biçimlerinde özleştirilmiştir (Ülker 1991). Biyoloji terimleri sözlüğünde İngilizce “corona”nın birtakım anlamlarıyla “corolla”nın karşılıklarının “korona” ile “korolla” olarak verilmesini doğru bir yaklaşım olarak görmüyoruz (Karol 1998). Yavışkı sözünün İngilizce “corona”nın dirimbilimsel anlamlarını karşılayabileceğı kanısındayız.

İngilizcede yıldızların uçutyuvarının (atmosfer) en dış katmanına “yıldız yavışkısı” anlamına gelmek üzere “stellar corona” (en.wikipedia / Stellar corona 2020) ya da kısaca “yavışkı” anlamına gelmek üzere “corona” (Webster 1993, en.wikipedia / Stellar corona 2020) denmektedir. Almancası “Korona”, Fransızcası “couronne” (Orta Öğr 1963), Osmanlıcası “iklil”dir (Orta Öğr 1963). Dilimize “taç” biçiminde aktarılmıştır (Orta Öğr 1963). Yıldız yavışkısı, yavışkı biçimlerinde özleştirilmesi gerekir. “Taç küre” (tr.wikipedia / Taç küre 2020) ya da “taçküre” (Sankur 2019) olarak adlandırılması yanlıştır. Güneşin, tutulduğunda seçilebilen yavışkısına İngilizcede “solar corona” (Kızılırmak 1969) ya da yine kısaca “corona” (Webster 1993), Almancada “Sonnenkorona” (Kızılırmak 1969), Fransızcada “couronne solaire” (Kızılırmak 1969), Osmanlıcada “iklîl – i şemsî” denmektedir. Dilimize “Güneş tacı”, “taç” biçimlerinde aktarılmıştır (Kızılırmak 1969). Bunların “güneş yavışkısı”, “yavışkı” biçimlerinde özleştirilmesi gerekir.

Birer takımyıldızın Latince adları “Kuzey Tacı” ile “Güney Tacı” (Orta Öğr 1963) ya da “kuzeytacı” ile “güneytacı” (Kızılırmak 1969) anlamlarına gelmek üzere “Corona Borealis” (Kızılırmak 1969, Orta Öğr 1963, en.wikipedia / Corona Borealis 2020) ile “Corona Australis”tir (Orta Öğr 1963, en.wikipedia / Corona Australis 2020). Bunların Almanca adları “nördliche Krone” (Kızılırmak 1969, de. wikipedia / Nördliche Krone 2019) ile “südliche Krone” (Kızılırmak 1969, de. wikipedia / Südliche Krone 2019), Fransızca adları “Couronne Boréale” ile “Couronne Australe” (Kızılırmak 1969, Orta Öğr 1963), Osmanlıca adları “İklîl – i şimalî” (Kızılırmak 1969, Orta Öğr 1963) ile “İklîl – i Cenubî”dir (Orta Öğr 1963). “Corona Australis”e “Corona Austrina” ile “Öğlen Tacı” anlamına gelmek üzere “Corona Meridionalis” de denir (de.wikipedia / Südliche Krone 2019). Kuzey Tacı, adını Yunan söylenbilimine göre Girit Hanı Minos’un kızı Ariadne’nin değerli taşlarla bezeli tacından almaktadır (de.wikipedia / Nördliche Krone 2019). Güney Tacı ise Kuzey Tacı’nın güneydeki eşdeğeri olmasına dayalı olarak adlandırılmıştır (de. wikipedia / Südliche Krone 2019). Bu takımyıldızların adları “Kuzey Tuvacı”

(23)

ile “Güney Tuvacı” biçimlerinde özleştirilebilir. “Öğlen Tuvacı” “Güney Tuvacı”nın düncel bir eşanlamlısı olarak sunulabilir.

Yüreği besleyen atardamarlara yavışkımsı bir örtü oluşturdıklarından dolayı “a. coronaria (cordis) denmektedir. Bu kavramı Tuğlacı “kalp atardamarı” biçiminde karşılamıştır (Tuğlacı 1971). Bunu “yürek atardamarı” biçiminde düzelttik (Feneis 1979, Ülker 1986). Dirgerlik dilinde bundan esinlenilerek yüreğin üzerinde yavışkımsı bir örtü oluşturan damarlara kısaca “koroner” denmektedir. Dilemre bu kavramı “yürekdamarı” biçiminde özleştirmiştir (Dilemre 1945). Bunu “yürek damarı” biçiminde düzelterek aldık (Ülker 1986). TDK’nin hekimlik terimleri kılavuzunda bu kavram “taçdamar” biçiminde yalınlaştırılmıştır (Yörükoğlu 1978).

İngiliz türe dilinde “coroner” nitemi “sorgu yargıcı” anlamına gelmesinin (Erdoğdu 1972, Ülker 1986) yanı sıra nedeni bilinmeyen ölümlerin nedenini araştıran görevlileri tanımlamaktadır. Bu kavramı “ölümcü” biçiminde özleştirdik (Ülker 1986).

Beyin karıncıklarının incezar katlantısıyla bürümcekten (ependyma) oluşan damları olan damar duvaklarının (tela chorioidea) karıncığın içine sarkan saçaklarından oluşan yapıyı tanımlayan “plexus chorioideus”a Almancada “damar saçağı kabartısı” anlamına gelmek üzere “Gefäßzottenwulst” denmektedir (Feneis 1967). Bu kavramı dilimize “damar yavışkısı” biçiminde aktardık (Feneis 1979, Ülker 1986).

İç koruncaktan beyin kabuğunun dört bir yanına ışın biçiminde yayılan tellerin oluşturduğu yapıyla yumurta zarını kuşatan ışınsal uzanımlı kincik gözelerinin oluşturduğu katmanın ortak adı olan “corona radiata”nın (Ülker 2009) karşılığı sözlüğümüzde “ışınsal yavışkı” olarak verilmiştir (Ülker 1986).

Bir iletkenin çevresinde ıldırık (elektrik) boşalmasına bağlı olarak oluşan ışınsal yavışkıya Angıl – Sakson doğabilim dilinde “corona” denmektedir (Webster 1993). Bu terimin Almancada da “Korona” biçiminde kullanılması özleştirilmesinde ya da yalınlaştırılmasında sıkıntı yaratmıştır. Fizik terimleri sözlüğünde “korona boşalması”nın karşılığı “sargın boşalma” olarak verilmiştir (Nasuhoğlu 1983). Burada kullanılan “sargın” nitemi koronanın karşılığı değildir. “Corona”nın bu anlamı kimya terimleri sözlüğüyle (Somer 2009) TÜBA’nın mühendislik terimleri sözlüğünde (Sankur 2019) dilimize “korona”

(24)

biçiminde aktarılmıştır. Söz konusu iki sözlüğün de batı kaynaklı terimlerin özleştirilmesine karşı olan çevrelerin görüşleri doğrultusunda düzenlenmiş olduğunu, gerek TDK'nin terim sözlüklerindeki, gerek kişisel kimi çalışmalarda birikimin bu sözlüklerde yeterince değerlendirilmemiş olduğunu da bu nedenceyle belirtmekte yarar görüyoruz. Koronanın bu anlamının da doğal karşılığının “yavışkı” olduğu, korona boşalmasının doğru karşılığının “yavışkı boşalması” olduğu açıktır.

Herhangi bir ögenin tepesini taçlandıran silmeye Angıl – Sakson örekmenlik dilinde “corona moulding” ya da kısaca “corona” denmektedir. Dilimize “taçsilme” biçiminde aktarılmıştır (Bermek 2011). “Duvaksilme” biçiminde özleştirilebilir. Kısaca “duvak” da denebilir. Bu sonuncusu yeğlenmelidir.

Uzantılarıyla birlikte bir ışınsal yavışkıyı andıran sıvaşkılara yavışkımsı sıvaşkı (coronavirus) denmektedir (Ülker 1991). Terimin genel dille uyumlu karşılığı “taçsıvaşkı”dır (Ülker 2004). Bu sıvaşkıların çoluk adı “yavışkımsı sıvaşkıgiller” (Coronaviridae), soyak (cins) adı “yavışkımsı sıvaşkılar”dır (Coronavirus). Özleyin ağı anlamına gelen Latince “virus” sözü dirgerlik dilinde bir tincik (mikrop) öbeğinin üyelerinin ortak adı olup, Türkçe karşılıkları İşçil – Elöve’ce “sıvaşkı”, “azgı” olarak verilmiştir (1944- 1948). Bunlardan ilkini benimseyerek sözlüğümüze aldık (1986). Osmanlıcası “bulaşıcı öge” anlamına gelen “madde – i sâriye”dir (İşçil – Elöve 1944 – 1948). Bu söz sayrılık bulaştıran etken anlamına gelen “contagium”un da karşılığıdır (İşçil – Elöve 1944 – 1948). Bunun Türkçesi “bulaşıt”tır (İşçil – Elöve 1944 – 1948, Ülker 1986). Fransızcası “contage”dir (İşçil – Elöve 1944 – 1948). Dirgerlik dilinde ileri ölçüde sayrıltsan tincikler “virulentus” nitemiyle tanımlanmaktadır (Ülker 2009). İşçil – Elöve bunun karşılıklarını “sıvaşık”, “azgın” olarak vermişlerdir (İşçil – Elöve 1944 – 1948). Bunlardan ilkini benimsedik (Ülker 1986). Bu durumda bir tinciğin sayrıltsanlığının erecesine “virulentia = sıvaşıklık” denmektedir. Sıvaşkıların yol açtıkları bulaşa “virosis” denmektedir. Karşılığı sözlüğümüzde “sıvaşça” olarak verilmiştir (Ülker 1991). Son olarak Yıldız virüse “sargan” denmesini önermiştir (2020).

SARS – 2 virüsü adlı bir yavışkımsı sıvaşkı 2019’da Çin’in Vuhan kentinde salgına yol açmış, bu salgın 2020’de bütün dünyaya yayılmıştır. SARS, “ağır eveğen solunum belirtisi” anlamına gelen İngilizce “severe acute respiratory syndrome”un kısaltması olup, Türkçesi “AESB”dir (Ülker 2009). AESB

(25)

sıvaşkısı denen yavışkımsı sıvaşkı 2002’de yine Çin’de ortaya çıkarak Güneydoğu Asya’da salgına yol açmıştı.

“ Yavışkımsı sıvaşça”ya (Koronavirüs hastalığı) “vuhan pnömonisi” (tr. wikipedia 2020), COVID – 19 (WHO 2020) adları da verilmektedir. “COVID-19” “yavışkımsı sıvaşça – 19” anlamına gelen İngilizce “coronavirus disease – 19”un kısaltmasıdır. Türkçesi “YASI – 19”dur.

AESB – 2 sıvaşkısına “COVID – 19 virüsü”, “SARS – CoV – 2”, “2019 novelcoronavirus” adları da verilmektedir (WHO 2020). Bunların karşılıkları sırasıyla “YASI – 19 sıvaşkısı”, “AESB – YaS – 2”, “2019 yeni yavışkımsı sıvaşkısı”dır.

Yaşamakta olduğumuz YASI – 19 salgını dünyayı sarsarak dirgerlik diline “corona” sözünün türevi olan birçok yeni terimin girmesine yol açmıştır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

coronomania (coronamania, covidamania, covidomania): yavışkı taşkısı. Eşanl. yası taşkısı. Mart 2020’de başgösteren YASI – 19 tümsalgınının kişilerle toplumların tin sağlığı üzerinde gösterdiği olumsuz etki.

coronophobia (coronaphobia, covidaphobia, covidophobia): yavışkı yılgısı. Eşanl. yası yılgısı. Mart 2020’de başgösteren YASI – 19 tümsalgınının kişilerle toplumlarda yarattığı sayrıl korku.

covidcatio (coviday): yası dinlencesi (COVID – 19 + vacatio (holiday)). YASI – 19 yüzünden verilen dinlence.

covidcidentia: yasıyla düşümdeşlik (COVID – 19 + coincidentia). YASI – 19 ile ilgisi olmayan birtakım başka belirtilerin YASI – 19’a eşlik etmeleri.

covidea: yasinca (COVID – 19 + idea = YASI – 19 + düşünce). Yalıtlanan YASI – 19’luların anında (zihninde) beliren toşkun (garip) düşüncelere verilen ad.

covidiota: yalılık(COVID – 19 + idiota = YASI – 19 + alık). Mart 2020’de patlak veren YASI – 19 tümsalgınının saldığı korku yüzünden esemeli düşünme yeteneğini yitirmiş kişi; COVID – 19 alığı.

covidiotia: yalıklık. Kişinin YASI – 19 korkusu yüzünden esemeli düşünme yeteneğini yitirmiş olması; COVID – 19 alıklığı.

(26)

koronasiklet: yavışteker. Adana’da Yaşar Demir adlı bir teker tasarımcısının yapısal uzaklaşma sağlayacak biçimde tasarımlanmış yüksek binekteker; taçteker (haberturk.com 2020).

koronofob (koronafob, kovidafor, kovidofor): yavışkıdan yılgın. Eşanl. yasıdan yılgın. YASI – 19’dan sayrıl ölçüde korkan kişi.

kovidit: yasıyayar. Güvenlik önlemlerine uymayarak YASI – 19 bulaştıran kişi.

Kişilerin birbirilerinden uzak durmalarına dayalı salgın önlemi anlamına gelen “distantiatio physicus”, “distantiatio socialis” terimleri de “corona” sözünü içermeseler de YASI – 19 tümsalgınıyla birlikte dirgerlik diline girmişlerdir. Bu sözler dilimize “fiziksel mesafe”, “sosyal mesafe” biçimlerinde aktarılmışlardır. Sosyal mesafe bir toplumbilim terimi olup, toplumsal öbekler arasında iletişimle etkileşmenin azalması ya da kopması durumunu tanımlamaktadır. Latincesi “distantia sociale”, TDK’nin toplumbilim terimleri sözlüğünde verilen doğru Türkçe karşılığı “toplumsal uzaklık”tır (Ozankaya 1980). Distantiatio uzaklık değil, uzaklaşma demektir. Ayrıca bu önlemi uygulayan kişiler çeşitli iletişim araçlarıyla toplumla ilişkilerini sürdürebildiklerinden “toplumdan uzaklaşma = distantiatio socialis” de çok doğru bir karşılık değildir. Dolayısıyla “fiziksel uzaklaşma”nın özleştirilmiş biçimi olan “yapısal uzaklaşma” yeğlenmelidir.

“İlişkilendirme” (the act or action of determining relationship (Webster 1993)) anlamına gelen “filiatio” eylemliği de YASI – 19 tümsalgını sırasında sayrının ya da taşıyanın etkeni bulaştırmış olabileceği kişileri belirleme anlamında dirgerlik diline girmiştir. “Temas zinciri” biçiminde dillendirilmesi yanlıştır. Eylemliğin doğal karşılığı olan ilişkilendirme bu anlamını da karşılamaktadır. Filiatio nesep, silsile anlamlarına da gelmektedir. Nesep’in karşılıkları “soy bağı” (Bermek 2011’de soybağı) ile “soydanlık” (Velidedeoğlu 1975), silsileninki “soy dizisi”dir (Özel 2018’de soyzinciri, Tuğlacı 1971’de soy zinciri). Silsileye “linyaj” da denmektedir. Linyaj, soy dizisini belirleme işlemini de tanımlamaktadır. Karşılığı “soydizim”dir.

Salgın dolayısıyla çok kullanılan sözlerden biri “vaka”dır. Latincesi “casus” olan bu kavram dirgerlik dilinde sayrılık örneği anlamındadır. Kendimizi bildik bileli sayrılarevlerimizde vaka anlamında kullanılan “olgu” sözü birçok terim sözlüğümüze de bu anlamda girmiştir (Baykal 1981, Enç 1972, Enç 1980,

(27)

Özleştirme Kılavuzu 1978, Türkay 2016). Buna karşılık bu terim kökleşik sözlüklerimizle (Ağakay 2011, Özel 2018) felsefe terimleri sözlüğüne (Akarsu 1975) “vakıa” anlamında girmiştir. Cep kılavuzunda (1935) “oldubitti” anlamında yer alan “olut” sözü İşçil – Elöve (1944 – 1948) ile Tuğlacı’nın (1971) sözlüklerine “vakıa (factum)” anlamında girmiştir. Biz de bu görüşteyiz. Yıldız’ın bu söze fenomen anlamını yüklemesini (2020) kavram kargaşası yaratabilecek bir gelişme olarak görüyoruz. Yunanca “phainomenon”dan bozma Latincesi “ph(a)enomenon” olan fenomenin bütün sözlüklerde yer alan karşılığı “görüngü”dür (Ağakay 2011, Akarsu 1975, Özel 2018, Tuğlacı 1971, Ülker 1986, Yakıncı 2019). Olgı sözünü vakıa anlamında kullanan Mihçioğlu ise yapıtlarında vaka anlamında kendi türettiği “örnekolay” sözünü kullanmıştır (Mihçioğlu 1981).

“Comorbiditas” başka bir sayrılığa eşlik eden sayrılık anlamında yeni bir terimdir. Doğal karşılığı “eşsayrılık”tır (Yakıncı 2019). Bir sayrılığın başka birsayrılığa eşlik etmesi durumunu da tanımlar. Karşılığı “eşsayrılık”tır. Son olarak kavramı iki ya da daha çok sayrılığın birlikte bulunma durumu olarak tanımlayan Yıldız “ekhastalanım”, “ektanı” karşılıklarını önermiştir (2020). Bir sayrılığın başka bir sayrılığa eşlik etmesine ilişkin anlamına gelen “comorbidus”un karşılığıysa “eşsayrıl”dır.

“Epidemiosurveillance” kamu sağlığı uygulamasının tasarlanması, yürütülmesi, değerlendirilmesi için sağlıkla ilgili verilerin dizgeli olarak sürekli toplanarak çözümlenip yorumlanmasıdır. Çevirisi “salgın denetimi”dir. İngilizcede “kamu sağlığı denetimi” anlamına gelmek üzere “public health surveillance”, “bakısal denetim” anlamına gelmek üzere “clinical surveillance”, “belirgi denetimi” anlamına gelmek üzere “syndromic surveillance”, “salgınbilimsel denetim” anlamına gelmek üzere “epidemiological surveillance” olarak da anılır (en.wikipedia / Public health surveillance 2019). En uygun karşılığının “kamu sağlığı denetimi” olduğu, öbürlerinin de eşanlamli seçenekler olarak sunulması gerektiği kanısındayız.

Bir soruna ilişkin olarak çözümü güçleştirecek ölçüde çok bilgi bulunmasına “infodemi” denmektedir (en.wiktionary 2020). Doğal karşılığı “bilgi salgını”dır. Kanadalı araştırmacı Gunther Eysenbach kamu sağlığını düzeltmek amaçlı bilgisunar taramasına dayalı bilime “infodemioloji” adını vermiştir (en.wikipedia / Infodemiology 2019). Karşılığı “salgın bilişimi” ya da

(28)

“bilişil salgın bilim” olabilir. Çevrimiçi bilgiye dayalı kamu sağlığı denetimine “infoveillance” denmektedir (en. wikipedia / Infoveillance 2020). Karşılığı “bilitim” olabilir.

Tinciklerin dokulara girip orada üremelerine “bulaş” (infectio, infectum) denmektedir (Ülker 2009). Bulaş sözü Dilemre’nin önerisidir (1945) (Ülker 2002). Osmanlıcası “intan”dır (İşçil – Elöve 1944 – 1948, Lûgat – ı tıb 1900, Unat 2004, Ülker 2009). Sözlüğümüze (1986) girmeden önce Payzın’ca (1974) da kullanılan bu sözü (Ülker 1980, Aksakal Duman 2020) mikrobiyoloji terimleri kılavuzunun önsözünde yanlış türetilmiş bir veri olarak değerlendiren Unat (1998) (Ülker 2002) daha sonra görüşünü değiştirerek TTK’ce yayımlanan Osmanlıca tıp terimleri sözlüğünde (2004) bu terimi kullanmıştır. Unat bu söze buyruk olduğu gerekçesiyle karşı çıkmıştı. Kendisinin bu görüşüne dilimizde çalgeçir, gelberi gibi birçok buyruğun ad olarak kullanıldığını belirterek karşı çıkmıştık (Ülker 2002). Bu söz bizden sonra Kocaeli ile (Arısoy 2006, Arısoy 2007) ile İnönü Bilgitayı’nın (Yakıncı 2019) kılavuzlarında da kullanılmıştır. Kocaeli Bilgitayı’nın kılavuzlarında “bulaşım” sözü de bulaşın eş anlamlısı olarak sunulmuştur (Arısoy 2006, Arısoy 2007). Atmaca ise “infectio”nun karşılığını “bulaşı” olarak göstermiştir (2002). Dilemre bulaş sözünü ayrıca “contagio” nun karşılığı olarak önerdiği “bulaşım”ın eş anlamlısı olarak da göstermiştir (1945). Sözlüğümüzde bulaşımın eş anlamlısı olarak “bulaşma” gösterilmiştir (1986). Bir sayrılığın bir bireyden öbürüne geçmesini tanımlayan “contagio”nun Osmanlıcası “sirayet”tir (İşçil – Elöve 1944 – 1948). Latince contagio, uzun adı “morbus contagiosus” olan “bulaşıcı sayrılık” ile “contagium” anlamlarına da gelir (Ülker 1986). Latince “contagio”nun İngilizceye de geçen Fransızcası “contagion”dur (Webster 1993).

TDK’nin hekimlik terimleri kılavuzunun 1. basısında “infectio”nun karşılığının “bulaşım” olarak verilmesini (Yörüköğlu 1978) eleştirmiştik (Ülker 1980). Bu veri kılavuzun 2. basısında “bulaş” biçiminde düzeltilmiştir (Öztürk 1980). Kılavuzda sağlığa dokuncalı ölü ya da diri varlıkların arı bir ortama geçmesini tanımlayan “contaminatio”ya (Ülker 1980) da bulaşım denmesini (Yörüköğlu 1978) de eleştirerek, buna “kirlenme” denebileceğini belirtmiştik (Ülker 1980). Bu veri kılavuzun 2. basısında değiştirilmemiştir (Öztürk 1980). “Contaminatio”nun karşılığı sözlüğümüzde “kirlenme” olarak verilmiştir (Ülker 1986). “Contaminatio” dilbilimde bir ögenin başka bir ögeyi etkileyerek, her

(29)

ikisinin de özelliklerini taşıyan bir başka ögenin oluşmasına yol açmasını tanımlamakta olup (Vardar 1988), bu anlamının karşılığı “bulaşma”dır (Ülker 1986, Vardar 1980, Vardar 1988). Bir sayrılığın ya da kalıtsal özelliğin bir bireyden öbürüne, bir uyartının bir sinir gözesinden öbürüne geçmesini tanımlayan “transmissio” (Ülker 2009) ise “contagio = bulaşım”ı da kapsayan çok daha geniş kapsamlı bir kavram olup, Osmanlıcası “intikal” (İşçil – Elöve 1944 – 1948), Türkçe doğal karşılıkları “geçiş”, “geçme”dir (Ülker 1986).

Bulaşın anlamını “infectio” ile ereylendiren kişinin Payzın olduğu anlaşılmaktadır. Terimin Ankara Ü. Tıp F. Dergisi’nin 1968’de yayımlanan bir sayısında da kullanılmış olduğunun bildirilmesi (journocom.tr 2020), Payzın’ın ya da arkadaşlarının bu terimi 1974’ten önce de kullandıklarını göstermektedir. Latince infectio, infectum sözleri “infeksiyon hastalığı” anlamında da kullanılırlar. Bu anlamlarının doğru adı “morbus infectiosus”tur. Osmanlıcası “maraz – ı intanî”dir (İşçil – Elöve 1944 – 1948). Bunu “bulaşça” biçiminde özleştirdik (Ülker 1986). Çoğulu Latince “morbi infectiosi”, Osmanlıcada “emraz – ı intaniye”, Türkçede “bulaşçalar”dır. Latince “morbi infectiosi” ile Türkçe “bulaşçalar” dirgerliğın bulaş sonucu oluşan sayrılıkları konu edinen kolunu da tanımlarlar. Kavramın bu anlamının Osmanlıcası “intaniye”dir. Günümüzde yaygın olarak kullanılan “infeksiyon hastalıkları” sözü de Latince ile Türkçe eşanlamlıları gibi kavramın her iki anlamını da kapsar. Bulaşı konu edinen bilime “bulaşbilim” (infekt(iy)oloji) denir. Almancada bu terim intaniyenin yanı sıra ufakdirimbilim, embilim gibi bakı öncesi bilimlerle çeşitli bakısal dirgerlik bilimlerinin bulaşı konu edinen bölümlerini kapsar. Son yıllarda infekt(iy)oloji Angıl – Sakson yazınında intaniye anlamında kullanılmaya başlanmıştır.

Geniş bir alanı etkileyen salgına “pandemi” denmektedir (Ülker 2009). Bu terim İşçil – Elöve’ce “tüm salgın” biçiminde özleştirilmiş (1944 – 1948), sözlüğümüze “tümsalgın” biçiminde girmiştir (Ülker 1986).

Bir sayrılık etkenini taşımakla birlikte sağlığı bozulmayan ya da sayrılığı belirti vermeyen, buna karşılık etkeni çevreye bulaştıran kişiye “portör” ya da “patofor” denmektedir (Ülker 2009). Portör sözü Fransızca “porteur”den bozmadır. Latince özgün biçimi “portator”dur. İngilizcesi “carrier”, Almancası “Träger”dir (Ülker 2001). Bu sözler genel anlamda “taşıyıcı” anlamına gelmelerinin yanı sıra bunların çeşitli başka anlamları da vardır. Portör sözüyse

(30)

ülkemizde yukarıda tanımlanan anlamda kullanılmaktadır. Payzın bu kavramı “taşığan” biçiminde özleştirmiş (1974), bu söz sözlüğümüze girmiştir (1986). Etkeni sağlığı bozulmaksızın taşıyıp, çevresine bulaştıran taşıyana “sağlam taşıyan” denmektedir (Ülker 2001). Bu terim bugüne dek daha çok sıvaşıl karabağırca (viral hepatit) etkenini sağlığı bozulmaksızın taşıyanlar için kullanılmaktaydı (Ülker 2001). Belirtisiz süregelen karabağırcaiyaysa “süregelen karabağırca taşıyan” (kr. hepatitli portör) denmektedir (Ülker 2001). YASI – 19’un da yaygın bir biçimde sağlam ya da belirtisiz sayırl taşıyanlığa yol açığının görölmesi taşıyanlık kavramının önemini artırmış, kullanım alanını genişletmiştir.

Teksas Dirgerlik Derneğı YASI – 19 için bir ayınç sayı çizelgesi (risk puan tablosu) geliştirmiş, adını “YASI – 19 ayınç çizelgesi” (COVID – 19 riskmetresi) koymuştur (corona24.news 2020, Müftüoğlu 2020a). Arapçadan bozma tehlike, Fransızcadan bozma risk, İtalyancadan bozma rizikonun karşılığı olarak 1985’den beri kullandığımız “ayınç” sözü (Rawlinson 1985, Ülker 1986) Eski Uygur Türkçesinde korku anlamındadır (Caferoğlu 1968). Dayanağımız korkunun anlamlarından birinin tehlike olmasıdır (Özel 2018). Sözcüğün eşanlamlısı “aymanç”tır (Caferoğlu 1968, Ülker 1986). Riskmetreyi “ayınçölçer” anlamına gelen “riskometre”, “rizikometre” sözleriyle karıştırmamak gerekir. “Aydınçölçüm’e “riskometri” ile “rizikometri”nin yanı sıra “riskmetri” de denmesi dolayısıyla riskmetre sözünün kavram kargaşası yaratabilecek bir terim olduğunu belirtmekte yarar görüyoruz.

Son olarak Cleveland’de yapılan bir çalışmada YASI – 19 salgınının “kırık yürek belirtisi” olarak bilinen bir olayın görölme sıklığını artırdığı gösterilmiştir (Jabri 2020, Müftüoğlu 2020b). Bu, gücemlenmeye (stres) bağılı olarak gelişen eveğen ulatsal (sistolik) yürek yetmezliği olup, kendisini sol karıncığın tepesinin şişikleşmesiyle (balonlaşma) gösterir (healio.com). Bu olay Japonya’da Sato ile ark.’ça (1990) “takotsubo yürek kası gözesi berelenmesi” (Tofield 2016), “tako –tsubo benzeri sol karıncık yozişlercesi (dysfunctio) (Ghadri 2018, Hakimoğlu 2020)ya da “tako – tsubo tipi kardiyomiyopati” (Madias 2016) adlarıyla tanımlanmıştır. Sato ile ark.’ın bu yazısı Kodama ile ark.’nın yürek kası berelenmesi üzerine yazdıkları bir yapıtın içinde yer almaktadır. Sato’nun yazısının dördüncü sıradaki yazarı olan Dote ile ark. bir dergide bu tanıma uyan ilk beş olguyu 1991’de Japonca olarak yayımlamışlardır. Dote’nin yazısında Sato ikinci yazardır. Bu bilgiler

(31)

kamuoyuna Japonca olarak sunulduklarından, daha sonra çeşitli batılı yazarlar burada kullanılan terimleri değişik biçimlerde İngilizceye aktarmışlardır. Tofield'ın (2016), olayın Sato eliyle 1991'de tanımlandığının sanıldığı yolunda verdiği bilgi yanlıştır.

Japoncada “takotsubo” ya da “tako – tsubo” “ahtapot kabı”, “ahtapotluk” anlamına gelmektedir (Tofield 2016, wordhippo.com 2020). Adı geçen nesne Japon balıkçılarınca ahtapot avında kullanılmaktadır. Sato ile ark. tepesi şişikleşmiş sol karıncığı ahtapot kabına benzetmişlerdir. Rumcadan bozma ahtapotun Türkçesi sözlüğümüzde “sekizayak” olarak verilmiştir (Ülker 2009). Dolayısıyla yukarıdaki terimler “sekizayak kabı yürek kası gözesi berelenmesi”, “sekizayak kabımsı sol karıncık yozişlercesi”, “sekizayak kabı örneği yürek kası çözü” biçimlerinde özleştirilebilir.

Daha sonra bu olaya “güçemlenmece eyletik yürek kası çözü” (stress – induced cardiomyopathy (healio.com)), “güçemlenmeye bağlı yürek kası çözü” (strese bağlı kardiyomiyopati), “güçemlensel yürek kası çözü” (stres kardiyomiyopatisi (Jabri 2020, mayoclinic.org 2020, Müftüoğlu 2020b)), “kırık yürek belirtisi” (broken heart syndrome (mayoclinic.org 2020), kırık kalp sendromu (Müftüoğlu 2020b)), “sekizayak kabı belirtisi” (ahtapot kabı sendromu, octopus pot syndrome (theguardian.com 2017), takotsubo sendromu (Madias 2016)), “sekizayak kabı geçici karıncık yozişlercesi” (tako – tsubo transient ventricular dysfunction (Nyui 2000)), “sekizayaklıkça” (takotsubo hastalığı (Tofield 2016)), “tepe şişikleşmesi belirtisi” (apikal balonlaşma sendromu (mayoclinic.org 2020)), “sekizayak kabı yürek kası çözü” (takotsubo kardiyomiyopatisi (mayoclinic.org 2020, Tofield 2016)) gibi çeşitli adlar takılmıştır. Kanımızca bunların en kullanışlısı “kırık yürek belirtisi” olup, öbürküler eşanlamlı seçenekler oluştururlar.

Sendromun karşılığı olan “belirgi” sözü 1977'de Mıhçıoğlu'nca türetilip (Mıhçıoğlu 1996), TDK'nin batı kaynaklı sözcüklere karşılıklar bulma yarkurulunca benimsenerek kamuoyuna sunulmuş (Mıhçıoğlu 1978), özleştirme kılavuzuna girmiştir (1978). TDK'nin hemşirelik terimleri sözlüğüyle (Bayık Temel 2015) İnönü Bilgitayı'nın tıp terimleri kılavuzunda (Yakıncı 2019) bu terimin anlamının kaydırılarak ülkemizde öteden beri “fizik bulgu” (Bumin 1976 s. 11) olarak adlandırılan, bizim “yapısal bulgu” (Ülker 1986) biçiminde özleştirmiş olduğumuz “signum”un (Alm. Zeichen, Fr. “signe”, İng. “sign”,

(32)

Osm. delil (İşçil – Elöve 1944- 48, Ülker 2001))karşılığı olarak gösterilmesini, sendroma belirti yerine onunla kolaylıkla karışabilecek “belirge” (Bayık Temel 2015, Yakıncı 2019, Yıldız 2020) denmesini kavram kargaşası yaratacak yaklaşımlar olarak görüyoruz.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. TDK. İstanbul, 1945.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 4. bası. TDK. Ankara, 1966.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 6. bası. TDK. Ankara, 1974.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 7. bası. TDK. Ankara, 1983.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 8. bası. TDK. Ankara, 1988.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 9. bası. TDK. Ankara, 1998.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 10. bası. TDK. Ankara, 2005.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 11. bası. TDK. Ankara, 2011.

Akarsu B. Felsefe terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1975.

Aksakal Duman N. Bulaş sözcüğü üzerine. Işık Yazıları. Işık Üniversitesi, 2020.

Pırlanta hakkında. <https://www.altinbas.com/mucevher-hakkinda> , 2020.

Arısoy ES, Arslan A, Gülkaç MD, Toker K, Ulak G, Yıldız K, Etuş V, İşken T. Türkçe tıp dili kılavuzu. Kocaeli Ü. Tıp F. Türkçe Tıp Dili Kurulu. İzmit, 2006.

Arısoy ES, Arslan A, Gülkaç MD, Toker K, Ulak G, Yıldız K, Etuş V, İşken T. Türkçe tıp dili kılavuzu. 2. bası. Kocaeli Ü. Tıp F. Türkçe Tıp Dili Kurulu. İzmit, 2006.

Atmaca NS. Sindirim hastalıklarında Türkçe terimler sözlüğü. Türk Gastroenteroloji Vakfı. Ankara, 2002.

Bayık Temel A, Yakıncı C. Hemşirelik terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 2015.

Baykal BS. Tarih terimleri sözlüğü. 2. bası. TDK. Ankara, 1981.

Bermek E, Ergenç İ, Işık S, Sever S, Özkar S, Özoğlu SÇ, Öztürk O, Gülovalı MÇ, Özdemir E, Aksan D, Çotuksöken B, Güriz A, İnalçık H, Köksal A, Önerioy O, Tekeli İ, Turan Ş. Türkçe bilim terimleri sözlüğü. Sosyal bilimler. TÜBA. Ankara, 2011.

Bumin O. Cerrahide muayene usulleri ve hastalıklardaki bulgular. 7. Bası. Ankara, 1976.

Caferoğlu A. Eski Uygur Türkçesi sözlüğü. TDK. İstanbul, 1968.

Cassell's Latin dictionary.Macmillan. USA, 1982.

Türkçeden Osmanlıcaya cep kılavuzu. TDK. İstanbul, 1935.

Clauson G. An etymological dictionary of pre-thirteenth – century Turkish. University Press. Oxford, 1972.

[https://www.corona24.news\(c/2020/07/18/riskmeter-for-covid-19-braking-news-internet.html](https://www.corona24.news(c/2020/07/18/riskmeter-for-covid-19-braking-news-internet.html).

Türkiyede halk ağzından derleme sözlüğü. TDK. Ankara, 1963 – 1982.

Dilemre SA. Hekimlik dili terimleri. Özel incelemeler. Türk Dili Belleteni 1945; III (1 – 3): 1 – 132.

Divanü lûgat – it Türk dizini. TDK. Ankara, 1972.

Doerfer G. Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen. Wiesbaden, 1963 – 1967.

Dorland's illustrated medical dictionary. 32nd ed. Elsevier Saunders. Philadelphia, 2012.

Dote K, Sato H, Tateishi H, Uchid T, Ishihara M. Myocardial stunning due to simultaneous multivessel coronary spasms: A review of 5 cases [Jap]. J Cardiol 1991; 21: 203 – 214.

Duden. Das Wörterbuch medizinischer Fachausdrücke. 6. Aufl. Dudenverlag. Mannheim, 1998.

Enç M. Ruhbilim terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1972.

Enç M. Ruhbilim terimleri sözlüğü. 2. bası. TDK. Ankara, 1980.

Erdoğan A. Ceza yargılama yöntemi yasası terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1972.

Eren H. Türk dilinin etimolojik sözlüğü. Ankara, 1999.

Eyuboğlu İZ. Türk dilinin etimoloji sözlüğü. 2. bası. Sosyal. İstanbul, 1991.

Feneis H. Anatomische Bildnomenklatur. Georg Thieme. Stuttgart, 1967.

Feneis H. Resimli anatomi sözlüğü. Çev. Ülker S. İnkılâp. İstanbul, 1979.

Fraşerî ŞS. Resimli kamus – ı Fransevî. Cilt 1. Haz. Eskin Ş. TÜBA: Ankara, 2017.

Ghadri JR, Wittstein IS, Prasad A, Sharkey S, Dote K, Akashi YJ, Cammann VL, Crea F, galiuto L, Desmet W, Yoshida R, Manfredini R, Eitel I, Kosuge M, Nef HM, Deshmukh A, Lerman A, Bossone E, Citro R, Ueyama T, Corrado D, Kurisu S, Ruschitzka F, Winchester D, Lyon AR, Omerovic E, Bax JJ, Meimoun P, Tarantini G, Rihal C, Y. – Hassan S, Migliore F, Horowitz JD, Shimakawa H, Lüscher TF, Templin C. International expert consensus document on takatsubo syndrome (Part I): Clinical characteristics, diagnostic criteria, and pathophysiology. Editor's choice. Eur Heart J 7 June 2018; 39 (22): 2032 – 2046.

Gülensoy T. Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü. TDK. Ankara, 2007.

<https://www.haberturk.com/sosyal-mesafeye-uyamak-icin-koronasiklet-uretti-2765176> , 6 Ağustos 2020.

Hakimoğlu S, Koyuncu O, Yeşil S. Takotsubo kardiyomiyopatili acil hastada anestezi yaklaşım. Mustafa Kemal Ü Tıp Dergisi 2020; 11 (39): 38 – 41.

<https://www.healio.com/cardiology/learn-the-heart/blogs/takotsubo-cardiomyopathy-my-broken-heart-syndrome-experience> .

İşçil Şİ, Elöve AU. Türkçe hekimlik terimleri üzerine bir deneme. TDK. Bursa, 1944 – 1948.

Jabri A, Kalra A, Kumar A, Alameh A, Adroja S, Bashir H, Amy S, Nowacki AS, Shah R, Kubber S, Kanaa’N A, Hedrick DP, Sleik KM, Mehta N, Chung MK, Khot UN, Kapadia SR, Puri R, Reed GW. Incidence of stress cardiomyopathy during the coronavirus disease 2019 pandemic. JAMA Newwork Open 2020; 3 (7): e2014780.

Bulaş ne demek? TDK icat etti, sonra sildi ve unuttu. <https://journio.com.tr/bulas-ne-demek-tdk> , 16 Mayıs 2020.

Karol S, Suludere Z, Ayvalı C. Biyoloji terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1998.

Kızılırmak A. Gökbilim terimleri sözlüğü. TDK. Ankara 1969.

Koçak S, Alkan K. Türkçe sözlük 2. Dil Derneği. Ankara, 1999.

Kutlu A, Yaşayan S, Ateş K, Dizman İ, Kul E, Özel S, Çotuksöken Y, Küçükceylan N. Türkçe sözlük. 2. bası. Dil Derneği. Ankara, 2005.

Lûgat – ı tıb. Cemiyet – i Tıbbiye – i Osmaniye. İstanbul, 1900.

Madias JE. Takotsubo syndrome: An historical perspective. Cardiovascular J 2016; 5: 5 – 8.

<https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/broken-heart-syndrome/symptoms-causes/syc-20354617> , May 29 2020.

Mihçioğlu C, Tezcan S, Saraç T, Dilaçar A. Batı kaynaklı sözcüklere karşılıklar. Türk Dili Mart 1978; XXXVIII (318).

Mihçioğlu C. Bir kamusal ilişkiler örnekölüyü. AÜSBF. Ankara, 1981.

Mihçioğlu C. Sözcüklerin öyküsü. Kültür Bak. Ankara, 1996.

Müftüoğlu O. COVID – 19 için riskmetre. Hürriyet 18 Temmuz 2020a Cumartesi, s. 2.

Müftüoğlu O. Korona kalp kırıyor. Hürriyet 23 Temmuz 2020b Perşembe, s. 2.

- Nasuhoglu R, Bingöl G, Gür H, İnan D, Ünal N. Fizik terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1983.
- Nişanyan S. Nişanyan sözlük. Liber Plus. İstanbul, 2018.
- Nyui N, Yamanaka O, Nakayama R, Sawano M, Kawai S. “Tako – Tsubo” transient ventricular dysfunction: A case report. Jpn Circ J 2000 Sep; 64 (9): 715 – 719.
- Orta öğretim terimleri kılavuzu. TDK. Ankara, 1963.
- Ozankaya Ö. Toplumbilim terimleri sözlüğü. 2. bası. TDK. Ankara, 1980.
- Özel S, Kutlu A, Yaşayan S, Küçükaras H, Özdemir K. Türkçe sözlük. 3. bası. Dil Derneği. Ankara, 2012.
- Özel S, Yaşayan S, Özdemir K, Küçükaras H, Çakmakoglu G. Türkçe sözlük. 4. bası. Dil Derneği. Ankara, 2018.
- Özleştirme kılavuzu. TDK. Ankara, 1978.
- Öztürk O, Yörükoğlu A, Gülmezoğlu E, Örs Y, Özdemir E, Göçen E. Hekimlik terimleri kılavuzu. 2. bası. TDK. Ankara, 1980.
- Payzın S. Bağışıklık bilimi ve bağışıklık hastalıkları el kitabı. Ankara, 1974.
- Psychrembel W. Klinisches Wörterbuch. 260. Aufl. Walter de Gruyter. Berlin, 2004.
- Räsänen M. Versuch Eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen. Lexica Societatis Fenno – Ugricae. Helsinki, 1969.
- Ramstedt GJ. Kalmückisches Wörterbuch. Lexica Societatis Fenno – Ugricae. Helsinki, 1935.
- Rawlinson G. Altıncı büyük doğu hakanlığı. Çev. Ülker S. Antalya, 1985.
- Redhouse Türkçe / Osmanlıca – İngilizce sözlük. 17. bası. Sev. İstanbul, 1999.
- Sankur B. Türkçe bilim terimleri sözlüğü. Mühendislik bilimleri. TÜBA. Ankara, 2019.
- Sato H, Tateishi H, Uchida T, Dote K, Ishihara M. Tako – tsubo – like left ventricular dysfunction due to multivessel coronary spasm. Kodama K, Haze K, Hori M. Clinical aspect of myocardial injury: From ischemia to heart failure. Kagakuhyoronsha. Tokyo, 1990, p. 56 – 64.
- Somer G, Yaşar A. Kimya terimleri sözlüğü. TDK. İstanbul, 2009.
- Der Brillantshcliff- Der klassische Diamantschliff. <https://www.steine-und-minerale.de/artikel.php?topic=6&ID=409> , 2020.
- Steingass F. A comprehensive Persian – English dictionary including the Arabic words and phrases to be met with in Persian literature. 3rd ed. London, 1947.

Osmanlıcadan Türkçeye söz karşılıkları tarama dergisi. TDTC. İstanbul, 1934.

XIII. yüzyıldan beri Türkiye Türkçesiyle yazılmış kitaplardan toplanan tanımlarıyla tarama sözlüğü. TDK. Ankara, 1963 – 1977.

<https://www.theguardian.com/society/shortcuts/2017/jun/19/octopus-pot-syndrome-why-a-broken-heart-can-be-as-bad-as-cardiac-arrest> .

Tietze A. Tarihî ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugati. İkinci cilt. TÜBA. Ankara, 2016.

Tietze A. Tarihî ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugati. Sekizinci cilt. TÜBA. Ankara, 2019.

Tofield A. Hikaru Sato and Takotsubo cardiomyopathy. Eur Heart J 1 Oct 2016; 37 (37): 2812.

Tuğlacı P. Okyanus 20. yüzyıl ansiklopedik Türkçe sözlük. Pars. İstanbul, 1971.

Türkay K. Yeni özleştirme kılavuzu. Dil Derneği – Kırmızı Kedi. İstanbul, 2016.

Unat EK, Bozok Johansson C, Külekçi G, Küçüker MA, Eraksoy H, Gürel A. Mikrobiyoloji terimleri kılavuzu. Türk Mikrobiyoloji Cemiyeti. İstanbul, 1998.

Unat EK, İhsanoğlu E, Vural S. Osmanlıca tıp terimleri sözlüğü. TTK. Ankara, 2004.

Ülker S. Türk Dil Kurumu'na yayımlanan “hekimlik terimleri kılavuzu” ile “fiziksel kimya terimleri sözlüğü” üzerinde eleştiriler, öneriler denemesi III. Toplum ve Hekim Şubat 1980; 26: 57 – 62.

Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. İnkılâp. İstanbul, 1986.

Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. Bütünlenmiş 2. bası. İnkılâp. İstanbul, 1991.

Ülker S. Ülker çözümler terimleri sözlüğü. İstanbul, 2001.

Ülker S. Cumhuriyet döneminde tıp dilini Türkçeleştirme çalışmaları. Dirgerin Sesi 2002; 12: 60 – 90.

Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. Açıklamalı 3. bası. İstanbul, 2004.

Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. 4. bası. İstanbul, 2009.

Vardar B, Güz N, Öztokat E, Rifat M, Senemoğlu O, Sözer E. Dilbilim ve dilbilgisi terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1980.

Vardar B, Güz N, Öztokat E, Senemoğlu O, Sözer E. Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü. ABC. İstanbul, 1988.

Velidedeoğlu HV. Türkçeleştirilmiş metinleriyle birlikte Türk Medenî Kanunu ve Borçlar Kanunu. Cilt 3. Terim ve sözcükler kılavuzu. TDK. Ankara, 1975.

(37)

Webster's third new international dictionary of the English language unabridged. Könnemann. Cologne, 1993.

Naming the coronavirus disease (COVID – 19) and the virus that causes it. WHO.

https://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Nördliche_Krone&oldid=189972848 , 29. Juni 2019.

https://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Südliche_Krone&oldid=192117803 9. September 2019.

https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Corona_Australis&oldid=950624423 , 13 April 2020.

https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Corona_Borealis&oldid=964159616 , 23 June 2020

<https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Infodemiology&oldid=929185661> , 4 December 2019.

<https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Infoveillance&oldid=950311441> , 11 April 2020.

https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Public_health_surveillance&oldid=929219861 , 4 December 2019.

https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Stellar_corona&oldid=967481132 , 13 July 2020.

https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Taç_küre&oldid=22316209 , 2 Mayıs 2020.

<https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Vuhan&oldid=21664049> , 12 Mart 2020.

<https://en.wiktionary.org/w/index.php?title=koronos&oldid=54180281> , 19 September 2019.

<https://en.wiktionary.org/w/index.php?title=infodemic&oldid=58752725> , 26 February 2020.

What does (Tsubo) mean in Japanese? <https://www.wordhippo.com/what-is-the-meaning-of/japanese-word-8007268326da91329fa0076cebdf1726d91d2a21.html> , 2020.

Yakıncı C; Zülfikar H, Acartürk E, Bozbuğa N, Kahya E, Kazancı G, Ünal S, Yıldırım İ, Aydoğdu İ, Aytaç B. Tıp terimleri karşılıklar kılavuzu. İnönü Ü. Malatya, 2019.

Yıldız M. Ruh sağlığı ve hastalıkları Türkçe terimler sözlüğü. Umuttepe. Kocaeli, 2020.

Yörükoğlu A, Gülmezoğlu E, Öztürk O, Kansu CA, Onaran MŞ, Örs Y, Özdemir E, Yıldırım OÜ. Hekimlik terimleri kılavuzu I. TDK. Ankara, 1978.

Zeren Z. Lâtinçe – Türkçe – Osmanlıca anatomi sözlüğü ve Türk anatomi terimleri. 2. bası. İÜTF. İstanbul, 1959.

EKİM'DE KİEV YOLCULUĞUM VE DAĞLARCA'YA KAVUŞMA

NURAY GÖK AKSAMAZ

2008 yılının Ekim ayında Ukrayna, Kiev'e Millî Eğitim Bakanlığı'nın "Kardeş Okul Projesi" nedeniyle görevli olarak gitmiştim. O dönemde, İstanbul Kadırga Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi'nin "Kalite Sisteminden ve Eğitim Projelerinden Sorumlu" yöneticisiydim. Okulumuzdan Kiev'e gönderilen ekipte kuyumculuk teknolojisi alanı öğretmen arkadaşım Zeynep ve iki öğrencimiz de vardı. Kiev'deki kimi okulları, Kardeş Okul Kiev Kuyumculuk Meslek Lisesi'nin yöneticilerinin rehberliğiyle ve İstanbul'dan başka endüstri meslek liselerinin ekipleriyle birlikte gezdik, mesleki ve teknik eğitim alanında bilgi alıp gözlem yaptık. Bir öğrenci yurdunun odasında Zeynep'le beraber konuk edildik. Kaldığımız yurdun sorumlusu olan kadın Rusça konuşuyordu. Zeynep, biz odamıza girip çıkarken onunla selamlaşmayı sonunda başardı. Bizi konuk eden kardeş okulumuzun yöneticisi, Kiev'de bir otel odası kiralayıp kalmanın çok pahalı, kendileri içinse olanaksız olduğunu söyledi.

Kardeş okulumuzun bütün yöneticileri bakımlı, iyi giyimli, kültürlü kadınlardı. Kiev'de tarihi yapıların olduğu görkemli alanları bize gezdirdiler. "Büyük Vatanseverlik Savaşı Müzesi" (İkinci Dünya Savaşı Müzesi / Great Patriotic War Museum) de gezildi bu arada. Dışarı çıkıldığında müzede sergilenen işkence aletleri öğrencilerimizin yüzlerini buruşturmalarına neden olmuştu. Açık alandaki dev heykelin önünde Zeynep bir fotoğrafımı çekerken bir fotoğrafçı yanımıza gelip tarihi yapıların birkaç fotoğrafını bize satmayı başardı. Özellikle oradaki kılıç, kalkanlı "Anavatan Heykeli" (Mother Motherland)'nin fotoğrafını çekemeyeceğimizi anladığımız için fotoğrafları satın aldık. Sonra Okul Müdürü Olga, Kiev'in en güzel fotoğraflarını bize armağan etti. Ukrayna'daki en önemli dini yapılardan "Mağaralar Manastırı" (Pechersk Lavra)'na gittiğimizde değişik duygulara kapıldım. Bu alanda pek çok kilise vardı. Mağaralar hakkında bilgim olmadığı halde içimde bir keşif arzusu, ekipten ayrılıp bir başıma kalma arzusu ile yanıp tutuştum. Bu arzumu görevliler algıladılar ve beni uyardılar! Andrevski Yokuşu'nda sokaktaki sergilere de bakabildik. Gözüme ilişen mavi gözlü

bir bebeğin sarı kâküllü saçlarını kırmızı, pembe, turuncu ve mavi çiçeklerden örülü bir taç süslüyordu. Kırmızı çiçekli elbisesinde lacivert ve beyaz şıklık yaratarak göz alıyordu. Ukrayna örtülerinin hemen hemen tümünde görülen işlemeler, bebeğin elbisesinin kollarını da süslüyordu. Yurda dönüşümde kızıma armağan edebilmek için bu Ukrayna bebeğini zorlukları aşarak satın aldım! Neden, zorlukları aşarak? Çünkü, satış dolar üzerindendi. Grivnaya çevirince dünya para tutuyordu, herhangi bir şey! Bir okul yöneticisinin mezunu olduğunu söylediği Taras Shevchenko Üniversitesi'nin önünde birlikte bir anı fotoğrafımız çekildikten sonra Shevchenko Parkını birlikte gezdik. "Bahçesaray Çeşmesi" adlı lirik destanı da bilinen Rus şair ve yazar Aleksandr Puşkin, Kiev'e geldiğinde bu parkta dolaşarak şiirleryazmış. Orada, özgür ağaçların esintisiyle bir banka oturup kendi kendime dedim ki: Şimdi burada beni özgür bıraksalar, kendimle ve Puşkin'le baş başa. Onunla şiirini konuşsam. Ya da Puşkin'in Erzurum'da yazdığı şiirini, "Seviyorum Sizi" adlı şiirini (Ataol Behramoğlu'nun çevirisiyle) şimdi ona okusam mı?

Seviyorum Sizi / Puşkin

Seviyordum sizi ve bu aşk belki

İçimde sönmedi bütünüle.

Fakat üzmesin sizi artık bu sevgi

İstemem üzülmeyi hiçbir şeyle.

Sessizce, umutsuzca seviyordum sizi.

Bazen çekingenlik, bazen kıskançlıkla üzgün.

Bu öyle içten, öyle candan bir sevgiydi ki

Dilerim bir başkasınca da böyle sevin.

Kiev'de yürüyerek dolaşabildiğimiz bir zaman diliminde bir Lenin Heykeli de gördüm ve onun fotoğrafını çekmem bir öğrencimin gözünden kaçmadı! Kiev'i dolaşırken bindiğimiz otobüs için ekipte yer alan öğretmenler, "İkinci Dünya Savaşı'ndan kalmış gibi tangır tungur bu otobüs" nitelemesini yaptılar. Otobüsün oturma yerleri kırık döküktü, ama çalışıyordu işte. Trolleybüsler de gördük. Taksim'e giderken bindiğimiz ve sık sık yolda kalan bizim trolleybüsleri de anımsadık bu arada. Meslek yüksek okulu dışındaki gezdiğimiz tüm meslek

liselerinde sınıflardaki perdeler ve duvarlara asılan örtüler el işleriyle süslüydü. Şiirleri ve kendisi Ukraynalılar tarafından çok sevilen, yaşamı sürgünlerde, kamplarda ve hapishanelerde geçmiş ve Ukrayna edebiyatında önemli bir etki yaratmış olan Taras Shevchenko'nun resimleri ve şiirleri de okulların duvarlarında sergileniyordu. Taras Şevçenko'nun şiirlerinde kadın ve onun toplumsal konumunun önemli bir yer tuttuğunu ve Şevçenko'nun halka "mücadele edin, üstesinden gelirsiniz"dediğini de bu gezi sayesinde öğrenebildim doğrusu.

Gittiğimiz tüm okullarda satın aldığım bebeğin giysileri gibi işlemeli geleneksel giysileriyle bakımlı ve güler yüzlü kız öğrencilerin kırmızı nakışlıbeyaz, uzun bir örtü üzerinde geleneksel ekmeğive tuzu sunuşlarıyla karşılandık. İlk karşılaşmada Zeynep, ekmekten bir parça koparıp bana verdi. Bu karşılamaanları bizler için büyüleyiciydi. Okullarda genellikle donanım eskiydi. Dolaplar çelikti ve gıcırtyla açılıyordu. Bizim görev yaptığımız okullardaysa hemen her türlü donanım yenilenmişti ve yeni teknolojiler de izlenerek sürekli yenilenmeye devam ediliyordu, ama pek değeri bilinmiyordu doğrusu. Buradaki bilgisayarlara İngilizce herhangi bir program yüklenmemişti. İngilizce konuşan hiç kimse çevremizde yoktu. Ukraynaca ve Rusça bilen de aramızda yoktu. Bir çevirmen aracılığıyla bilgi alışverişi sağlanıyordu. Sonra bir İngilizce öğretmeniyle kimi konular hakkında konuşabildik. Yazıları okuyup anlamakda çok zordu, çünkü alfabe farklıydı. Ukrayna alfabesi Kiril alfabesinin ulusal çeşitlemelerinden biriydi. Zeynep, Bulgarca bildiği için alfabeyi ve kimi yazıları çözebiliyordu. Adlarımız bir karta yazılıp gezi süresince boynumuza asmamız için bize verilmişti. Bu kartları bir zaman boynumuzda taşıdıktan sonra Zeynep, gülmeye başladı. Nedenini sordum. "Sizin adınız benimkine, benimki sizinkine yazılmış. Yalnızca adlarımız değil, görevlerimiz de değişmiş. Şimdi fark ettim," dedi. İşin ilginç tarafı boynumuza asılı kartlarımızı değiştirsek durum daha da yadırgatıcı olurdu. Çünkü, kartın üzerindeki resimlerimiz de benim o, onun ben olduğunu gösterecekti! Biz, resimlerimizin doğru olmasını yeğledik, adlarımız yerine... Böylece Zeynep, okul yöneticisi, ben de kuyumculuk alan öğretmeni olarak sürdürdük dolaşmayı. Makine bölümünü gezerken forklift kullanan bir kadın öğretmenigörünce ekiplerdeki kimi erkek öğrenciler şaşırdı. Sabah kahvaltısı, öğle ve akşam yemekleri gezdiğimiz okullarda verildi. Kahvaltıda ev yapımı baklava, vareniki (bir tür mantı) gibi yiyecekler sunuldu. Yemeklerde de genellikle öğrencilerin hazırladığı ve sunduğu kızartılmış

balık ve pilav çeşitleri vardı. Orada Ekim ayında bile bizim için kış gibi olan soğuk havada kalorisi yüksek yiyeceklere gereksinim vardı. Kiev’de öğrenciler tarafından olağanüstü güzel, çoksesli bir müzik konseri de verildi. O anlarda da büyülendim. Kız öğrencilerin güzelliği, incelikli ve saygılı tutumları ise herkesi büyülüyordu. Bir akşam okul yemeğinde büyük bir masa etrafında toplandık. Masaya minik(5 cl’lik)bardaklar getirildi ve votka sunumu yapıldı. Yaşlı bir okul yöneticisi ayakta mesleki eğitim hakkında kulağıma şiir gibi gelen bir konuşma yaptıktan sonra votkabardağını havaya kaldırdı. Ben de bardağımı kaldırdım, Zeynep de... Konuşma yapan yönetici votka bardağını yeniden havaya kaldırdı, güler yüzle bir şeyler söyleyerek. Biz Zeynep’le bardağımızı yine havaya kaldırdık. Üçüncü kez bardağımızı doldurma girişimi olunca anladık ki bunun sonu gelmeyecek, teşekkür ederek bizim için yeterli olduğunu görevliye açıkladık! Böylece ilk kez orada sek votkayı tatmış oldum. Okuldan çıkarken kapıdaki bekçinin çok yaşlı olduğunu ve sandalyesinde oturup beklerken kitap okumaya dalmış olduğunu gördüm.

Altı günlük gezinin son günü olan 15 Ekim’de Çernobil kentindeki anıt gömüt ziyaret edilecekti. Yine eski, iç donanımı dökülmekte olan bir otobüse bindirildik. Elimize birer kırmızı karanfil verdiler. Çernobil’de 26 Nisan 1986’da nükleer reaktördeki kazada yaşamlarını yitirenleri anarak gömütlüğe birer kırmızı karanfil bırakmamız planlanmıştı. Çernobil Anıtı’na vardığımızda tam otobüsten incekken telefonuma bir ileti geldiğini gördüm. Cep telefonum ilk modellerdendi. Ukrayna’da telefon hattımı iletişime açtırmamıştım. Bununla birlikte bir ileti alma hakkım varmış. O ileti de yazar dostum Anais Martin’den geldi.Ve iletide Fazıl Hüsnü Dağlarca’yı yitirdiğimiz yazılıydı. Okuduğum anda içimde bir gümbürtü oldu ve Zeynep’e boğuk bir sesle “Dağlarca ölmüş!” dedim. Bir öğrencimiz duymuş, sözlerimi. “Hocam, Dağlarca kim?” diye sordu. Daha büyük bir üzüntüyle “Fazıl Hüsnü Dağlarca, büyük şairimiz!” dedim. Otobüsten indik. Gömütlüğe Dağlarca’yı da orada hissederek Çernobil’de ölenleri için bir karanfil bırakmak üzere ilerledim ve çiçeği bırakıp kenara çekildim. Kardeş Okulumuzun Müdürü Olga, gömütlüğün başında bir konuşma yaptıktan sonra onunla göz göze geldik ve yanıma gelip bana sevgiyle sarıldı. *“Bir anne gibi genişleyen sabah aydınlığı”*nınsesini duyuyordum artık. İkimizin de gözlerinde yaşlar vardı. Olga ile daha önce böyle sıcak bir iletişimimiz olmamıştı. Gezimiz süresince resmi bir iletişim içindeydik. O Türkçe bilmiyordu, ben Ukraynaca ya da Rusça. Bu an, oradaki herkes için beklenmedik bir

andı. İnsanlığın ortak bilinciyle, paylaşılan bir üzüntüyle dilsiz bir iletişim oluşmuştu, işte o anda aramızda. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın ölüm haberini birkaç dakika önce alışım iseanma törenindeüzüntümü ikiye katlayarak törene daha da yoğunlaşmama neden olmuştu. Ve sanırım bu yoğunlaşmam yüzüme yansımıştı. Olga ile birbirimizi o kadar iyi anlayabileceğimiz bir anı ne kadar istesek de kurgulayamazdık.

Türkiye'ye döndükten sonra Dağlarca'nın Kadıköy'de Süreya Operası'ndaki cenaze törenine katıldım. Törenden sonra şair, yazar Okan Baba ile bir çay içimi söyleştik. Dağlarca'nın yaşadığı evden de söz ettik. Dağlarca, yıllarca yaşadığı, şiirlerini yazdığı Mühürdar caddesindeki evin müzeye çevrilmesini istiyordu ve Kadıköy Belediyesi'ne bağışlamıştı. Ayrıca bir bölümünün de özellikle gençlerin, kadınların kitap okuyup bir şeyler içebilecekleri biçimde düzenlenmesini istiyordu. Kuşkusuz oraya gelenlerin onu anmalarını ve hissetmelerini istiyor olmalıydı. Demek ki müzeye çevrilmesini istediği evinde öncelikle yaşamı sürdürmeye karar vermişti. Türk Dilli Dergisi'nin katıldığım bir Perşembe toplantısında derginin sahibi ve yayın yönetmeni Ahmet Miskioğlu, "Fazıl Hüsnü Dağlarca özel sayısı" yayınlayacağını ve bir yazı beklediğini bana da söyledi. "Ekim'de Dağlarca İçin" adını verdiğim düzyazı şiirimi ilettim. Türk Dili Dergisi'nin Ocak-Şubat 2009, 130. sayısı yayımlanınca şiirim Dağlarca'nın (daha önce yayımlanmamış) "Kavuştuğumuz Gün" adlı şiiriyle derginin ortasında aynı yaprakta buluştuğunu gördüm. O anda, Dağlarca'yla Kiev'den sonra bir kez daha buluşmuş gibi ürperdim. Aynı yapraktaki dizelerimizinkarşılıklı olarak birbirini gördüğünü ve sözlerimin onun isteğiyle aynı yöneliş içindeolduğunualgıladığım için ürperdim. Dağlarca'nın "yeryüzü varlıklarının hepsinde, birer dizeyle de olsa bulunabilmek, sürüp gidebilmek" isteğini hissetmiştim belki de. Aynı zamanda bir sevinç de kapladı içimi. "... *Bilsem bir tek dize var buluşulan / suların sessizliğinde yazılmamış*" (Batık Zamanlar, 1997) *diyen ben, buluşulan dizeleri sonunda görebilmiştim, "...Maviydi, sevgiliydi an / Uzakta anlayabilmekti / Dinyeper'i, dilsiz kucaklamayı / Ne kadar uzaklaşırsan yurdundan / O kadar yakını insana / Ah, keşke konuşabilseydim / Ortak bir dil ile / devrim anıtları önünde/yazıklanmadan...* " diye sürüp giderken sözlerimdergide Dağlarcaiçin...Sessizliğin ayakları olan imgelem (Dağlarca'nın deyişiyle "imgelem ayaklarıdır sessizliğin") şiir aracılığıyla buluşturuyordu, ölümsüzlerle ölümlüleri. Türk Dili Dergisi'nin Dağlarca özel sayısında onunla paylaştığımız izlek, imgelem gücüyle buluşma ve ozanın ölümsüzlüğü olmuştu.

Peki, Dağlarca'nın "Kavuştuğumuz Gün" adlı şiirinde sözünü ettiği, omuzlarından yazdığına bakankimdi? Bütün yeryüzünün uluslarına insanın insana kavuştuğunuanlatacak olan "yüreği abece çocuk" değil miydi? Ve birileri Dağlarca'yı ölümsüz kılacaktı, kimdi o birileri?

Kavuştuğumuz Gün /Fazıl Hüsni Dağlarca

Ne yazsam

Okur onu

Başımın arkasından kocaman gözlerle

Birileri

Sıcak solukları düşer yazdığımı

Bilinmez bir yaratığın bilinmez evreninden

Bezekler yontular karmakarışıktır bende

Okur onları uzak birileri

En eski çağların bakışları mı

Kimdir beni dize dize izleyen

En eski devrimler midir

Yöneticilerine başkaldırmış

Onlar mıdır çırılçıplak doğduğundan beri

Hep işçi hep ırgat hep köle hep parya

Gecekondularda bakışlarına gece konmamış

Katmış aydedeyi karanlığına birileri

Omuzlarımdan yazdığımı bakan kim

Bir çocuk gele gele

Yüreği abecedir

Bütün yeryüzünün uluslarına anlatacak

İnsanın insana kavuştuğunu...

Sizler

Sevdiğim düşündüğüm uğruna yaşadığım

Beni ölümsüz kılan

Birileri

“Sanat yapıtı hem bir saat gibi içinde bulunduğumuz zamanı, hem de bir pusula gibi gidilmesi gereken yönü işaret etmelidir,” diye sanat anlayışını özetleyen Dağlarca, şiirlerinde bunu başardığı için bu sözleri söylemiş olsa gerek diye düşünürken şiirin gücüne bir kez daha inandım. Dağlarca şiirleriyle sözleri geleceğe yönelik olarak güdebildiğini gösterirken aynı zamanda öznel tasarımını algılanır kılmıştır. Ortak bilinçle diyalektik etkileşim içinde öznel tasarımın dilde yapılandırılışı, onun süreci yönettiğini algılatan özgün kurgusu ve biçimin varlık kazanışı şiirlerinde belirlenebilir. Kurgudaki başarı ise öğeler/ nesneler/ durumlar ile öznenin edimi/duyumları/düşünceleri arasına uzaklık konularak “uz görü algısı” yaratılması ve derinliğin sağlanmasıdır.

Bu arada, Fazıl Hüsni Dağlarca’nın şiirlerine yeniden yönelince “Uzaklarla Giyinmek / Sığmazlık Gerçeği” (Adam Yayınları, İlk Baskı1990) adlı şiir kitabında yer alan “Olduğumda Bulunmadığım” adlı şiirindeki son dizeler, anılar bağlamında kimi anıların neden öne çıktığını da biraz açıklıyor gibi geldi, bana:

“... Anılar / Yarınların yansılar / Birinin birilerinin gördüğüdür görmediğidir / Kendimdeki değil o / Kendimi yaşama değil”

Dağlarca'nın "Olduğumda Bulunmadığım" adlı şiiri Kuantum Kuramına göre sözgelimiatom altı boyuttaki fotonların(ışık kuantumu) hem parçacık hem dalga olabilme durumunu çağrıştırmıyor değil. Konum belirlidir ama devinirlik (momentum) belirsizdir ya da tam tersi bir durum söz konusudur, sonuç olarak belirsizlik vardır. 2017 yılında yitirdiğimiz eleştirmen Mustafa Öneş'in, "Şiir Kuşatması" adlı yapıtında (Say Yayınları, 2006), "Olmak ve bulunmak eylemlerinin doğurduğu imgeler arası kararsız denge, Dağlarca'nın şiir kurma yöntemlerinden biridir," dediğini de anımsatmakta yarar görüyorum, bu arada.

Dağlarca'nın "İçimizdeki Evren Dışı" adlı şiirindeki son dizeler ise şöyledir:

"... İşte bütün yıldızlar kirpiklerimiz / Görmelerimizde / Kopuk kopuk olduğumuz bundan"

Yıldızlar kadar bakışlarımız vardır öyleyse ve *şiirlerinin hepsi bakışlarıdır*, Dağlarca'nın. İçimizdeki evren dışını ve dışımızdaki evren içini bir aradagörüp belirleyemesek de algılayabildiğimizdebütünleşiriz evrenle belki yeniden. Ve çıkarız eninde sonundasonsuz çocukluğumuzla anılar töreninden! Niye ki?

"...Çıkınız anılar töreninden / Niye ki / Gün içinde anı olmak / Evren anısız bir yaşamadır /Anıdan doğsa bile!" dediği için büyük ozan Dağlarca, "Anılar Töreni" adlı şiirinde.

Dağlarca'nın "Kavuştuğumuz Gün" adlı şiirindeki "yüreği abece çocuk" imgesiyle yazdığım "Dağlarca'ya Kavuşma" (Güneşin Yaprakları, Artshop Yayınları, 2020) adlı şiirimi paylaşarak evrenin şiirini Türkçe yazmış olanölümsüz ozan Fazıl Hüsnü Dağlarca'yı saygıyla anıyorum.

Dağlarca'ya Kavuşma /Nuray Gök Aksamaz

*Kim anlatacak şimdi insanın insana kavuştuğunu
her nerde olursa en eski çağlarda bile çırılçıplak
kocaman gözleriyle ne yazılsa okuyan bir çocuk
"yüreği abece" bir çocuk gele gele onun şiirinden*

bırakacak şimdi benimle Çernobil anıtına çiçeği

*Dilini, ses bayrağını düşünerek bırakacak yüreğini
en eski devrimlerden çıkıp gelecek işçi, ırgat, köle
tarihin göğsüne bırakacak 15 Ekim’de Dağlarca’ya
Olga o güzel gözlerini ıslanarak kocaman açacak
Kiev’de sözsüz bir kucaklaşma saracak göğümüzü*

*Benim Dağlarca’yı düşünerek toprağa bırakışımı
görecek çocuksu bırakışımı, sevgiliye yaklaşır gibi
kendini dize dize izleyenleri gördüğü gibi nasılsa
şiirin ölümsüz evreninden görecek buradakileri
radyasyondan ölenleri anarken de uzak olanlar*

*İyi bildiğim bir göğün altında sonra sayısallaşan
ilk kez katılacağım Süreyya Operası’ndaki törene
ve Dağlarca yayılmayı sürdürürken evrenimizde
hiç görmeden evini biliyorum nasıl yaşayacağını
nasılsa bir gün göreceğim dediğimi, orada yine*

*Anlayacağım sonra başkalarını gören dizelerini de
okuyanı gören dizelerle ozanın sonsuz yürüyüşünü
ve Dağlarca’yla daha en az yüzyıl yaşanabileceğini
daha binlerce yıl yeniden bileceğimizi direnişleri
karanlığımıza katıp ayçayı, orağımızla ekin biçmeyi*

*Ölümsüz kılan ozanı soluğuyla o birileri kimlerdir?
Gelip anlatacak bu kavuşmayı “yüreği abece çocuk”
yayarak kuşların havalanışına sakladığı tüm mavileri!*

Düşleri yeşertmek !

Tunca Tünay

Çok genç bir dostumun “Artık düş bile kuramıyorum” diyen sesindeki çaresizlik, üstüme bir karabasan gibi çöküyor. Onu rahatlatacak bir şeyler söylemek, “Bu günler geçici, güzel günler bekliyor sizi ilerde, hele bak göreceksin, biraz zaman tanı kendine, yeniden düş kuracaksın.” Demek istiyorum. Ona umut dolu bir soluk vermek isterken, boğazımdan kendime bile yetmeyen cılız bir nefes çıkıyor.

Yaşam koşulları çevremizdeki çemberi giderek daraltırken, gelecekte beklenmesi olmadan, yalnızca bu günü kurtarmaya yönelik, köleler gibi çalışmaktan başka hiçbir seçeneği olmayan gencecik insanlar, düş bile kuramıyorsa nasıl soluklanacaklar ?

Düş kurabilmek, hayalcilik ya da gerçeklerden kaçmak değil, bir anlamda geleceğe yönelmektir. Beklentidir. Yaşamımızdan eksilenlerin yerine bir şeyler koymayı düşünmektir. Başka bir deyişle umudu kaybetmemektir düş kurmak... İyi hoş da düzenimizi koruma adına verdiğimiz ödünlere boğazımız daralmışken, kişiliğimizi korumak bile bunca zorken, yeniden düş kurmanın yolunu nasıl bulabileceğiz?

O günden bu yana düşünüyorum... Çıkar yolu nedir bu yeni düzende yaşamayı öğrenmenin? Belki düşleri daha daraltmak, belki gerçekleri yadsımadan yaşamayı öğrenmek... Değişen her koşulda, dengelerimizi yenilemek zorundayız. Bunu yapamadığımızda, kendimize olan sevgi ve saygımızı da yok edebiliriz. Gerekli önlemleri alamazsak, günü yaşama adına vermek zorunda olduğumuz ödünlere boğazımıza ilmi olacak ve giderek soluğumuzu kesen bir düğüme dönüşecektir.

Özümüzü koruma ve kollama adına küçük mutlulukları yakalayıp biraz dinginleşir miyiz ki? Yol kıyısındaki bahar dallarının kokusunu içimize çekmek, evimizin girişindeki ortancanın yeni açan yaprağını okşamak, gece yatağımızda rüzgarın uğultusundaki ezgiyi ninni gibi dinlemek, içinde bulunduğumuz kısır döngünün dışında bir yaşamın var olduğunu duyumsatabilir mi bize ?

Doğanın, tüm zorlayıcı koşullara karşı direnerek, her mevsimde yenilendiğini gördüğümüzde, yaşamdaki zorlukların bir şekilde yaşanması gerçeğiyle yüzleşmek kolaylaşabilir. Korkmadan ve tüm gücümüzle kötü koşulları göğüsleyebildiğimizde, direnme gücümüzün kaynağının da sınırsız olduğunu görebiliriz.

Yaşamı sürdürme adına göstereceğimiz çabalar, umudu yakaladığında, göreceğiz ki düşlerimiz yeniden yeşerecek...

Prof.Dr. YILDIZ TÜMERDEM

**Her gün bir bilinmeyi öğrenmeyi becerebilenler,
Uzun ve sağlıklı ve dingin yaşarlar. Y. Tümerdem**

Gençlik yıllarımda okuduğum bir kitabın sayfaları arasında, o güne kadar adını bile duymadığım bir tapınağın, **Delphi- Apollo Tapınağının** kapısında yazılı olan, büyük düşünür **Sokrates'in**; **“Kendini Bil ”** özdeyişi yaşam felsefem oldu. O günden sonra, çevremdekiler arasında; **“kendini bilmezleri, haddini bilmezleri”** görüp tanıdıkça sınıksız sarılır oldum bu iki sözcüğe. O günden sonra, ne zaman yeni bir karar almaya kalkışsam, yeni bir adım atmayı düşünsem ciddi anlamda; **“ sakin olmalı, iyice düşünmelisin, kendini ve gücünü bilmeden hareket etmemelisin”** diye uyarıyorum kendimi ve de çok sevdiğim, benim için çok değerli olan yakınlarımı, aile öğelerimi. Yaşamımın her anında; **“Ani kararlarım ve bu kararlardan kaynaklanabilecek yanlışlarımı, bu iki sözcükte gizli olduğunu düşündüğüm, gerçekleri görmemi sağlayan sihirli bir güç önlüyor”** diye düşünür, ona göre de davranırım bir bakıma. Bu nedenle, yaşamımdaki gizemli bir güç olan bu iki sözcüğün nereden geldiğini, yazılı olduğu tapınağın nerede olduğunu öğrenme isteğimi yitirmedim yıllarca.

Hekimlik ve eğitimsel çalışmalarımın yoğunluğu biraz azalınca, biraz soluk alınca, İstanbul'un cıvıltılı **Beyoğlu** ve **Mis gibi Tarih kokulu Sahaflar Çarşındaki “eskimeyen eski kitapçılar”** sıklıkla uğrak yerlerim oldu. Hemen her gün yeni bir kitapla tanışmak öylesine hoş, heyecan verici ve de çocukça bir duygu idi ki. Bu duygu anlatılmaz yaşanır kanımca. Öte yandan bilgisayarla dost olmanın ve dünya ile kolayca iletişim kurmanın şansını yakalamanın da keyfi göz ardı edilemez elbette. **Delphi Tapınağı'nın** nerede olduğu araştırmaya karar verdiğim günlerde, bir sitenin içinde kutsal tapınakların duvarları arasında saklanırken buldum onu. Dünyada çok sayıda kutsal tapınak var kuşkusuz. Yıllar öncesinde katıldığım Uluslararası bir kongrenin ardından, **Bangkok** sokaklarında dolaşırken, her evin bahçesinde kuş yuvasına benzeyen minik, tahtadan yapılmış tapınakları gördüğümde hem çok gülmüş hem de; **“aferin Buda her an onlarlasın, kendini hiç unutturmuyorsun”** diyerek buluşlarına hayran olmuşum. Rengârenk boyanmış bu tapınaklar yetiyordu insanlara ibadet etmeleri için. Önemli olan inançları idi, tanrıları her yerde onlarla beraberdi nasılsa.

Edindiğim bilgilerden; dünyada gerçek anlamda bilinen üç kutsal tapınak olduğunu öğrendiğimde de şaşırmadım desem yalan olur. Çünkü gezdiğim yerlerde öylesine çok tapınılacak yer vardı ki. Oysa gerçek anlamda bu üç kutsal tapınağın ikisi, yaşadığımız Anadolu topraklarında, **Didim** ve **İzmir** yakınlarında idi. Üçüncüsü de komşumuz Yunanistan'ın Başkenti olan **Atina** yakınında, yazımın konusu olan **Delphi** Tapınağı idi. Tapınağın giriş kapısının sol tarafına öğretiler yazılmıştı Eski Yunan Alfabesi ile. Bu sözler; o gün olduğu gibi, bu gün de, yeni bir yüzyıl insanı için yol gösterici nitelikte ve değerli idi. Büyük Düşünür **Mevlana Celalettin Rumi'nin**, her yıl yüz binlerce insanın ziyaret ettiği Konya kentindeki **Mevlana Türbesinden** içeri girildiğinde; **“Ya olduğun gibi görün, ya görüldüğün gibi ol”** özdeyişindeki yol gösterici ve de düşündürücü sözcükler ziyaretçiler tarafından beğeni ile okunuyordu. Bu veciz sözlerin yıllar önce, **Konfiçüs'ün** de dudaklarından döküldüğünü, **Delphi** tapınağının kapısındaki; **“olduğun gibi görün, görüldüğün gibi ol, sevmiyorsan sever gibi yapma ”** sözleri ile benzeşmesi Tanrısal bir rastlantı mıydı yoksa? Bunun yanıtını veremiyordum.

Nasıl düşünülürse düşünölsün, bu benzerlik hem şaşırtıcı hem mutlu edici idi. Anadolu Topraklarımızdaki düşünörlerin ileri görüşlerini ve çağdaşlığını anlatıyordu bütün bunlar.

Tapınağın diğer yazıları da bir birinden değerli ve yol gösterici idi. Çıkınımdaki kutsal sözcükleri her zamanki gibi yazarak paylaşmayı düşündüğümde, kalbimdeki çizgili kaslarının telaşlı hücreleri teşekkür etti. Beynimdeki dingin hücrelerim de her zamanki gibi alkışlayarak ama ciddi duruşlarla kutladılar. Gelin birlikte değerlendirelim **Delphi Tapınağının** kapısında insanlığın iyiliğı, mutluluğı ve dingin yaşamı için yazılan aşağıdaki sözleri;

- Ne kadar küçük olursa olsun işinle ilgilenmelisin. İşin yaşam dayanağının önceliğı ve temelidir.
- Gürültü ve Patırtının ortasında sakın olmayı başarabilmelisin.
- Sessizliğın, sükûnetin içinde dinginlik ve mutluluk olduğunu unutmamalısın.
- Telaşsız, yavaş ve anlaşılır bir dille konuşmalısın.
- Konuşurken başkalarını da dinlemelisin. Akıllı olmasalar, hatta yeterli bilgileri olmasalar bile karşıdakileri dinlemelisin. Çünkü doğru seçtiğın kitaplardan edindiğın bilgilerin yanı sıra, onlardan da çok şey öğrenebilirsin.
- Çünkü dünyada herkesin bilinen / bilinmeyen bir öyküsü vardır mutlaka. O öyküler başkalarında olduğu gibi senin için de yol gösterici olabilir.
- Yaşamın anlamını bilmeli ve tadını çıkarmaya çalışmalısın. Çünkü geride kalan anlar geri dönüşümsüzdür.
- Başka türlü davranmak gerekmedikçe, herkesle dost olmaya çalışmalısın. Fakat kimseye tam olarak güvenmemeli, teslim olmamalısın.
- Sevgi ve Aşk değerlendirmeyi bilmelisin.
- Sevgi ve Aşk, kıraç toprakların taze yeşili ve rengârenk çiçekleridir.
- Sevgi ve Aşk; gerçek ve mutlu yaşamın ta kendisidir.
- Yılların akıp gitmesine öfkelenmemelisin. Gülümseyerek hatta kahkahalarla gülebilmelisin geçmişte olup bitenlere. Çünkü her şeyi ile o yılları sen yaşadın, hesabını kimse soramaz. Vermeye de zorunlu değilsin.
- Gençliğe yakışan şeyleri gülümseyerek geçmişte bırakmalısın. Şimdiki seni; sana yakışır bir biçimde keyifli ve dertlerin ile çevreni sıkmadan yaşamalısın.
- Anıların arasından en güzellerini ve seni mutlu edenlerini seçmeli, diğerlerini fırlatıp erişilmeyen uzaklara atmalısın.
- Arada bir isyan etsen-başkaldırsan- bile unutma ki içinde yaşadığın evreni yargılamak olanaksızdır. Öyleyse önce kendini sorgulamalı, doğru olanı bulmalısın.
- Hangi konuda olursa olsun kavgalarını sürdürürken bile kendi kendinle barış içinde olmalısın. Görmeye çalış ki her şeye karşın dünya güzeldir. Yaşamak da öyle.
- Yaşam için iki şey çok önemlidir. Bunlar, var oluşunun, varlığını sürdürtebilmenin özüdür; Kin tutmamalısın ama olanları da asla unutmamalısın.
- Son öğüdümüz; herkesi ve her şeyi sevemezsin. Sevmeyi hak edenleri ve hak edileni sevmelisin.

Evrenin neresinde yazılı olursa olsun, hangi düşünür hangi yüz yılda söylemiş olursa olsun; doğru ve yol gösterici sözcüklerin kutsal olduğunu kabul etmişimdir her zaman, tıpkı yaşadığım Anadolu topraklarımı kutsal bellediğim gibi. Yaşam çizgimi çok olumlu etkilemiştir bütün bu sözcükler ve de kendimce aldığım doğru kararlar. Elbette seçmek önemlidir, kararları alırken de, uygularken de...

TÜRKÇE SÖZCÜKLERİ NASIL TANIYACAĞIZ ?

TÜRKAY KORKMAZ

Türk Dilinde köklerin saptanması yalnızca dil araştırmalarının sözcüklere özgü bölümüne dayanmaz. Sözcük köklerinin hangi nesnel varlıkları, düşünsel kavramları yarattığını göz önünde bulundurmak gerekir..... Söz gelişi, bitki, çiçek, ekin, ağaç, hayvan, böcek, balık bg. adlarının kökeni araştırılırken, bu doğa varlıklarının yetiştiği-yaşadığı ortamda, bu ortamla kökler arasında doğal bir uzlaşmanın “Türk dilinde köklerin bulunup bulunmadığı da düşünölmeli....

Türklerin, tarihleri boyunca yaşadıkları yerlerde hangi doğa varlıkları yetişiyorsa, ancak onlarla ilgili sözcükler kanıt sayılabilir.... Türklerin yaşadıkları Orta Asya’da kahve, mandalina, portakal, fındık, kiraz, limon, zeytin, tütün, patates, domates bg. bitkiler-ağaçlar yoktu kuşkusuz.... Öyleyse bunlarla ilgili adların köklerini Türkçede aramak yanıltıcıdır. Asya Türklerinin yaşadıkları bölgelerde bilinmeyen-bulunmayan bir diri yaratığın (balinanın, hamsinin, lüferin, fok balığının bg.) adını yine bu bölge Türklerinin koyması dilin doğal kaynağına aykırıdır. İkincisi, bir aracın adının Türkçe olması, onu Türk’ün yaratmasıyla koşulludur. Aracı kim bulmuşsa onun adını da kendi dilinden çıkan bir kökle düzenlemiştir.

Köklerin araştırılması konusunda, yerleşme- kurumlaşma olayının da gözardı edilmesi yanıltıcıdır.... Söz gelişi yetişmesi yılları gerektiren bir ağacın adını, kökenini sürekli konar-göçer yaşama düzenine bağlı bir topluluğun dilinde arayamayız. Durum toplumsal ilişkilerde de böyledir. Bir topluluk hangi dayanışma düzeyindeyse ürettiği-kullandığı sözcükler de onunla bağıntılıdır. Toplumsal kurumlaşmaların süreklilik kazanmadığı yerlerde, onlarla ilgili kavramların aranması da bir oyalamadan öteye geçmez. Kurumların tabanını oluşturan düşünce ürünleri hangi uygarlıktan kaynaklarsa, ilgili kavramları biçimlendiren öğeler de onunla ilişki içindedir. Söz gelişi, ‘vergi’ denen yasal ödeneği biçimlendiren toplumun, onunla ilgili birimleri olacaktır.... Doğal yaşama ortamı (çevre), sözcüklerin köklerine oluş olanağı sağlar, kişinin yaşadığı ortamın kendisine vermediğini, sözcüklerin kökleri alanında da üretmez.

Türk dilinin köklerini araştırırken, başka bir öğeyi de gündemde bulundurmak gerekir. Dili kuran kökleri besleyen veriler vardır. Bu veriler, düşünme eyleminin yarattığı ürünlerdir. Bir sözcük kökü düşünce ürünleriyle doldurulamazsa yaşama gücünden yoksun bırakılmış demektir.... Düşünmeyi bir yaşama ilkesi edinemeyen topluluklarda sözcük köklerinin yansıma seslerden öte bir anlamı kalmamıştır.... Bu nedenle, uygarlık denen başarılar dizisi, anlam içeriğiyle doldurulmuş köklerin birbirleriyle yarışa giriştiği alandır.” *

* (İsmet Zeki Eyüboğlu, Türkçe Kökler Sözlüğü, Remzi Kitabevi. S14-15

Yukarıda yapılan alıntıyı özetlersek: Köklerin kavram üretmesi, üretilen kavramın o yöre, bölge yaşanmışlığıyla uzlaşması, toplumun yerleşme, kurumlaşma evreleri toplumsal yaşam biçimiyle örtüşmesi sözcük köklerini tanımada temel oluşturur. Türkçe sözcükleri, yukarıda yapılan açıklamadan, ayrıca “Yazım ve Noktalama” bölümünde öğrendiklerimizden yararlanarak da tanıyabiliriz.

Türkçe sözcükleri tanımada yararlanacağımız kurallar:

1. Bir sözcüğün Türkçe olup olmadığını anlamak için öncelikle ünlü uyumlarına başvururuz. Türkçede büyük ünlü uyumuna uymayan sözcükler Genellikle yabancı kökenlidir.

Örneğin; gazete, kahve, dünya, insan, meydan, fa

Türkçe olup büyük ünlü uyumuna uymayan sözcükler de vardır:

Örneğin, elma(alma), anne(ana), şişman, dahi, hani, hangi, hadi, kardeş (karındaş-kardaş-kardeş

Ünlü uyumlarına uyan sözcükler Türkçedir genel kuralı bize kolaylık sağlayacaktır.

Örneğin, okumak, gölgelik vb.

2. Türkçe sözcüklerin sonunda “b, c, d, g” süreksiz yumuşak ünsüzleri bulunmaz.

Örneğin, biyolog, hac, od, ab, harb, cevab, yad vb.

3. Türkçe sözcükler süreksiz sert “p, ç, t, k” ünsüzleriyle biter.

Örneğin, dip, ağaç, yurt, çok, söğüt, araç, ip, ak vb.

4. Türkçe sözcüklerin başında iki ünsüz bulunmaz.

Örneğin, spor, program vb.

5. Türkçe sözcüklerde ikiz ünsüzler yan yana bulunmaz.

Örneğin, hürriyet, illet vb.

6. Türkçe sözcüklerin başında “ğ, l, m, r, p, z” ünsüzleri bulunmaz.

Örneğin, limon (ilimon), rüzgâr (ürüzger), zor, zelzele, pastırma(bastırma), maden, gam, gem

7. Türkçe sözcüklerde “j” ünsüzü bulunmaz.

Örneğin, jilet, Ajda vb.

8. Türkçede başlangıçta “f, h” ünsüzleri yer almaz.

Örneğin, öfke, ufak, yufka, hatun, han vb.

9. Türkçede “b” ünsüzünden önce “n” ünsüzü bulunmaz.

Örneğin, çember, cambaz, pembe, çarşamba, Perşembe, ambar, memba vb.

Ancak, “İstanbul” sözcüğü ile “bileşik sözcükler”de bu kurala uyulmaz.

Örneğin, Safranbolu, onbaşı, binbaşı vb.

10. Türkçede iki ünlü yan yana gelmez.

Örneğin, daire, fiil, saadet vb.

11. Türkçe sözcüklerin birinci hecelerinden sonraki hecelerinde yuvarlak geniş ünlü “o,ö” bulunmaz.

Örneğin, kamyon, otomobil, pipo vb.

12. Sözcüğün kök ve eklerini ayırdığımızda kök dilimizde bir kavramı karşılayıp karşılamadığına, yapım ekleriyle oluşturulan yeni anlamlı sözcük ilişkisinin bulunup bulunmadığına bakarız.

Örneğin, göz-lem-ci, göz-enek, acı-k-lı vb.

Bir sözcüğün Türkçe olup olmadığını yukarıda Sıraladığımız açıklamalardan yararlanarak anlayabiliriz. Bazan aradığımız özellikleri taşımasına karşın yabancı kökenli sözcük de olabilir. Örneğin, “adam” sözcüğü İbranice kökenli olmasına karşın Türkçe sözcük olabilme özelliklerini taşımaktadır. Bu durumlarda sözlüklere, kaynaklara başvurmamız gerekir.

Türkçe olup yukarıda sıraladığımız kurallara uymayan sözcükler de vardır. Örneğin, “kardeş, anne” gibi. Bu sözcükler, aslından koparak ses değişikliğine uğramışlardır “karındaş-kardaş-kardeş; ana-anne” sürecinden geçmişlerdir.İster yabancı kökenli olup aradığımız özellikleri taşıyın, ister Türkçe olup aradığımız özellikleri taşıyın, böyle sözcüklerin kökenini başvuru kitaplarına, sözlüklere bakarak anlayabiliriz.

TÜRKÇENİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

Türkçenin yapısal özelliklerinden temel öğelerin sonda bulunması gerektiği, önemsenen öğenin yükleme yaklaştırıldığı, yüklemın çatısal özelliğinin anlatımı etkileyeceği, anadilimizin bilinmesi gereken sözdizimsel kurallarından bazılarıdır.Bu kurallar, anadilimizin değişmezlik ekseninde yer almaktadır. Dilin değişebilirlik ekseninde ozanların, yazarların, dilbilimcilerin dili işleyip geliştirdiklerini görüyoruz, biliyoruz. Türkçe anlatımda temel öğe ya da belirtilen öğe sonra gelir. Tümcede önemsenen öğe yükleme yaklaştırılır.

. Mantıkça vurgu önemsenen öge üzerindedir.

. Yüklemin çatısal özelliği anlatımı doğrudan etkiler.

. Türkçe kısa anlatımı seven bir dildir.

. ö-bt-dt-n-y Türkçenin genel kalıbıdır.

. Türkçe anlatımda eylem önemsenirse devrik anlatıma başvurulur. Besle kargayı **oysungözünü** y

.Türkçede sözcük kökü değişmez köke yapım, çekim eki sıralaması geçerlidir.

söz- cük -ler k ye çe k (kök), ye (yapım eki), çe (çekim eki) türemiş sözcük

“-ki” yapım eki özellikler göstererek sözcüğe ulanır:

yazıdaki, geceki, çocuğunki, seninki,

içinde bulunma, aitlik, bağlılık“-ki” yapım eki çekim ekinden

sonra gelerek aykırılık taşır.. Belirtme öbeklerinin oluşumunda yardımcı öge temel öge sıralaması geçerlidir. kapının kolu , sarı araba bten blen bten blen (öna) (a) bliatam önatom

* bten (belirten) - blen (belirtilen)

yardımcı öge temel öge

-Türkçeye katılım yeni içeriksel bilgi taşırsa gerçekleşir.

Çocuğu ben gezdirdim.

Tümceye “ben” sözcüğü gerekmektedir. Çünkü yapılan işin vurgulanması bu sözcüğün katılımıyla sağlanmıştır.

Türkçenin yapısal özelliklerini birkaç örnekle somutlaştıralım.

Orhan okula dün gitti. Bt (belirteç tümleci)

Orhan dün okula gitti. Dt (dolaylı tümleç)

Dün okula Orhan gitti. Ö (özne)

Sıralanan üç örnek tümcede koyu yazılanlar önemsenen öğelerdir. Yükleme en yakın öge önemsener ve diğer öğelere göre baskılı (vurgu) okunur. Okula gidildi. Y (yüklem)

Tümcesinde “git-“ eylemi çekimlenerek “gid-il-di” olarak yazılmıştır. Burada “git-“ eyleminin sonundaki sert ünsüz “t” den Sonra ünlü harf “i” gelince “t” yumuşayarak “d” ye dönüşmüştür

Tümcede “git-“ eylemi yapısal ve anlatımsal değişikliğe uğramıştır. “gid-il-di” Bu değişikliğe çatısal değişiklik denir. Eylemin bildirdiği yargıyı yapan somut olarak bilinmiyor. Oysa önceki örnek tümcelerde işi yapan “Orhan” dı. Eylemin yapıcısı “Orhan” her üç tümcede de özne görevindedir. Yüklemi “gidildi” olan tümcenin öznesi mantıkça belirlenecektir. Yani bu eylemi kimler yapabilir diye kendimize soracağız. Bunlar da “öğretmen, öğrenci” vb diye düşünülebilir.

git-tir- / götür- // gel-dir- / getir- Eylemler köklerinde değişikliğe uğruyor.

Türkçede öğelerin dizilişinin, sözcüklerinin yenide yapılanmasının, ses dönüşümlerinin kuralları vardır. Tümce kurarken bu kurallara uymak zorunluluğunu duyarız.

Obugünkitapçıdankitapaldı.

ö bt dt n y

ö (özne), bt (belirteç tümlecisi) , dt (dolayı tümleş),

n (nesne), y(yüklem)

Yukarıdaki örnek tümcede öğeler ö-bt-dt-n-y biçiminde sıralanmıştır.Bu sıralanış Türkçede genel kalıp olarak adlandırılır.

Bu kalıbın dışına çıkılabilir, öğeler yer değiştirebilir. Önemsenen öğenin yükleme yaklaştırılması bu kalıbı bozar. Bu bozma olayı da Türkçenin ayrı bir kuralıdır.

Cebinde beş yüz Türk Lirasıvar. ööb y

ööb (özne öbeği) y (yüklem)

Bugün havagüzeldir. ö y ö (özne) y (yüklem)

Yukarıdaki iki tümcenin yüklemeleri eylem değildir.Yani oluş,kılış, durum bildirmemektedir. Yüklem olan sözcükler “var, güzel” bir olguyu karşılamak için kullanılan sözcüklerdir.(ad) Böyle ad ya da ad soylu sözcüklerle kurulan tümcelerde özne-yüklem genellikle yan yana düşer. Özellikle “var, yok” sözcükleriyle kurulan tümcelerde bu özellik belirgin biçimde görülür.

ACILI KADINLARIN ROMANI: “EVVEL BAHAR” (*)**Hasan Akarsu**

İrem Uzunhasanoğlu 1983 İstanbul doğumlu olup İngiliz Edebiyatı dersleri verir çevirmenlik yapar. Yeni romanı “Evvel Bahar”da acının peşinden koşan kadınları anlatır. Dört kız arkadaşın lise yıllarında öğrenci yurdunda yaşadıkları ilgi çeker. Firuze, Öykü, Handan ve Yasemin’in arkadaşlıkları okul sonrasında da sürer ve yirmi yıl sonra buluşup anılarını tazelerler.

Handan, turizmcilik yaparken Yasemin üniversitede doçenttir. Romanda daha çok Firuze’yle Öykü’nün anıları öne çıkarılır. İkisinin de acıklı bir yaşamı vardır. Olayları bir Öykü, bir de Firuze anlatır. Öykü’nün babası ünlü gazeteci olup otomobile bomba konularak öldürülür. Annesi Edremit’te Kemal Bey’le evlenir. Öykü tatillerde annesinin yanına gider. Üniversiteyi bitirip o da babası gibi gazetecilik yapar. Yaşadığı olaylar onu delilik sınırına getirir. İyi bir evlilik yapsa da aldatıldığını anlayınca yıkılır. Oğlu Derin’le yakından ilgilenir.

“Evvel Bahar”lara aldanmadan yaşamak

Firuze’nin acıları daha büyüktür. Babası işletmeci Yavuz Bey, konakta yaşar. İlk eşinden boşanır ve süslü bir kadın olan Aysel’le evlenir. Aysel, Firuze’ye karşı acımasızdır. Üçüncü kez Neriman Hanım’la evlenen Yavuz Bey’in tekdüze bir yaşamı vardır. Firuze’yi dışlar, ilgilenmez. Lise yıllarında Firuze, Doğulu bir genç olan Adar’la arkadaşlık yapar. Bol bol sol yayınlar okurlar. Adar, liseden sonra okumayıp dağa çıkar. Aynı gün Firuze tutuklanıp sorgulanır, işkence görür, Adar’ın yerini bilmez. Kanada’ya gider, orada her işi yaparak geçinir. Başına kötü işler geldiği gibi göğüs kanseri olur, onu yener ve yirmi yıl sonra yurda döndüğünde kız arkadaşlarıyla ve ailesiyle yüzleşir. Yirmi yıl sonra yirmi yıllık şarap içerek dertleşirler. Öykü’nün arkadaşı Ozan’ın Bolu-Abant yakınlarındaki Masal Ev’inde kış sonunda, ilkyaz gelirken Firuze’yle Öykü birkaç gün kalır. Öykü, Ozan’a ilgi duyar, sevişir. “Gecenin gözlerinde yaşamaya” hazırdırlar. Firuze, haber vermeden kar yağarken İstanbul’a gidip babası Yavuz’la hesaplaşır. Bunamış olan Yavuz Bey, kimi kez kızını anımsamaz. Kalp rahatsızlığı vardır ve orada ölür. Firuze ise Abant’a döner. “Evvel baharlara” aldanırlar. Öykü anneannesinin sözünü anımsar, ilkyaza aldanmamak gerektiğini düşünür. Öğrenci yurdunda onlara ablalık yapan Palulu Nurdan Abla’yı da anarlar.

İrem Uzunhasanoğlu, Evvel Bahar romanında ergenliğe, gençliğe geçen kızların arkadaşlıklarına tanıklık eder. Gençliğin içinde olduğu olaylı yılların acılarını da yansıtır. Romanını yazmaya başlarken “Evvel Bahar” adını koyar.

(*)Evvel Bahar-İrem Uzunhasanoğlu, Roman, Doğan Kitap, 1. Baskı, Ağustos 2020, 248 s.

Ö Y K Ü L E R

12.ci sayıdan başlayarak dergimizde bir ilk yaşanacak. Dergimizde, öykü yazarımız Turgut Acar'ın bugüne dek yayınlanmış 12 kitabına adını veren öykülerine yer vereceğiz. Bu sayımızda yer alan Kar Üstünde Kızıl Laleler Turgut Acarın ilk kitabına adını veren öyküsü. Turgut Acar'ın 1940 lı yıllarda yazdığı bu öykü, 1990 başlarında Yazar ve Eleştirmen Rahmetli Asım Bezirci'nin Turgut Acar'a söylemeden seçerek düzenlediği ve Yön Yayınlarınca 1992 yılında basılmasını sağladığı ilk kitabında yer almakla kalmamış kitaba adını da vermiştir... Turgut Acar'ın yayınlanmış 12 kitabına adını veren öyküler dışında Turgut Acar'ın 1953 yılında Varlık Dergisinde yayınlanan Odacılar adlı öyküsüne de yer vereceğiz. Bu ilk adımla, dergimizde değişik yazarlarımızdan yapacağımız bu tür alıntıları sürdürerek bir antoloji oluşturabilmek dileğiyle...

Turgut Acar'ın 13.ncü sayımızda yer alacak öyküsü, Acar'ın yayınlanan ikinci kitabına adını veren: "KİMSE BİLMEZ BU ANIYI." 14.SAYIMIZDA YER ALAN ÖYKÜSÜ 3. KİTABINA ADINI VEREN: "YALNIZLIĞIN ÇAN SESLERİ..."15.ci sayımızda yer alacak öyküsü 4.kitabına adını veren: "GÜLBELAZ", 16.Sayımızda yer alacak öyküsü 5. Kitabına adını veren : "ZAMAN SIZIYOR AYNAYA". 17.Sayımızda yer alacak öyküsü,6.kitabına adını veren: "ŞAZ". 18.sayımızda yer alan öyküsü,7.kitabına adını veren "Sigaraya Koşulan Beyaz Atlar". 19.sayımızda yer alacak öyküsü, 8.kitabına adını veren Mor Kapı.

.....

MOR KAPI (betimlemesiz)

"Burası neresi?"

"Öbür Dünya."

"Öbür Dünya mı?"

"Evet."

"Sen kimsin?"

"Bir ulak."

"Ulak mı?"

"Evet ulak. Yani yoldaş."

"Yoldaş!!!"

"Yani gelenlere yol gösteririz."

"Ücretli misiniz?"

"O da nedir?"

"Çalışma karşılığı alınan para."

"Burada o yok..."

"Ya ne var?"

"Hiç. Dedim ya gelene yol gösteririz, soruları yanıtlarız."

"O kadar mı?"

"O kadar."

"Nereye gidiyoruz?"

"Uçmak'a."

"Yani Cennet'e mi?"

“Evet doğru.”

“Desene Cennetliğiz.”

“Burada olduğunuza göre.”

“Ama ben...?”

“Biliyorum.”

“Neyi?”

“Anneni babanı, diyeceksin.”

“Evet.”

“Onlara gidiyoruz ya.”

“Görecek miyim?”

“Göreceksin. Ama, bilmem seni isterler mi? Hele annen...”

“Neden?”

“Nedenini bilmem, de o istemeyebilir.”

“Bak sen! Değişmemiş hiç, inadı kavi.”

“Babanı da zor kabul ettiydi.”

“O niye?”

“Bir yaştır tutturdu...”

“Ne yaşı?”

“Buranın kuralıdır. Öldüğü yaş esas alınır. Her şey onunla ölçülür.”

“Yani?”

“Şöyle, hangi yaşta ölmüşse o yaşa göre değer biçilir burada.”

“Anladıysam...”

“Bak, baban önce ölmüş annenden. Yaşı altmış üçmüş.”

“Evet.”

“Annen sonra ölmüş yaşı yetmiş ikiymiş.”

“Evet doğru.”

“Annen de tutturdu baban için, ‘o yaşça küçük, yanımda ayakta duracak’, diye. Saygı gösterisi.”

“Canım babacığım, eee sonra?”

“Anlatıyorum işte.”

“Peki buna hakkı var mı?”

“Evet, var.”

“Sonra?”

“Kabul edildi. Şimdi baban hep ayakta, oturamaz o’nun yanında. Ancak...”

“Ancak ne?”

“Baban otursun diye anneni gezmeye çıkarırız. Gezmeyi severde...”

“Sabır küpü babacığım.”

“Doğru çok sabırlı. Yakında o da bizler gibi olmaya aday.”

“Yoldaş, Ulak mı yani?”

“Evet, kurtulur ayakta durmaktan.”

“Anam istemez, burnundan getirir.”

“Yok canım, daha neler. Koruruz babanı.”

“Ne kadar korusanız arada bir iğneler yinede. İğnesiz arıdır o.”

“Bildiğimiz için ondan ırak bir bölgeye veririz. Gözden ırak tutarız.”

“Bak o zaman olur.”

“Şimdi en küşümlendiğim şey senin durumun.”

“Ne var benim durumumda?”

“Sen annenden de babandan da yaşlısın, bugüne bugün.”

“Öyle, doksan yedi yaşındayım.”

“Gördün mü? Bu hesaba göre ikisinden de büyüksün.”

“Ne var bunda?”

“Ne mi var? Onu annenize sorun.”

“Sorarız da... sen bir ara yoldaş dedin, ulak dedin...”

“Evet, dedim.”

“Kimlerden oluşur bu, ölçü nedir?”

“Ölçü, bilinçli sabır, sabır, sabırdır.”

“Sen Dünyada ne yapardın?”

“Tellaklık.”

“Tellaklık mı?”

“Evet tellaklık.”

“Sabrı ordan mı öğrendin?”

“Evet, öyle.”

“Dünyada tellak olduğunu sen mi söyledin onlara?”

“Söylememe gerek yok, onlar bilirler.”

“Vay be!”

“Ne oldu?”

“Hiç.”

“Hiç değil bir şeye hayıflandın.”

“Boş geçen zamana.”

“Görünen, pekte boş sayılmaz, senin için.”

“Boşa geçen koca doksan yedi yıla.”

“Beni dinlemiyorsunki, durmadan yineliyorsun.”

“Ha, evet ne diyordun?”

“Boş geçmiş sayılmaz diyordun.”

“Onu ben bilirim.”

“Sen hiçbir şey bilmiyorsun artık.”

“Ne demek o?”

“Senin yerine başkaları bilir.”

“Yani ben bilip karar veremez miyim?”

“Veremezsin.”

“İşte o kötü.”

“İyisi kötüsü bu, alıacaksın. Dönüşü olmayan bir yola girdin artık.”

“Geldik mi Uçmak’a?”

“İçindeyiz. Atalarına yaklaşıyoruz.”

“Çok mu yakınız?”

“Şu mor kapı. Önce ben gireceğim.”

“Neden?”

“Senin geldiğini, hazırlanmalarını söyleyeceğim.”

“Ne hazırlığı bu?”

“Sen büyüksün ya... ona göre...”

“Ama ben doğduğumda annem on yedi, babam otuz yaşındaymış. . O ne olacak?”

“O da düşünld. Yinede sen ikisine de fark attın.”
“Atmaz olaydım. Beni incitiyor bu.”
“Neden?”
“Neden olacak, biri annem öteki babam.”
“Katlanacaksın, kural bu. .”
“Kural buysa, değişik kurallar da vardır burada.”
“Doğaldır ki var. Senin takıldığın bir şey mi...”
“Var, ama önemli değil.”
“Her şeyi öğrenmelisin, önemsiz de olsa.”
“yleyse şu, gelirken gördüm, her kapı beyazken anne-
minki neden mor, kural dışı değil mi bu?”
“Senin için yapıldı. Kolay bulasın diye. Sonra o da be-
yaz olacak. .”
“Girsene yleyse.”
“Bak ne diyeceğim.”
“De bakalım.”
“Gel beraber girelim.”
“Olur mu?”
“Olur olur.”
“... .. !!!”
“... .. ???”
“Girmeden önce, onlardan söz eder misin bana?”
“Ederim. Sor yleyse.”
“Seni görünce sevinirler mi dersin?”
“Doğrusu ondan hiç beklemem, yani ondan.”
“Göreceğiz. .”
“şunu hiç unutmam, çocukken serteldimi annem, iim-
deki bir şey boynunu büker solardı.”
“Neydi o?”
“Anamın bilmediği, benim derinden acısını duyduğum
bir şeydi o.”
“Hiç mi bilemedi?”
“Hiç bilemedi. Ama bende o şey hep sızladı, onu bili-
rim.”

“Çıkar usundan, rahatla.”

“Denedim... bir kedimiz vardı, tekirdi. Bir onu okşar se-verdi. Annemin elleri Tekirin üstünde bembeyazdı. Tutmak isterdim.”

“Tuttun mu hiç?”

“Ellerimi uzatamadım.”

“İsteseydin...”

“Çok istedim... ellerim büyüdü, şişti. Saklardım onları.”

“Sonra?”

“Sonra, olup biteni babam görmüş. Uzanıp başımı okşardı. Bir onu bilirim...”

“İster miydin?”

“İsterdim. Okşayınca daralmam geçerdi, hoşlaşırdım. .”

“Baban?”

“O da hoşlaşırdı. Gözlerinden anlardım. Sıcak, buğulu bakardı.”

“Yeter, her şeyi anladım. Girelim mi?”

“Girelim.”

“Neden arkası dönük annemin?”

“Bir şeye küsmüş olabilir.”

“Babama mı?”

“Olabilir.”

“Onun da arkası dönük.”

“Sanırım kavgalılar.”

“Hiç bile... bak şimdi sen... Anne, ben geldim, büyük oğlun.”

“Geldiysen geldin. Biz de gerekeni yapıyoruz. Ayakta-yız işte.”

“İyi güzel de, kural böyleymiş. Yoksa ben...”

“Yoksa sen, ne?”

“Dizine yatmak, ellerini öpüp sevmek isterdim. Evde yapamadığımı...”

“Geçmiş ola.”

“Neden ama. Sen de isterdin belki.”

- “İsterdim de...”
- “Eeee... olsun. Şimdi...”
- “Baban da istemez. Kural neyse o.”
- “Babam ister, çocukken...”
- “İstemez. Görmüyor musun, hormurdanıp duruyor. Bırak şimdi onu da, Ayşe’den söz et bana. Ne yapıyor?”
- “Ne yapsın, iyi. Çoluk çocuğa karıştı. Geçinip gidiyor işte.”
- “Beni arıyor mu hiç?”
- “Aramaz olurmu.”
- “Ayşe de kim yoldaş?”
- “Ayşe küçük kardeşim Yoldaş. Annem O’na böbreğinin birini verdi. Sonra da çok yaşamadı buraya geldi.”
- “Ölümü ondan mıydı annenin?”
- “Ondandı, ama o bilmez. Ayşe seni her zaman özlemle anar. Annem der başka şey demez.”
- “Neler oluyor bana? Sırası mı buların? Asıl sen neden geldin buraya, onu söyle bana?”
- “Yoldaşa sor, o bilir.”
- “Ben yoldaş, ben söyleyeyim. Kuralı bilirsiniz, üç istek hakkından birincisini kullanıyor.”
- “Öyle mi?”
- “Evet öyle. Biraz sonra gideceğiz.”
- “Kalsaydı. Şimdi geldi.”
- “Vakit dar kalamaz.”
- “İkinci istek eşidir, adım gibi biliyorum... eşi... öylemi? Sen söyle oğul, doğru mu?”
- “Evet, doğru. Onu göreceğim.”
- “Beni gördüğünü söyleme sakın.”
- “Anlamadım, burada da mı?”
- “Aldırma. Öyle konuştum. Sen yine de...”
- “Sevgili yoldaş gidelim.”
- “Gidelim.”
- “Bu taraftan, beni izleyin... Ne o sarardın?”

“Bilmem... bir ürperti geldi geçti.”

“Rahat ol, kendine dön.”

“Olamıyorum, elimde değil.”

“Düzelmezsen eşinin yanına gidemeyiz.”

“O daha kötü.”

“Öyleyse kendini düzelt, sakinleş.”

“Bütün gücümle deneyeceğim. ?”

“Hadi görelim seni. Hazır olunca işmar et yeter.”

“Peki.”

“Şey, evet, usuma geldi birden...”

“Ne?”

“Şu köprüden akan suya bakalım bir süre, istersen.”

“Neden?”

“Rahatlamak için. Dingin akan su mutluluk çağırır.”

“Hadi öyleyse.”

“Ben şu taraftan bakacağım.”

“Ben de bu taraftan.”

“Rahatlayıp, düzeldin mi?”

“Şey... evet evet düzeldim.”

“Öyleyse gidelim.”

“Gidelim.”

“Ne o? Yine sarardın.”

“Haklısın... titriyorum.”

“O zaman?”

“Gitmesek olmaz mı?”

“Olur olur da, öteki hakların silinir. Kural bu.”

“Silinsin... gitmeyelim diyorum.”

“Karar sizin, dönelim, yerimize dönelim.”

Böylece

Döndük

GAZ DEDEKTÖRÜ

HİKMET KURTER

Sıcak bir yaz günü kanalizasyon hattındaki tıkanıklığı gidermek için kanala giren iki belediye işçisi yaşamını yitirmişti.

Olayın nedeni araştırılınca ortaya çıkan gerçek durum şuydu: İşyerlerine arıtma tesisi kurma yükümlülüğünden kaçınmak için sanayi sitelerindeki dükkânlardan hanlara taşınan derici, nikelajcı, kromajcı, kalaycı gibi küçük esnaf iş ve işlemlerinde kullandıkları arsenik içeren atık sularını tuvaletlere dolayısıyla kentin kanalizasyon şebekesine boşaltmışlardı. Yaz sıcağında sıvı halden gaza dönüşen arseniği soluyan işçiler bir anda canlarından olmuşlardı.

Her zaman olduğu gibi sorumlular ortaya çıkmamış, belirlenememiş, olay basit bir iş kazası olarak kapanıp gitmişti. Ancak bu olayın peşini bırakmayan daha doğrusu kendisi için bir fırsata dönüştürmeye çalışan biri vardı: Ticaret Daire Başkan Yardımcısı Levent Ercan.

Bağlı olduğu genel müdürün karşısında kibarlıktan kırılarak,

-Efendim, diyordu. Ölüm, bir gün hepimizin başına gelecek doğal bir sonuç. Ölümden kaçış, kurtuluş yok. Ne bir gün eksik ne bir gün fazla yaşayamayız. O iki kahraman işçimiz eğer alınlarına yazılmışsa o gün kanala girmemiş olsalardı bile bir başka türlü gene sonsuzluğa göç edeceklerdi. Dünya üzerindeki yaşam süreleri bu kadarmış. Elden ne gelir ki?.. Ama biz gereken önlemleri almış olsaydık belki de bu basit iş kazası olmayabilirdi!

Genel müdür şaşkınlıkla,

-Ne?.. Nasıl?.. dedi. Hangi önlemleri almış olsaydık?.. Daha açık konuşur musunuz?

-Şöyle ki efendim... Canlarını hiçe sayarak gözlerini kırpmadan ölüme atlayan o iki işçimizi birer gaz dedektörü ile donatmış olsaydık bugün aramızda olacaktı.

-Gaz dedektörü mü diyorsun?

-Evet, sırt çantasıyla taşınan gaz dedektörü. Yanıp sönen lambası ve zil sesiyle zehirli ortamda çalışıldığını haber veriyor, oksijen tüpüne bağlı maskesi de işçinin temiz hava solumasını sağlıyor. Saygıdeğer efendim... O kahraman işçilerimizin ölümleri gelecekte uğrayacağımız, karşı karşıya kalacağımız böylesi kazalardan, yıkımlardan korunmamızda bizlere bir uyarı, bir işaret fişegi olsun. Unutmamak gerekir ki, bu tür olayların tekrarlanması hukuksal sorumlulukların yanı sıra siyasal sonuçlar da doğurur. Partimize gelecek belediye seçimini kaybettirebilir.

(65)

Levent Ercan'ın son sözlerini duyunca genel müdürde şafak atmıştı. Derhal, bir an önce gaz dedektörlerinin satın alınması buyruğunu verdi.

İhale dosyası yıldırım hızıyla hazırlandı. Belediye mühendislerince hazırlanması gereken şartname kurum dışından getirilerek belediyenin başlıklı kâğıtlarına dahi yazılmasına zaman kalmadan ihale dosyasına girivermişti.

İhalenin ilanları çok satışlı gazetelerde iki kez yayımlandı.

Levent Ercan siyah gür saçlı, bıyıklı, sarkık dudaklı, yanağında koca bir ben taşıyan bir adamdı. Ön dişlerinden biri altın kaplamaydı.

Daha önce ihaleye fesat karıştırma suçundan yargılanmış, suçlu bulunarak devlet memurluğundan çıkarılmıştı. Böyle bir suçu işleyenler kamu kurumlarında vali, genel müdür, daire başkanı gibi görevlere yeniden atanamazlardı. Bu kural daire başkan yardımcılığını kapsamıyor olmalı ki, Levent Ercan yeniden bir kamu kurumunda görev alabilmişti.

Huylu huyundan vazgeçer mi?.. Ticaret Daire Başkan Yardımcısının taşıma ihalelerinden kendine çıkar sağladığını, kentin en lüks semtinden iki apartman dairesi satın aldığını duymayan, bilmeyen yoktu. Genel müdüre allayıp pullayarak daha çok da siyasal sonuçlarından ötürü korkutarak kabul ettirdiği gaz dedektörü alımında Leon Mizrahi adlı Yahudi bir tüccarla işbirliği yapıyordu. İhale dosyasına kurum dışından getirilerek iliştirilen şartname Leon Mizrahi tarafından hazırlanmıştı. Gerçi Yahudi tüccarla bundan önce de küçük çapta birkaç iş çevirmişlerdi de kimsenin ruhu duymamıştı.

Sonunda ihale yapıldı. İhale kurulu daire başkanları, Ticaret Daire Başkan Yardımcısı Levent Ercan, müdürler ve Bilge K. İsimli bir mühendisten oluşuyordu.

Daire başkanlarının, Ticaret Daire Başkanının, müdürlerin öylesine önemli, öylesine yoğun işleri vardı ki tekliflerin incelenmesine, değerlendirilmesine ayıracak zamanları yoktu. Bu işi hiçbir statüsü, yönetici sıfatı olmayan Mühendis Bilge K.'nın üstüne yıktılar.

Bilge K. günlerce, haftalarca çalıştı. İhaleye sunulan gaz dedektörlerinin tüm teknik özelliklerini tablolara döktü, şartnameye uygun olup olmadıklarını en ince ayrıntılarına varıncaya dek değerlendirdi. Dedektörleri çeşitli işyerlerine götürerek test ettirdi.

Mühendis çalışmalarını tamamladığını bildirir bildirmez Levent Ercan, ihale kurulunu odasında bir durum değerlendirmesi toplantısı yapmaya çağırdı.

Ana caddeyi gören, bol ışıklı, oldukça lüks döşenmiş, tabanı yeşil halıyla kaplı bir odaydı. Çalışma masasının üzerinde kitaplar, kâğıtlar, kalemler, bir masa takvimi ve küçük bir abajur vardı. Odanın ortasında yuvarlak cam bir toplantı masası, masanın çevresinde yumuşak, rahat koltuklar yer alıyordu. Kapının hemen yanında bir yukka saksısı gövdesini duvara dayamıştı.

Kurulun üyeleri çevresinde toplandıkları yuvarlak masada sigaralarını tütürüyor, dikkatli dikkatli Bilge K.'nın açıklamalarını dinliyorlardı. (Öykümüz kapalı ortamlarda sigara içme yaşağının olmadığı zamanlarda geçiyor.)

(66)

Mühendis dedektörlerin teknik özelliklerini sayıp dökerken Levent Ercan sanki basuru canını acıtıyormuş gibi oturduğu yerde kıpır kıpır kıpırdanıyordu.

Bilge K.,

-Yaptığım inceleme ve değerlendirme sonucunda şu üç teklifin üzerinde durulması gerektiğini düşünüyorum, dediği sırada Ticaret Daire Başkan Yardımcısı damdan düşercesine, tablodaki bir firmanın adının üzerine parmağını basarak,

-İhaleyi kazanması gereken bu firmadır, dedi. Bakın, dedektörün zili aynen şartnamede yazdığı gibi işçinin kolu üzerine takılıyor. Ötekilerin hepsinde zil, şartnameye aykırı olarak sırt çantalarında bulunuyor.

-Zilin sırtta ya da kol üzerinde olmasının ne önemi var? Zil sesi kulağa gelir. Size sorarım efendim, sırt mı kulağa daha yakındır yoksa kol mu?

Levent Ercan suratından düşen bin parça,

-Yok, ben karşıyım söylediklerinize, dedi. Bence ihaleyi zili kol üzerinde yer alan gaz dedektörünün kazanması gerekir.

Mühendis,

-Neden ama? dedi. Haftalardır dosyadaki teklifleri inceleyen, değerlendiren, işletmelere giderek her birini deneyen benim. Sizin ihaleyi kazanması gerekir dediğiniz aygıt temiz havada ışık ve zil sesiyle uyarı verirken zehirli ortamda herhangi bir belirti göstermedi.

Levent Ercan sanki düşmanını görmüş gibi kesik kesik soluyordu:

-Mühendis Bey, Mühendis Bey... Sizin önerdikleriniz bayağı pahalı şeyler. Devletin parasını sokağa atamayız. Har vurup harman savuramayız. Bu parada tüyü bitmedik yetimin hakkı vardır. Eğer onlardan birini seçecek olursanız ben karşı oy vereceğim.

Üyelerden biri,

-Neden en pahalılardan birini alacağız ki? Ucuz olanı neyimize yetmez ki? diye bir görüş ortaya atınca diğerleri bu düşüncüyü hemen benimsediler. Mühendisin ihale dosyasını bir de fiyat yönünden irdeleyerek en ucuz teklifi belirlemesine, bu belirleme doğrultusunda son bir toplantı yapılmasına karar verdiler.

İhale kurulunun dağılmasının ardından bir saati aşkın süre geçmesine karşın Levent Ercan hâlâ yuvarlak masadan kalkmamıştı. Başı avuçlarının arasında, dirsekleri masaya dayalı derin düşüncelere dalmıştı. Leon Mizrahi ile birlikte aracı oldukları firmanın değil de bir başkasının ihaleyi kazanacağını düşündükçe içi daralıyordu. Ne güzel, tatlı tatlı para kazanacakken şu densiz, kendini bilmez mühendis parçasının pişmiş aşı su katmasıyla bütün çabaları boşa gitmişti. Kurul üyelerinin önünde, "İhaleyi zili kol üzerinde yer alan gaz dedektörünün kazanması gerekir." diye üsteleyecek olsa, ipliği pazara çıkacaktı. Yalnız anlayamadığı şey şuydu: Nasıl olurdu da o sümsük memur boyuna

(67)

bosuna bakmadan kendisine ayak direyebilirdi? Olan bitene sünger mi çekecekti? Yoo, hayır... O sünepeye yeri, zamanı geldiğinde haddini bildirecekti.

Dirseklerini dayayarak oturduğu yuvarlak masanın üzeri çay lekesinden, kirden geçilmiyordu. Kül tablası sigara izmaritleriyle dolup taşmıştı. Odaya giren temizlik görevlisi kadını,

-Sen ne işe yararsın, bilmem ki? diye haşlamaya başladı. Bu masanın hali ne böyle? Benim bütün gün çalışmaktan canım çıkıyor, sense sırtüstü yatarak keyif çatıyorsun. Adam gibi çalışıp ekmeğini hak etsene!

Bir anda neye uğradığını anlayamayan temizlikçi kadın gözyaşlarını tutamamaya,

-Aman efendim, o nasıl söz? dedi. Her gün ilk işim sizin odanızı temizlemektir. Gün içinde de sık sık buraya uğradığımı bilirsiniz. Bugün toplantınız var diye sizi rahatsız etmek istememişim.

Levent Ercan temizlik görevlisinin söylediklerine kulak asmadan birden ayağa kalktı. Sigara izmariti dolu kül tablasını masadan kaptığı gibi yukka saksısının içine boca etti.

Temizlikçi kadın yuvarlak cam masayı çabucak silip temizleyerek dışarı çıktı.

Ticaret Daire Başkan Yardımcısı odayı öfkeli öfkeli bir süre arşınladıktan sonra çalışma masasına oturdu. Eli masadaki abajurun anahtarına gitti. Hırsla anahtara basıp durdukça şapkalı lamba bir yanıp bir sönüyordu. Daha yatışmamış olmalı ki birden kitapları da yere fırlattı. Çok geçmeden kâğıtlar, kalemler, masa takvimi de yeri boyladı. Ne yapsa sıkıntısından kurtulamıyordu. Çalışma saatinin bitiminde kendini sokağa dar attı.

O geceyi uykusuz geçirdi.

Bir hafta sonra odasının kapısında iki ziyaretçisini uğurlarken ağzı kulaklarında keyifli keyifli gülüyor, altın kaplamalı ön dişi parıl parıl parıldıyordu. O bunalımlı halinden hiçbir iz, hiçbir belirti kalmamıştı.

İhale kurulu, tüyü bitmedik yetimin hakkından çok kendini korumak güdüsüyle -işe yarayıp yaramayacağını göz ardı ederek- en ucuz teklifi veren firmanın dedektörünü seçmişti.

İhaleyi kazanan firmanın temsilcilerini uğurlarken Levent Ercan'ın yüzünde beliren gülücükler küçük de olsa firmadan bir şeyler kopardığını belli ediyordu.

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ

Yazınımız, ekinimiz, uygarlığımız, dilimiz, için bakıma özene görevli dergi

Yeniden Türk Dili Dergisi: Dil ve yazın; şiir, öykü,
deneme, eleştiri, günlük, düşün, ekin dergisi

Kurucu İyesi, Sorumlu Müdür ve Genel Yayın Yönetmeni: Sencer Karacalıoğlu

E R İ Ş İ M Sencer Karacalıoğlu: 0 505 985 40 55

Sencerkaracalioglu2002@gmail.com

Danışma ve Yazı Kurulu:

Prof. Dr. Ömer Demircan, Okan Baba, Prof. Dr. Süreyya Ülker

Teknik Danışman : Boğaçhan Orhan Boran

Bu dergi, yabancı sözcüklerin yerine olabildiğince Türkçelerini koymayı görev bilir.

Başka bir yerde yayınlanmış yazılar dergimizde yayınlanmaz. Alınan yazı kesinlikle geri verilmez. Dergide yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarındandır.

Yeniden Türk Dili Dergisi,yayınlanan yazılara telif ücreti ödemez.

DERGİMİZ ÜCRETSİZDİR
